

Drejtësia dhe qytetarët
Pravda i ljudi
Justice and the people

Avokimi në Kosovë

Zastupanje na Kosovu

Advocacy in Kosovo

Drejtësia dhe qytetarët
Pravda i ljudi
Justice and the people

Avokimi në Kosovë

Tabela e Përmbajtjes

Kapitulli 1. Çka është Avokimi?	3
Avokimi në Kosovë	3
Definicioni dhe Konceptet e Avokimit	4
Kapitulli 2. Fushatat e Avokimit	9
Konceptet Kryesore	9
Politika Publike	9
Ligji	9
Lobimi	10
Zhvillimi i një Fushate Avokimi	11
Kontaktimi me Grupe të Interesuara Para Fillimit të Iniciativave Avokuese	11
Kontaktimi me Vendimmarrësit Para Fillimit të Iniciativave Avokuese	11
Defino Aktivitetet Avokuese.....	11
Përpilimi i Mesazheve Kryesore	12
Identifiko Hapat e Nevojshëm për Aktivitetet Avokuese	12
Rrjetet dhe Koalicionet.....	13
Monitorimi dhe Vlerësimi i Aktiviteteve apo Strategjive	15
Kapitulli 3. Tri Shtyllat e Shtetit në Kosovë	16
Shtylla e Legjislativit – Kuvendi i Kosovës	16
Propozimet për një Ligji të Ri	17
Leximi i Parë i një Projektligji.....	17
Shqyrtimi i një Projektligji nga Komisionet.....	18
Dëgjimet publike	18
Leximi i Dytë i një Projektligji	19
Leximi i Tretë i një Projektligji	19
Nënshkrimi i Ligjeve nga Presidenti.....	19
Pjesëmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Kuvendin e Kosovës	21
Shtylla Ekzekutive – Qeveria e Kosovës	21
Pjesëmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Qeverinë e Kosovës	24
Shtylla e Gjyqësorit – Sistemi i Drejtësisë	24
Gjykatat e Rregullta	24
Gjykata Kushtetuese e Kosovës	25
Zyrat e Prokurorëve	25
Kapitulli 4. Qeverisja Lokale	29
Kuvendet Komunale	31
Komiteti për Politikë dhe Financa.....	31
Komiteti i Komuniteteve	31
Ekzekutivi Komunal	32
Pjesëmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Nivelin Lokal	32
E Drejta e Peticionit	32
Iniciativat Qytetare	33

Referendumi Lokal.....	33
Komisionet Konsultative	33
Kapitulli 5. Informata të Rëndësishme për Kërkim të Reformave Legjislative dhe Politike.....	33
Si Munden Qytetarët të Kenë Qasje në një Dokument Zyrtar	33
Si të Ankoheni kur nuk ju është Lejuar Qasja në një Dokument Zyrtar	34
Si mund të Ndikojnë Qytetarët në Partitë Politike dhe Përfaqësuesit e Zgjedhur	34
Si Mund të Ndikojnë Qytetarët në Fazën e Parë të Inicimit të Ligjeve nga Qeveria e Kosovës	35
Institucionet Ligjore Kryesore në Nivel Qendror dhe Lokal	35
Rëndësia e Parnteritetit në mes të OJQ-ve dhe Institucioneve në Procesin e Reformave Ligjore.....	36
Kapitulli 6. Shembuj nga Fushata të Suksesshme Avokuese në Kosovë.....	37
Peticioni Kundër Rritjes së Tarifave të Energjisë Elektrike	37
Fushata Kundër Degradimit të Parkut të Gërmisë	37
Fushata për Ndryshimin e Rregullores Komunale për Legalizimin e Objekteve pa Leje në Prishtinë	38
Fushata Kundër Degradimit të Shtratit të Lumit Drini i Bardhë.....	39
Fundnotat	42

Kapitulli 1. Çka është Avokimi?

Përmes këtij publikimi synojmë që t'i informojmë përfaqësuesit e shoqërisë civile, grupet formale dhe joformale në komunitet, qytetarët e Kosovës në përgjithësi dhe institucionet rreth procesit të avokimit në Kosovë; si është kuptuar dhe si është përdorur avokimi në Kosovë; informimin e qytetarëve rreth politikave, procedurave dhe procesit legjislativ në nivel qendror dhe në nivele komunale; informimin e qytetarëve rreth detyrave dhe përgjegjësive kushtetuese të institucioneve të Republikës së Kosovës, duke përfshirë Kuvendin e Kosovës, Qeverinë dhe Gjyqësorin; informimin e qytetarëve rreth procesit të vendimmarrjes, detyrave dhe përgjegjësive në qeverisjen lokale. Ky doracak gjithashtu paraqet disa shembuj dhe raste të avokimi të suksesshëm në Kosovë. Doracaku do të shërbej si udhërrëfyes për organizatat joqeveritare (OJQ-të), grupet formale dhe joformale dhe qytetarët në procesin e zhvillimit të fushatave të suksesshme avokuese.

Avokimi në Kosovë

Avokimi si nocion është i ri dhe si tillë jo shumë i njohur dhe i kuptuar drejtë nga qytetarët e Kosovës. Avokimi si nocion ka filluar të përdoret gjerësisht pas vitit 1999 në Kosovë, dhe atë me fillimin e organizimit të shoqërisë civile në organizata joqeveritare, konkretisht në projekt propozime të cilat orientoheshin kryesisht në fushata presioni/avokimi në institucione.

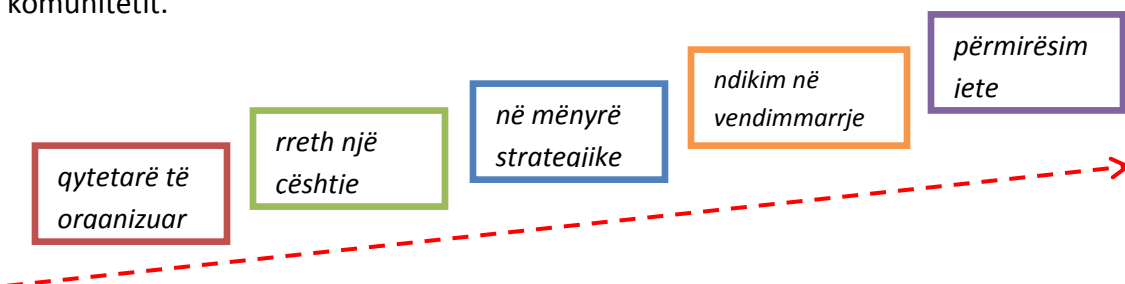
Edhe pse avokimi në Kosovë është i ri si nocion, megjithatë jo edhe si praktikë dhe mënyrë e organizimit të qytetarëve për të zgjidhur probleme me të cilat janë përballur qytetarët. Rastet e organizimit të qytetarëve në fshatra dhe lagje, për mbrojtjen nga vërshimet, kundër zjarreve, ndërtimi vullnetar i rrugëve, ujësjellësve, aksione të ndryshme pastrimi etj., edhe pse nuk janë quajtur avokim, kanë qenë fushata tipike avokuese, nëse merren parasysh metodat dhe strategjitë e përdorura. Në të gjitha rastet e lartpërmendura, grupet e qytetarëve kanë përdorur plan detaj të veprimit, duke filluar që nga:

- Identifikimi i problemit apo çështjes (si përmbytjet pas shiut, rreziku nga zjarret, mungesa e ujit të pijes, bllokimi i rrugëve);
- Ndarja e detyrave dhe roleve në mes anëtarëve të grupit;
- Informimi dhe motivimi i sa më shumë qytetarëve që të jenë pjesë e aksionit;
- Përcaktimi i mënyrave dhe metodave të veprimit sipas një plani;
- Analizimi i burimeve materiale dhe humane të cilat mund të ofrohen si kontribute nga vetë banorët; dhe
- Analiza mbi mënyrën e veprimit dhe suksesin e arritur.

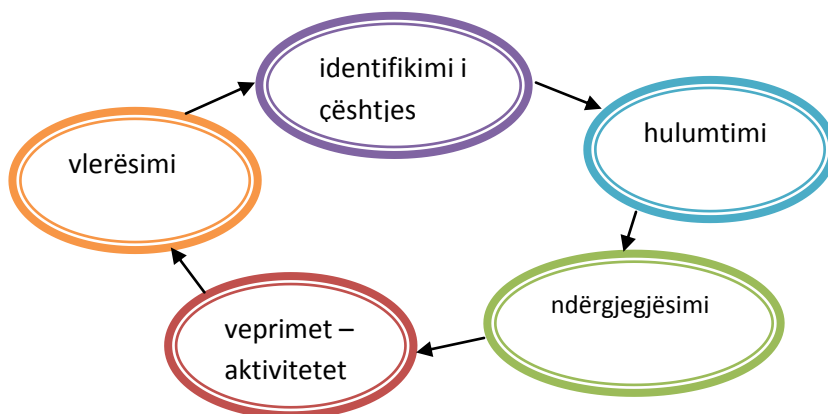
Përvoja praktike avokuese e dëshmuar në vite nga qytetarët e Kosovës në njërin anë si dhe ajo teorike e përdorur tashmë gjerësisht nga shoqëria civile dhe grupet tjera joformale në anën tjetër në shumë raste ka prodhuar dhe sjellur rezultate pozitive në komunitet. Bashkimi i përvojës praktike dhe asaj teorike, si dhe dizajnimi i fushatave avokuese mbi këtë bazë është dëshmuar si mënyra më e mirë dhe më efikase për realizimin e qëllimeve të qytetarëve.

Definicioni dhe Konceptet e Avokimit

Avokimi është proces gjatë të cilit qytetarë të organizuar, rreth një çështje të caktuar, në mënyrë strategjike ndikojnë në vendimmarrësit, me qëllim të përmirësimit të jetës së komunitetit.

Fushatat e suksesshme të avokimit zakonisht janë rezultat i një analize të vazhdueshme, në të gjitha hapat ose fazat e fushatës dhe njëkohësisht ndërmerren e veprimeve të orientuara në zgjidhjen e problemit të identifikuar. Procesi i avokimit i nënshtrohet disa fazave të cilat janë njëkohësisht edhe shtyllat e një fushate të suksesshme avokimi, si: identifikimi i çështjes, hulumtimi, ngritje e vetëdijes/ndërgjegjësim i opinionit, veprimet ose aktivitetet dhe vlerësimi.

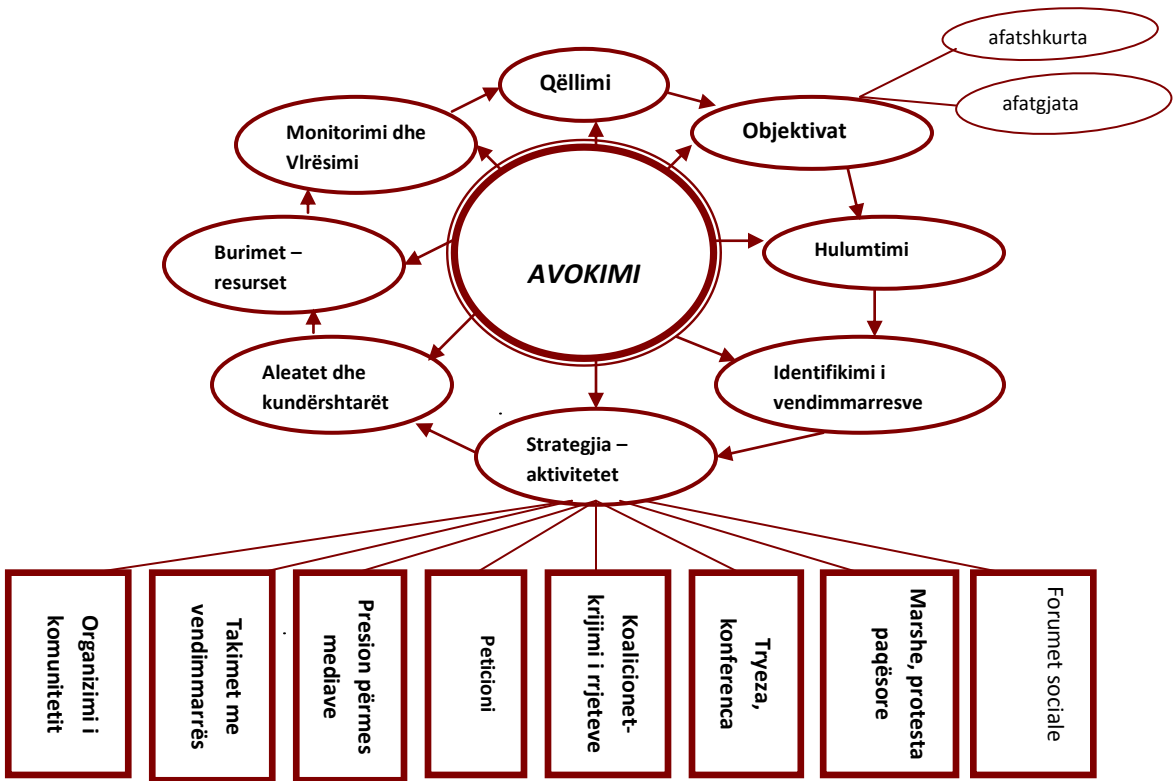

- 1. Identifikimi i çështjes.** Identifikimi i një çështje të forte avokimi është hapi i parë në çdo fushatë avokimi. Gjatë përcaktimit të çështjes së avokimit, grupi duhet të ketë parasysh disa kritere: çështja të jete prioritet për komunitetin; çështja të bashkoje

njerëz në fushate; çështja e identifikuar të mos krijoj konflikte; të jetë e zgjidhshme; të mos jetë në kundërshtim me legjislacionin në fuqi.

2. **Hulumtimi.** Për të rritur besimin dhe numrin e mbështetësve, avokuesit duhet së pari të zhvillojnë hulumtime profesionale, të dhënat e të cilave do të jenë argument për fushatën avokuese të filluar. Hulumtimi do të ndihmojë avokuesit që në harmoni me informacionet e grumbulluara të zhvilloj dhe planifikoj gjithë fushatën e avokimit. Gjatë këtij procesi avokuesit duhet të përqendrohen në mbledhjen e informatave si: historikun e çështjes së identifikuar; kur ka filluar së ekzistuari problemi i identifikuar; cilat janë pasojat; numri i njerëzve të prekur nga ekzistimi i problemit; cili është institucioni i cili ka obligimin për zgjidhjen problemit. Statistikat, faktet, dokumentet e hulumtuara janë argument më shumë në duart e grupit, të cilat kanë një ndikim jetik në motivimin e njerëzve që t'i bashkohen fushatës dhe njëkohësisht presion në institucionet për zgjidhjen e problemit të identifikuar.
3. **Ngritja e vetëdijes.** Është me rëndësi që grupi avokues të zhvilloj fushatë sistematike dhe të planifikuar informimi, me qëllim që të informoj qytetarët dhe vendimmarrësit në lidhje me problemin e identifikuar si dhe nevojën e zgjidhjes së saj. Hulumtimet e zhvilluara i shërbejnë grupit që të ndërtoj planin e informimit si dhe shënjestrojë grupet e synuara.
4. **Aksioni/aktivitetet.** Janë një aktivitet ose një numër aktivitetesh të cilat zhvillohen me qëllim të ndikimit në vendimmarrës dhe grupe tjera të synuara për ndërmarrjen e veprimeve dhe zgjidhjen e çështjes së identifikuar. Strategjia në ndërtimin e aktiviteteve, shpesh është përcaktues edhe për zgjidhjen ose jo të çështjes së identifikuar. Për këtë qëllim, grupi avokues duhet të analizoj veprimet/aktivitetet dhe t'i zhvilloj ato sipas kriterit: së pari informimi - së dyti bindja e pastaj presioni.
5. **Vlerësimi.** Është e domosdoshme që pas çdo aktiviteti/Iniciative të zhvilluar, grupi avokues të bëjë një analizë të saj, duke u përqendruar dhe krahasuar rezultatet e synuara dhe ato të arritshme. Analiza objektive dhe e gjithanshme ndihmon grupin në ri-dizajnimin e strategjisë avokuese. Një analize e tillë i bëhet edhe gjithë fushatës avokuese duke u përqendruar dhe krahasuar synimet me të arriturat.

Përderisa teknikat dhe strategjitë e avokimit ndryshojnë, në përgjithësi struktura bazë mbetet e njëjtë, ajo formohet nga elementet e mëposhtëm:

Në çdo fushatë avokimi, është problemi ose çështja, ajo e cila dikton edhe strategjinë dhe aktivitetet që duhet të zhvillohen për zgjidhjen e saj. Jo domosdoshmërisht në secilën fushatë avokimi imponohen aktivitetet e lartshënuara. Avokuesit me përvojë ndërtojnë strategjinë avokuese bazuar në një hierarki logjike të aktiviteteve, duke filluar nga ato që rrisin bazën e mbështetjes, edukojnë publikun dhe vendimmarrësit. Ata mund të përfshijnë aktivitete, si peticione apo protesta, që kanë për qëllim demonstrimin e përkrahjes nga qytetarët të propozimit të tyre.

Një sqarim më i detajuar i disa koncepteve të avokimit do të ndihmojë në kuptimin e fushatave të avokimit:

Qëllimi - Është rezultati afatëgjatë që avokuesit shpresojnë të arrijnë nëpërmjet fushates së avokimit.

Objektivat – Plane konkrete për atë se çfarë synon të arrijë një fushatë e avokimit dhe si planifikon të arrijë atë. Për dallim nga qëllimi, objektivat duhet të jenë specifike, të matshme; të arritshme, të realizueshme dhe të afatizuara në kohë.

Vendimmarrësit - Vendim-marrësit janë personat ose institucionet që kanë autoritetin të vendosin për çështjen për të cilën ju avokoni. Avokimi i grupit është i drejtuar drejt ndikimit në vendimin e vendimmarrësit në favor të kërkesave të grupit. Vendimmarrësit kategorizohen si “primar” dhe “sekondar”, në kuptimin e vendimmarrjes së drejtpërdrejtë dhe të tërthortë.

Vendimmarrësit primar – përfshijnë personat vendim-marrës, grupet që janë përgjegjës në mënyrë direkt për të vendosur për çështjen për të cilat avokon grupi. Këta vendimmarrës përbëjnë objektivin kryesor në një fushatë avokimi. “vendimmarrësit primar” mund t’i identifikojmë duke pyetur: kush e ka mandatin dhe autoritetin për të marrë vendime për çështjen relevante?

Vendimmarrësit sekondar – përfshijnë personat vendim-marrës të cilët mund të ndikojnë tek “vendimmarrësit primar” për çështjen për të cilën avokon grupi. Edhe pse vendimmarrësit sekondar mund të mos kenë mandate të drejtpërdrejtë dhe autoritet të vendosin mbi çështje të caktuara, ata kanë mundësi të ushtrojnë ndikim në vendimmarrësit primar.

Te vendimmarrësit sekondar është me rëndësi të pyesim: kush e ka mundësinë e ndikimit tek vendimmarrësit primar?

Strategjia avokimit – nënkuptojmë një varg aktiviteteve konkrete të cilat përdoren si mjet për arritjen e qëllimit dhe objektivave të synuara. Strategjia nënkupton planifikimin e aktiviteteve të ndryshme me qëllim të adresimit të çështjes dhe zgjidhjes së dëshirueshme të saj. Taktikat varen nga qëllimi dhe mjedisi i përgjithshëm në të cilin avokon grupi. Strategjia e avokimit duhet të jetë: fleksibile dhe kreative; të drejtuara në vendimmarrës specifik; të planifikuara mbi bazën e analizave dhe hulumtimeve; bazuar në kontekstin politik, ekonomik dhe social në vend. Disa nga taktikat të cilat përdoren më së shpeshti në fushata avokimi janë përpilimi i mesazhit; ndërtimi i koalicionit me njerëz dhe gupe që kanë mendje të njejtë; përfshirja në edukim publik; përdorimi i mediave; takimet me vendimmarrës; dhe organizimi apo përfshirja në protesta paqësore.

Aleatët dhe kundërshtarët – në çdo fushatë avokimi është me interes të bëhet një analizë e detajuar në lidhje me identifikimin e aleatëve dhe kundërshtarëve. Shpesh është vështirë të identifikohen aleatët dhe kundërshtarët e një çështjeje, para se të fillohet drejtpërdrejtë me avokimin e saj në praktikë. Përqendrimi i avokuesve duhet të orientohet në:

1. Shndërrimin e kundërshtarëve në aleat;
2. Shndërrimin e aleatëve pasiv në aleat aktiv; dhe
3. Shndërrimin e kundërshtarëve aktiv në kundërshtar pasiv.

Aleatët - Aleatët janë personat të cilët janë në anën tuaj dhe janë mjaft të interesuar t’ju ndihmojnë në fushatën tuaj të avokimit.

Gjatë përcaktimit të aleatëve të mundshëm, t'i keni parasysh këto pyetje:

- Kë e përfshin kjo çështje?
- Çka do përfitojnë aleatët e mundshëm nëse ju mbështesin juve?
- Çka do të humbasin aleatët e mundshëm nëse nuk ju mbështesin juve?
- Çfarë ndikimi kanë aleatët e mundshëm mbi cakun?
- Çfarë rreziku aleatët e mundshëm i rreken?
- A janë aleatët e mundshëm të organizuar në grupe?

Kundërshtarët: Janë personat të cilët nuk janë të interesuar apo janë kundër qëllimit të fushatës së avokimit.

Gjatë përcaktimit të kundërshtarëve të mundshëm t'i keni parasysh këto pyetje:

- Kush janë kundërshtarët e mundshëm?
- Cilat janë arsyet e kundërshtimit të arritjes së qëllimit të fushatës së avokimit?
- Çfarë çmimi do të ketë për ta nëse fushata e avokimit është e suksesshme?
- Çka mund të ndërmarrin ata në mënyrë që t'ju pengojnë?
- Sa janë ata të fuqishëm dhe ku e mbështesin fuqinë e tyre?

Burimet – Janë burimet mbështetëse të fushatës avokuese. Ato mund të jenë kontribute nga vetë grupi avokues apo kontribute nga të siguruara nga burime tjera si ekspert, vullnetar, të mira materiale, pajisje teknike, apo mjete pune. Grupi duhet të dijë paraprakisht se cilat janë nevojat dhe me pas të hulumtoj për gjetjen e tyre tek anëtarët, aleatët, dhe mbështetësit apo përkrahësit.

Monitorimi dhe vlerësimi - Monitorimi përfshinë mbikqyrjen e aktiviteteve të planifikuara për të përcaktuar nëse ato janë duke shkuar drejt progresit ashtu siç janë planifikuar. Vlerësimi përfshinë një analizim të aktiviteteve të planifikuara për të përcaktuar nëse ato janë duke i kontribuar qëllimit të fushatës së avokimit. Analiza objektive dhe e gjithanshme ndihmon grupin në ri-dizajnimin e strategjisë avokuese. Një analizë e tillë i bëhet edhe gjithë fushatës avokuese duke u përqendruar dhe krahasuar synimet me të arriturat. Nëse vlerësimi përfundimtar i një fushate avokimi tregon mosrealizimin e objektivave të synuara, grupi duhet të rifillojë ciklin e avokimit rishtazi, duke përdorur strategji tjetër nga ajo e mëparshme.

Kapitulli 2. Fushatat e Avokimit

Konceptet Kryesore

Fushatat e avokimit në përgjithësi kanë për qëllim iniciimin apo ndryshimin e politikave publike, ligjeve, rregulloreve komunale ose edhe vendimeve tjera të cilat ndikojnë drejtpërdrejtë ose tërthorazi në mirëqenien e qytetarëve. Fakti se strategjitë avokuese shpesh fokusohen në ndryshimin e politikave publike, është me rëndësi për avokuesit të kuptojnë se çfarë janë politikat publike dhe ligjet dhe si bëhen ato.

Politika Publike

Politika Publike nuk ka një definicion të vetëm, por shpesh përshkruhet kështu:

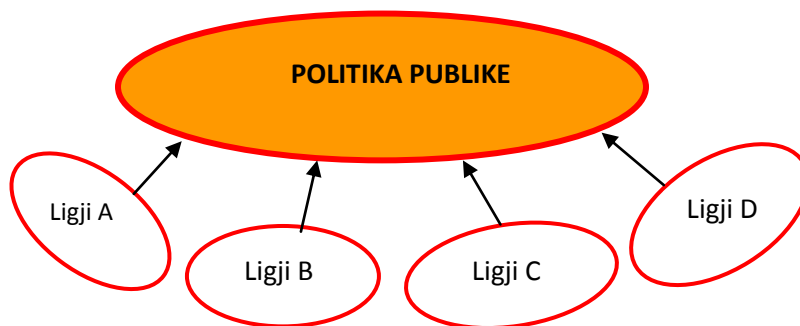
- Përpjekje e qeverisë për të adresuar dhe rregulluar një çështje të interesit publik
- Deklaratë përmes së cilës paraqiten qëndrimet dhe orientimet e përgjithshme institucionale për probleme të ndryshme.
- Sistem i ligjeve, masave rregullative, kurseve të veprimit dhe prioriteteve të financimit të çështjeve të caktuara nga entitetet qeveritare ose përfaqësuesit e tyre.

Në përgjithësi Politikat publike u shërbejnë institucioneve si udhërrëfyes në procesin e hartimit të legjislacionit si dhe marrjes së vendimeve lidhur me zbatimin e ligjeve.

Ligji

Ligji është një grup i rregullave, të drejtave dhe kufizimeve, i aprovuar nga organi përgjegjës ligjvënës, i cili përcakton normativën obligative juridike të sjelljes së akterëve në situata të caktuara dhe përcakton mënyrën e iniciimit, ndryshimit dhe implementimit të politikave publike.

Politikat publike jetësohen përmes ligjeve, rregulloreve apo akteve tjera juridike të cilat hartohen dhe aprovohen nga institucionet qeveritare. Një politikë publike mund të jetësohet përmes një ose më shumë Ligjeve ose Rregulloreve të një Institucioni.

Në këtë kontekst, avokimi mund të definohet si një përpjekje për ndikim në politikat publike, përmes edukimit, lobimit ose presionit politik. Grupet avokuese shpesh mundohen ta edukojnë publikun dhe hartuesit e politikave publike për natyrën e problemit, për legjislacionin e nevojshëm për adresimin e problemit dhe për financimin që kërkohet.

Lobimi

Shpeshherë njerëzit i përziejnë avokimin me lobimin. Por avokimi dhe lobimi janë koncepte të ndryshme.

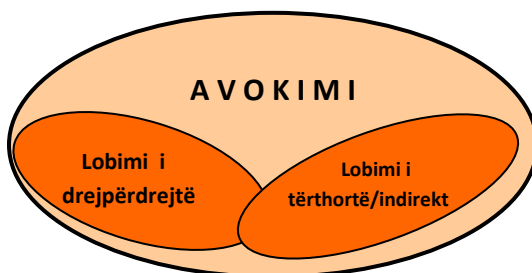
Avokimi është proces, gjatë të cilit qytetarë të organizuar, rreth një çështje të caktuar, në mënyrë strategjike ndikojnë në vendimmarrësit, me qëllim të përmirësimit të jetës së komunitetit.

Mund të përfshijë përfaqësimin e interesave të një grupi qytetarësh; angazhimin e zyrtarëve qeveritar apo publikut në një çështje, apo kërkimi i inicimit të një politike publike; ndryshimin e një ligji ose rregulloreje, thjeshtësimin e një procedure administrative në institucione, ndërtimin e një shtëpie shëndetësore, shkolle, apo madje edhe asfaltimin e një rruge etj.

Lobimi është një aktivitet në kuadër të procesit të avokimit, përmes së cilit avokuesit angazhohen për t'i bindur zyrtarët institucional për të ndryshuar politikat publike, legjislacionin, apo vendimet e qeverisë. Pra, lobimi është vetëm një aktivitet apo përpjekje e planifikuar për të ndikuar tek përfaqësuesit e zgjedhur apo vendimmarrësit tjerë. Ekzistojnë dy lloje të Lobimit: i drejtpërdrejtë/direkt dhe i tërthortë/indirekt.

Lobimi i drejtpërdrejtë bëhet kur pikëpamjet e grupit i komunikohen drejtpërdrejtë një deputeti, një anëtar të ndonjë grupi punues për hartimin e legjislacionit për të cilin ju loboni, apo ndonjë zyrtari tjetër qeveritar.

Lobimi i tërthortë/indirekt bëhet kur pikëpamjet e grupit i komunikoni publikut (qytetarëve) me kërkesë ose synim që t'i motivoni ata që të llojnë tek deputetet apo zyrtarët qeveritarë për legjislacionin e caktuar për të cilin ju jeni të angazhuar të loboni. Kjo formë e lobimit mund të quhet ndryshe edhe si "Thirrje për veprim" (call to action) dhe është një formë shumë e shprehur e lobimit.

Zhvillimi i një Fushate Avokimi

Kontaktimi me Grupe të Interesuara Para Fillimit të Iniciativave Avokuese

Para fillimit të fushatave apo aktiviteteve avokuese duhet të zhvillohet një proces i gjithanshëm i hulumtimit, përmes takimeve me grupe të interesit. Kjo duhet të bëhet me qëllim të marrjes së informatave shtesë të nevojshme për fushatën avokuese si dhe me qëllim të koordinimit të aktiviteteve, ndarjes së përgjegjësive ndërmjet akterëve të përfshirë në fushatë. Informacionet shtesë për çështjen gjithashtu mund të merren edhe përmes hulumtimit të pavarur dhe të paanshëm duke shfrytëzuar burimet tjera të informacionit.

Kontaktimi me Vendimmarrësit Para Fillimit të Iniciativave Avokuese

Para fillimit të një fushate apo aktiviteti avokues, është e dobishme për avokuesit të kontaktojnë dhe takohen me vendim-marrësit, nëse kjo është e mundshme. Duke kontaktuar dhe takuar vendimmarrësit, avokuesit janë në gjendje të marrin më shumë informata për pozitën e vendimmarrësit për çështjen. Para se të takohen me një vendimmarrës, avokuesit duhet të hulumtojnë dhe përgatisin material që do t'ju mundësojë atyre të informohen dhe të zhvillojnë një plan për kontaktin apo takimin. Të qenit i përgatitur me informata dhe me një plan për çasje ndaj vendimmarrësit do t'ju mundësojë avokueseve të jenë më bindës për çështjen të cilën ata avokojnë.

Defino Aktivitetet Avokuese

Është me rëndësi që avokuesit të zhvillojnë një plan të aktiviteteve avokuese. Plani i aktiviteteve duhet të jetë i thjeshtë por domosdoshmërisht duhet ti përmbaj aktivitetet kyçe që ju do ti ndërmerrni gjatë fushatës tuaj avokuese. Për të punuar këtë plan gjithashtu do t'ju ndihmonin edhe hulumtimet e cekura më lart, pasi që gjatë këtyre hulumtimeve ju do të merrnit informacionet më të rëndësishme për çështjen si dhe do të identifikonit më lehtë aktivitetet dhe mjetet e nevojshme për një fushatë të suksesshme. Avokuesit duhet të krijojnë planin e aktiviteteve që do të arrijë qëllimin e synuar dhe të resepektoj afatet kohore të caktuara. Për këtë arsye, avokuesit duhet të krijojnë një plan të aktiviteteve që janë të bazuara në qëllim dhe objektiva të fushatës së avokimit. Aktivitetet duhet të jenë të orientuara në vendimmarrës dhe të dizajnuara që të ndikojnë në ndryshim të qëndrimeve, opinioneve dhe veprimeve të vendimmarrësve në raport me çështjen për të cilën avokoni.

Secila fushatë avokimi duhet të filloj me aktivitete, të cilat ndikojnë në zgjerimin e bazës së mbështetjes; krijimin e raporteve të mira me vendimmarrës, informimin publik dhe sigurimin e përkrahjes. Reagimi ose mos reagimi i institucioneve relevante në kërkesën e

grupit, imponon edhe ndryshimin, modifikimin ose organizimin e aktiviteteve të reja, te cilat vlerësohen si me ndikim në situatat e reja të krijuara.

Përpilimi i Mesazheve Kryesore

Identifikimi i mesazheve kryesore të fushatës avokuese në një formë është ajo që e përcakton suksesin e fushatës tuaj. Mesazhet janë ato që ja japin ose humbin rëndësinë dhe peshën një fushate avokimi. Nëse ju i dizajnoni me kujdes mesazhet tuaja atëherë kjo edhe mund t'ju ndihmoj të ofroni rreth vetës më shumë përkrahës, si dhe ju bën juve të dukeni të mirë informuar për çështjen. Mesazhet duhen të jenë të kuptueshme nga audienca dhe duhet të dizajnohen me shumë kreativitet dhe thjeshtësi. Mesazhet e komplikuar dhe të pakuptimta duhet shmangur sepse mund ta irritojnë audiencën tuaj dhe ta bëjnë atë të dyshoj që ju nuk e keni idenë se çfarë kërkoni të arrini me fushatën tuaj.

Mesazhi i fushatës, me të drejtë konsiderohet si një ndër hapat më të rëndësishëm të fushatës avokuese, edhe për faktin se është kontakti dhe komunikimi i parë me qytetarët dhe vendimmarrësit, prej të cilëve mund të sigurojmë ose jo përkrahjen e nevojshme dhe të kërkuar.

Identifiko Hapat e Nevojshëm për Aktivitetet Avokuese

Përcaktimi sa më i qartë dhe sa më i saktë i objektivave dhe rezultateve të synuara, është parakusht për identifikimin dhe planifikimin e aktiviteteve ose hapave në fushatë të avokimit.

Aktivitetet e planifikuara në çdo fushatë avokimi duhet të drejtohen në arritjen e objektivave dhe rezultateve të synuara.

Plani i aktiviteteve zhvillohet gjithmonë duke marr parasysh shumë faktorë, si:

- Cila është çështja për të cilën avokohet;
- Kush janë vendimmarrësit prej të cilëve pritet veprimi;
- Cilat janë informacionet ose faktet në dispozicion;
- Cili është niveli i mbështetjes nga grupe të interesit dhe qytetarë;
- A janë të informuar qytetarët dhe vendimmarrësit për çështjen për të cilën avokon grupi.

Aktivitetet e çdo fushate avokimi duhet të ndahen në faza, si:

- Faza e hulumtimit, gjetjes së informatave për problemin e identifikuar;
- Faza e ndërjegjësimit të opinionit dhe vendimmarrësve;
- Faza e presionit – gjatë së cilës ju bëhet presion i drejtpërdrejtë vendimmarrësve për ndërmarrjen e veprimeve të caktuara për adresimin e çështjes; dhe
- Faza e monitorimit – gjatë së cilës zhvillohet një vlerësim i aktiviteteve dhe plani i aktiviteteve modifikohet nëse është e nevojshme.

Gjatë planifikimit të aktiviteteve është me rëndësi të kihet parasysh hierarkia e aktiviteteve të planifikuara ose prioritizimi i tyre.

Fushata duhet të filloj me aktivitete, të cilat shkojnë në funksion të informimit, edukimit dhe inkurajimit të qytetarëve, grupeve të interesit, vendimmarrësve me qëllim të rritjes së përkrahjes, kurse në përputhje me reagimin e vendimmarrësve dizajnohen ose ri-dizajnohen aktivitete tjera, të cilat vlerësohen me ndikim në arritjen e objektivave të synuara.

Rrjetet dhe Koalicionet

Rrjetet dhe koalicionet shpesh shihen dhe kuptohen si sinonime, si organizime të njejta në strukturë, qëllime dhe forma veprimi. Megjithatë ato dallojnë nga njëra tjetra, ekzistojnë dallime të rëndësishme.

Rrjeti përfshinë disa grupe të cilat punojnë së bashku për një çështje apo problem për të cilin të gjitha grupet janë të shqetësuara. Zakonisht grupet në rrjet nuk punojnë së bashku për t'i koordinuar strategjitë apo aktivitetet. Ato punojnë veç e veç në çështje apo problem për të cilin i tërë rrjeti është i interesuar, por ata mund të takohen rregullisht për të komunikuar dhe këmbyer informata. Ata gjithashtu mund të japin deklarata publike të përbashkëta duke prezantuar një qasje të përbashkët për çështjen apo problemin. Kjo i tregon zyrtarëve qeveritar dhe publikut se qasja e përbashkët e ka përkrahjen e shumë grupeve.

Ndërsa, koalicioni përfshinë disa grupe të cilat punojnë së bashku për të koordinuar strategjitë dhe aktivitetet që janë të lidhura me çështjen apo problemin për të cilin të gjitha grupet janë të shqetësuara. Kjo kërkon që grupet të pajtohen jo vetëm rreth qasjes së përbashkët por gjithashtu edhe për strategjitë që duhet të përdoren për arritur qëllimin dëshiruar.

Shpesh ndodh që në kuadër të një rrjeti të organizuar disa grupe të formojnë një koalicion dhe të angazhohen në një aktivitet të veçantë që ka për qëllim arritjen e rezultateve të cilat shkojnë në funksion të arritjes së synimeve për të cilën angazhohet rrjeti. Është me rëndësi të theksohet se grupi i cili i bashkëngjitet një rrjeti apo koalicioni mos të humb kontrollin operues të organizatës së tij.

Në përgjithësi rrjetet dhe koalicionet krijohen me qëllim të:

- Bashkimit të resurseve njerëzore, logjistike, financiare;
- Rritjes së bazës së mbështetjes;
- Rritjes së kredibilitetit dhe imazhit të fushatës;
- Përmirësimit të ndikimit të grupeve të përfshira në vendim-marrje;
- Krijimi i ndryshimeve pozitive në shoqëri etj.

Përvoja ka dëshmuar që është e lehtë të themelohen rrjete dhe koalicione, por shumë shpesh vështirë të sigurohet qëndrueshmëria e tyre. Rrjetet dhe koalicionet kanë më shumë gjasa të jenë të suksesshme kur ato janë të bazuara mbi anëtarët që janë të interesuar në një çështje të përbashkët, dhe jo kur ato janë formuar për të përmbushur detyrimin e një organizate për një donator. Formimi i një rrjeti ose koalicioni nuk është një qëllim në vetvete, por është një mjet avokimi që mund të përdoret për të koordinuar grupe të shumta dhe individë që punojnë në një çështje. Rrjetet dhe koalicionet të cilat kanë arritur të sigurojnë qëndrueshmëri afatgjate të veprimit në të shumtën e rasteve u janë përmbajtur këshillave dhe përvojave të rrjeteve dhe koalicioneve të suksesshme brenda dhe jashtë Kosovës, si:

1. Zgjidheni një çështje të rëndësishme e cila do ti motivoj njerëzit të përfshihen.
2. Krijoni një listë të anëtarëve potencial të rrjetit/koalicionit dhe mbani takime të parakohshme me ta për të marrë një kuptim të asaj që ka mbështetje për këtë çështje dhe nëse idetë e rrjetit / koalicionit duhet të modifikohen para se të arrihet tek grupet e tjera.
3. Keni parasysh dallimet demografike që ekzistojnë midis anëtarëve të koalicionit në raport me moshën, gjininë, përkatësinë etnike mirëpo edhe dallimet në aspektin se a janë anëtarët qytetarë, OJQ, rrjete ekzistuese, zyrtarë të zgjedhur, subjekte politike. Sigurohu që rrjeti/koalicioni përfshinë një shtrirje të gjerë të aktorëve të cilët janë duke punuar në çështje.
4. Sigurohuni që anëtarët e koalicionit/rrjetit tuaj e dinë çështjen dhe pajtohen rreth qëllimit të përbashkët. Nëse koalicioni është duke u krijuar, anëtarët duhet gjithashtu të pajtohen në strategjitë dhe aktivitetet që do të përdoren.
5. Ndërtoni identitetin e koalicionit. Mund t'a krijoni një llogo, moto, emblemë, titull, që do t'u ndihmonte njerëzve t'a identifikojnë më lehtë koalicionin tuaj;
6. Ndërtoni mekanizmat e komunikimit dhe raportimit për rrjetin/koalicionin. Parashikoni të mbani takime të rregullta, t'i shkëmbeni e-mailat, të raportoni rregullisht brenda rrjetit/koalicionit që të gjithë anëtarët të jenë të informuar.
7. Përcaktoni dhe dakordohuni rreth mënyrave të vendimmarrjes brenda rrjetit/koalicionit.
8. Formoni një strukturë apo hierarki brenda rrjetit/koalicionit. Përcaktoni çfarë përgjegjësish duhet të caktohen dhe kush do të luajë rolet e lidërshiptit. Për shembull, mund të jetë e dobishme për dikë të udhëheq mbledhjet e koalicionit ose të jetë përgjegjës për komunikim të jashtëm.

9. Mbani takime të rregullta dhe me këtë mbani të informuar dhe të përfshirë të gjithë anëtarët e rrjetit.

10. Krijë materiale për të publikuar punën e rrjetit / koalicionit. Një broshurë e formatit A4 është e lirë dhe mund të jetë një mjet efektiv i publicitetit. Komunikimi online, si përmes Facebook-it, faqet e internetit, ose e-mail listat, gjithashtu mund të jenë të lira dhe efektive.

11. Puno në mënyrë efektive si një rrjet ose koalicion. Nëse punon si një rrjet, zhvillo një qasje të përbashkët për çështjen dhe bëni deklaratë publike në mbështetje të kësaj qasjeje. Nëse punon si një koalicion, planifiko një strategji dhe aktivitete që do t'i ndihmojnë koalicionit në arritjen e qëllimeve të tij. Konsideroni aktivitete të tilla si organizim të debateve publike apo tryeza të rumbullakëta, duke u takuar me udhëheqësit e shoqërisë civile dhe zyrtarë të qeverisë, dhe duke përdorur median për të komunikuar për këtë çështje.

12. Monitoro implementimin e agjendës së rrjetit/koalicionit. Bëhuni fleksibil sipas ndryshimeve të rrethanave. Ekzamino se si mediat janë duke i trajtuar veprimet e rrjetit/koalicionit dhe mendoni për mënyra të rritjes apo përmirësimit të trajtimit nga mediat.

13. Hulumto, hulumto, hulumto: Hulumtimi duhet të bëhet në të gjitha fazat e formimit të rrjetit apo koalicionit. Hulumtimi mund të bëhet në atë se cilët individë ose grupe duhet ftuar të marrin pjesë, si dhe në qasjet, strategjitë dhe aktivitetet që mund të jenë të dobishme.

Monitorimi dhe Vlerësimi i Aktiviteteve apo Strategjive

Monitorimi dhe vlerësimi i aktiviteteve të një fushate avokimi duhet të bëhet gjatë tërë fushatës së avokimit. Çdo aktivitet kërkon monitorim dhe vlerësim, për të dhënë informata lidhur me progresin dhe të mundësojë që planet e aktiviteteve në të ardhmen të modifikohen nëse është e nevojshme. Në mënyrë që vlerësimet të kryhen si duhet, është me rëndësi të kuptohet dallimin në mes të monitorimit dhe vlerësimit.

Monitorimi është mbledhje sistematike dhe e vazhdueshme e informacionit për të hetuar progresin e një politike, programi ose projekti në arritjen e objektivave të tij.

Vlerësimi – është analizimi i informatave të mbledhura gjatë monitorimit për të përcaktuar nëse aktiviteti, programi apo projekti i ka arritur objektivat e tij.

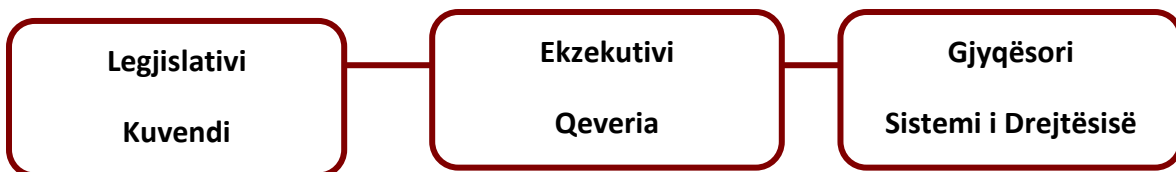
Individët të cilët janë duke e bërë monitorimin dhe vlerësimin duhet të jenë neutral në gjykime dhe vlerësime. Ata të cilët janë duke e bërë monitorimin duhet të mbledhin informata relevante në lidhje me aktivitetin, programin apo projektin. Ata që janë duke e

bërë vlerësimin duhet të analizojnë informatat e mbledhura duke u bazuar në objektivat e synuara të fushatës së avokimit.

Kapitulli 3. Tri Shtyllat e Shtetit në Kosovë

Tri pushtetet kryesore, apo siç quhen shtyllat e shtetit, janë:

- Legjislativi – Kuvendi i Republikës së Kosovës
- Ekzekutivi – Qeveria e Kosovës
- Gjyqësori - Sistemi i Drejtësisë

Shtylla e Legjislativit – Kuvendi i Kosovës

Kuvendi që gjithashtu njihet edhe si parlamenti, është institucion ligjvënës i Republikës së Kosovës i zgjedhur drejtpërdrejt nga populli. Kompetencat e Kuvendit të Kosovës janë:

1. Miraton ligje, rezoluta dhe akte të tjera të përgjithshme;
2. Vendos të ndryshoj Kushtetutën;
3. Shpall referendume, në pajtim me ligjin;
4. Ratifikon traktatet ndërkombëtare;
5. Miraton Buxhetin e Republikës së Kosovës;
6. Zgjedh dhe shkarkon Kryetarin dhe nënkryetarët e Kuvendit;
7. Zgjedh dhe mund të shkarkoj Presidentin e Republikës së Kosovës në pajtim me këtë Kushtetutë;
8. Zgjedh Qeverinë dhe shpreh mosbesimin ndaj saj;
9. Mbikëqyr punën e Qeverisë dhe të institucioneve të tjera publike, të cilat në bazë të Kushtetutës dhe ligjeve i raportojnë Kuvendit;
10. Zgjedh anëtarët e Këshillit Gjyqësor të Kosovës dhe të Këshillit Prokurorial të Kosovës;
11. Propozon gjykatësit e Gjykatës Kushtetuese;
12. Mbikëqyr politikën e jashtme dhe të sigurisë;
13. Jep pëlqimin për dekretin e Presidentit mbi shpalljen e Gjendjes së Jashtëzakonshme;
14. Vendos për çështjet me interes të përgjithshëm, të përcaktuara me ligj.

Propozimet për një Ligji të Ri

Kushtetuta e Republikës së Kosovës dhe Rregullorja e Punës së Kuvendit të Kosovës¹ përcaktojnë mënyrën e propozimit të ligjeve të reja në Kuvendin e Kosovës:

Një ligj i ri që ndryshe quhet projektligj, mund të propozohet nga Presidenti i Kosovës, Qeveria, deputetët e Kuvendit, komisioni parlamentar, grupi parlamentar, ose së paku dhjetëmijë zgjedhës. Pasi që të propozohet, projekt ligji dërgohet nga Kryesia e Kuvendit tek qeveria për mendim. Qeveria duhet ta paraqes mendimin e vet me shkrim në afat prej një muaji nga dita e pranimit të projektligjit. Pas kalimit të këtij afati, Projektligji dërgohet në Kuvend për shqyrtim.

Zyra për Propozime dhe Parashtresa ua shpërndan tekstin e Projektligjit deputetëve të Kuvendit dhe e publikon atë në faqen e internetit të Kuvendit.

Ligjet e propozuara duhet të dërgohen në Zyrën për Propozime dhe Parashtresa. Dërgimi i projektligjeve tek kjo zyrë mund të bëhet në formë të shtypur dhe elektronike.

Forma e shtypur nënkupton që dokumenti duhet të jetë i shtypur në letër dhe të dërgohet atje në një zarf apo mbështjellës që garanton sigurinë e dokumentit.

Forma elektronike e bënë të mundshme që dokumenti të dorëzohet nëpërmjet memory kartes (USB) apo Internetit (e-mail).

Pas marrjes së dokumentit nga Zyra për Propozime dhe Parashtresa, dokumenti verifikohet nga kjo zyrë pra nëse dokumenti është në përputhje me ligjin, dhe pastaje bën shpërndarjen e projektligjit tek deputetët.

Zyra për Propozime dhe Parashtresa i dërgon një kërkesë Kryesisë së Kuvendit për futjen e projektligjit në rendin e ditës në seancën e radhës. Më pas Kryesia e Kuvendit, në mbledhjen e radhës, e shqyrton kërkesën dhe merr vendim për vendosjen e projektligjit në rendin e ditës për seancën e ardhshme plenare të Kuvendit. Seanca Plenare është një takim i Kuvendit brenda një kohe të caktuar. Kur projektligji futet në rendin e ditës, atëherë ligji hyn në procesin e leximit.

Procesi i leximit ndahet në tri faza.

Leximi i Parë i një Projektligji

Shqyrtimi i parë i një projektligji nuk mund të bëhet pa kaluar dy javë pune dhe as më vonë se katër javë pune, nga dita e shpërndarjes së tij. Para leximit të parë të projektligjit në një seancë plenare, Kuvendi duhet ta caktoj një komision funksional-raportues për ta

shqyrtuar ligjin në parim, dhe ky komision funksional duhet t'i rekomandoj Kuvendit që të votoj për aprovimin e projektligjit në parim. Leximi i parë fillon kur projektligji është prezantuar nga sponzoruesi i tij. Prezantimet bëhen nga raportuesi i komisionit funksional, përfaqësuesit e grupeve parlamentare, dhe deputetëve të Kuvendit. Kur deputetët e Kuvendit e aprovojnë projektligjin në leximin e parë kjo nënkupton që projektligji është aprovuar në parim për konsiderim si një projektligj.

Shqyrtimi i një Projektligji nga Komisionet

Pasi që të aprovohet, projektligji ju caktohet komisioneve të ndryshme për shqyrtim. Projektligji i caktohet së paku një komisioni funksional. Nëse i dërgohet më shumë se një komisioni funksional, atëherë një komision funksional raportues duhet të zgjidhet. Projektligji gjithashtu ju caktohet komisioneve kryesore: Legjislacion dhe Gjyqësor; Buxhet dhe Financa; Integritet Evropian; Drejta të Njeriut, Barazi Gjinore, Persona të Zhdukur dhe Peticione; si dhe të Drejtat dhe Intereset e Komuniteteve dhe Kthim.

Propozimet për amendamentimin e ligjit mund të konsiderohen nga komisionet gjatë kësaj kohe. Komisionet kryesore dhe çdo komision tjetër jo raportues duhet ti raportojnë komisionit funksional raportues. Pastaj komisioni funksional raportues i raporton Kuvendit brenda dy muajve nga leximi i parë dhe së paku 5 ditë pune para leximit të dytë. Raporti duhet të përmbajë amendamentet të cilat janë propozuar në projektligj si dhe mendimet e komisioneve të cilat e kanë shqyrtuar projektligjin. Momenti më i përshtatshëm për të lobuar është gjatë kohës kur projektligji është duke u shqyrtuar nga komisionet. Lobimi gjatë kësaj faze i mundëson një grupi të avokimit të sigurohet që projektligji e ka mbështetjen e anëtarëve të komisioneve.

Gjatë kësaj kohe mund të konsiderohen amendamentet që i parashirojnë deputetët, pra nëse një grup avokimi dëshiron një amendament të veçantë, duhet të punojë që të prezantojë amendamentin.

Dëgjimet publike

Me qëllim të diskutimit të projektligjit në rreth më të gjerë, komisioni përgjegjës për projektligjin mund të organizojë dëgjime publike të ekspertëve, organizatave publike, përfaqësuesve të grupeve të interesit dhe personave tjerë të cilët mund të ofrojnë informata. Komisioni mund të hyjë në një diskutim të përgjithshëm me personat të cilët ofrojnë informacion nëse kjo është e nevojshme për të sqaruar faktet. Në përgatitje për dëgjim publik, komisioni i këshillon personat për pyetjet të cilat do t'ju parashirohen atyre. Propozimet për ndryshimin e një projektligji duhet të dorëzohen në formë të shkruar të arsyetuara dhe bazuar në fakte. Të gjitha informacionet mbi mbajtjen e dëgjimeve publike (koha, vendi etj.) mund të gjinden në faqen e internetit të Kuvendit të Kosovës.

www.assembly-kosova.org

Leximi i Dytë i një Projektligji

Leximi i dytë i projektligjit fillon me paraqitjen e raportit të komisionit funksional nga raportuesi. Pas paraqitjes së raportit, të drejtën e diskutimit e kanë përfaqësuesit e komisioneve të përhershme, përfaqësuesit e grupeve parlamentare, përfaqësuesit e Qeverisë dhe deputetët.

Amendamentet shqyrtohen dhe votohen një nga një.

Pas shqyrtimit dhe miratimit të amendamenteve, votohet teksti i Projektligjit në tërësi me ndryshimet e miratuara. Nëse projektligji merr shumicën e thjeshtë të votave, bëhet ligj.

Leximi i Tretë i një Projektligji

Kur projektligji në shqyrtimin e dytë nuk merr numrin e duhur të votave për miratim, me kërkesë të propozuesit të projektligjit² ose të komisionit funksional, Kuvendi vendos që projektligjin ta paraqesë edhe në shqyrtimin e tretë. Në leximin e tretë, projektligji do të konsiderohet me ndryshimet e më hershme të miratuara. Amendamentet që janë shqyrtuar dhe që janë refuzuar në shqyrtimin e dytë nuk mund të propozohen për shqyrtimin e tretë. Sidoqoftë amendamentet e reja që nuk ishin konsideruar në leximin e dytë tani mund të konsiderohen.

Nënshkrimi i Ligjeve nga Presidenti

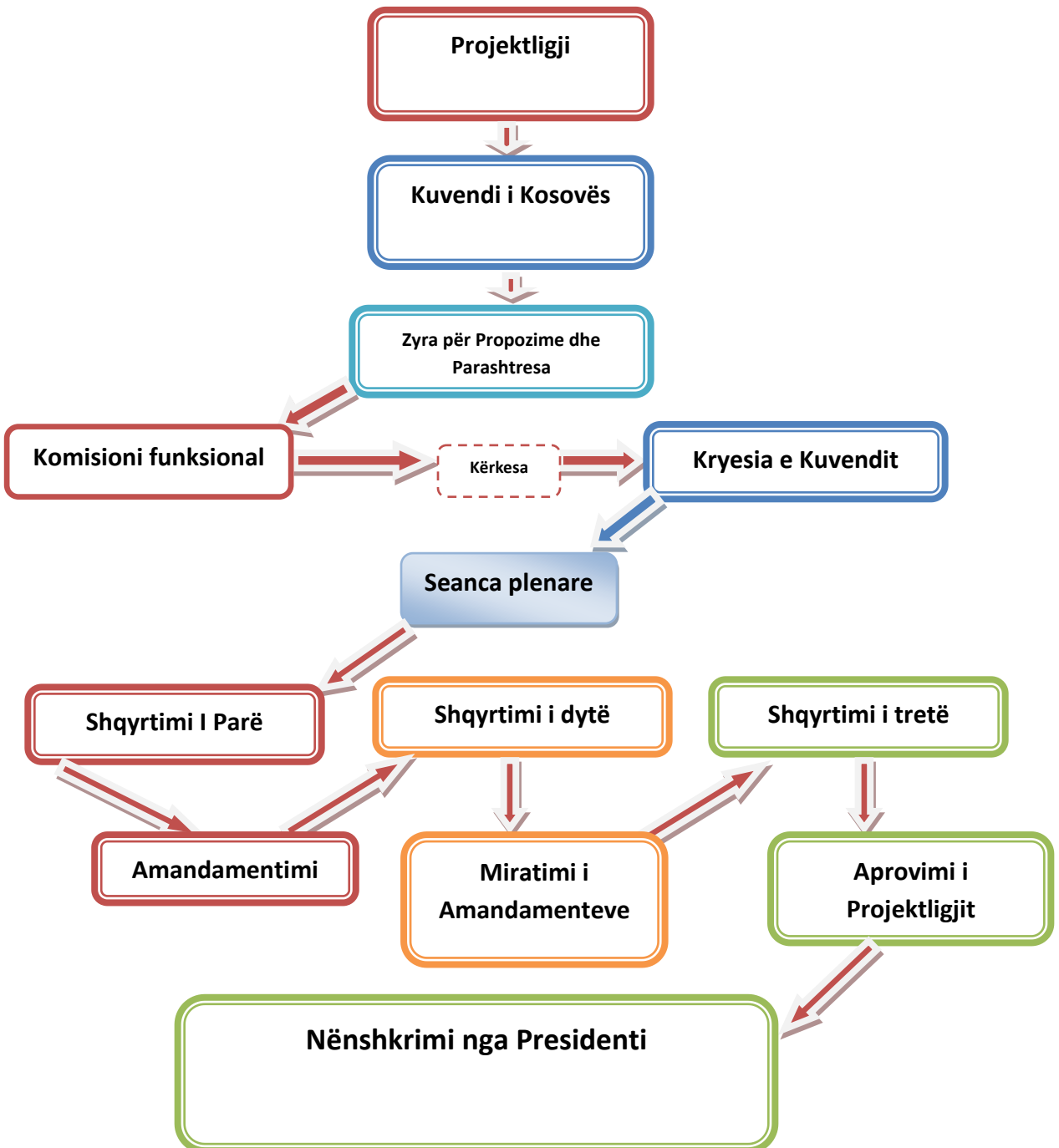
Ligjet e aprovuara nga Kuvendi i Republikës së Kosovës nënshkruhen nga Presidenti i Kuvendit brenda 10 ditëve pune, dhe shpallen nga Presidenti i Kosovës me nënshkrimin e tij apo të saj brenda tetë ditëve nga pranimi i ligjit. Nëse Presidenti i Kosovës nuk dëshiron me e shpall ligjin, ai ose ajo duhet ta kthej ligjin në Kuvend me një vendim për arsyen e kthimit të ligjit. Presidenti mundet me e ushtru këtë të drejtë vetëm njëherë për një ligj.

Kur ligji kthehet në Kuvend, Kryesia e Kuvendit ia dërgon menjëherë komisionit funksional raportues për shqyrtim. Komisioni funksional i shqyrton vetëm çështjet që i përmban vendimi i Presidentit. Komisioni brenda dy javë pune, nga data e pranimit të tij, Kuvendit i'a paraqet raportin me rekomandime.

Kuvendi me shumicën e votave të të gjithë deputetëve vendos për miratimin e rekomandimit të komisionit për vërejtjet e Presidentit, që me ndryshimet e miratuara, konsiderohet i shpallur. Nëse Kuvendi nuk e miraton rekomandimin e komisionit për vërejtjet e Presidentit, ligji mbetet ashtu siç është miratuar më parë nga Kuvendi dhe konsiderohet i shpallur.

Nëse Presidenti i Republikës, brenda afatit të paraparë me ligj nuk e shpall ligjin ose nuk e kthen në Kuvend, ligji konsiderohet i shpallur dhe hyn në fuqi sipas ligjit.

**PROCESI I INICIMIT, SHQYRTIMIT, AMANDAMENTIMIT DHE APROVIMIT TË
LIGJEVE**

Pjesmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Kuvendin e Kosovës

Inicimi i Projekt Ligjeve

Që të dyja Neni 79 i Kushtetutës së Kosovës dhe Neni 53 i Rregullorës së Punës së Kuvendit të Kosovës ua mundësojnë njerëzve që të iniciojnë një ligj të ri duke mbledhur 10,000 nënshkrime. Ligji për Iniciativa Legjislative shpjegon procesin për iniciimin e një projektligji në Kuvendin e Kosovës. Sipas këtij ligji, çdo nismë legjislative që është sjellë si rezultat i nënshkrimit të paktën nga 10.000 qytetarë duhet të ketë një përfaqësues. Përfaqësues mund të jetë një qytetar ose një organizatë. Kjo u lejon OJQ-ve (të quajtura edhe si organizata të shoqërisë civile) për të udhëhequr një fushatë për mbledhjen e nënshkrimeve për të futur një projektligj në Kuvendin e Kosovës.

Konsultimi

OJQ-ve u lejonet të marrin pjesë në Kuvendin e Kosovës sipas neneve 65 dhe 66 të Rregullores së Punës së Kuvendi i Kosovës. Sipas kësaj rreguore, përfaqësues të OJQ-ve mund të ftohen të marrin pjesë në mbledhjet e komisioneve, si dhe ekspertë, përfaqësues të OJQ-ve dhe persona të tjerë mund të ftohen në dëgjime publike. Megjithatë, OJQ-të nuk kanë të drejtë të marrin pjesë në këto takime apo seanca. Kjo varet nga komisioni se kënd do ta ftoj të marr pjesë.

Shtylla Ekzekutive – Qeveria e Kosovës

Praktika e deritashme në Kosovë, tregon se Qeveria e Kosovës, në të shumtën e rasteve është sponsorizuese e ligjeve. Prandaj edhe angazhimi i qytetarëve dhe përfshirja e tyre në grupe punuese në nivele në këtë fazë të inicimit të ligjeve është më se e domosdoshme. Përfshirja e qytetarëve, organizatave joqeveritare, grupeve joformale në grupet punuese, gjatë fazës së parë të inicimit të ligjeve gjithnjë e më shumë dëshkohet si mënyra më e mirë e përfshirjes së qytetarëve në vendimmarrje.

Qeveria e Kosovës në vazhdimësi publikon në ueb-faqen e saj kalendarin vjetor legjislativ, i cili përmban të gjitha projektligjet të cilat do të iniciohen nga qeveria e Kosovës.³

Qytetarët, grupet joformale, organizatat joqeveritare e kanë mundësinë që përmes një shkrese t'i drejtohen Qeverisë me kërkesën që të jenë pjesë e grupit punues për draftimin e ligjit përkatës; të dorëzojnë në dokument të shkruar në grupin punues mendimet, rekomandimet dhe sugjerimet për draft ligjin në fjalë; të takojnë anëtarët e grupit punues për të diskutuar dhe argumentuar qëndrimet e tyre në lidhje me përmbajtjen e projektligjit në fjalë.

Për të punuar sa më efektivisht me Qeverinë, është me rëndësi t'i kuptojmë kompetencat e Qeverisë, përgjegjësitë, procedurat e vendimmarrjes dhe hierarkinë organizative.

Kushtetuta e republikës së Kosovës⁴ përcakton përbërjen e Qeverisë së Kosovës, kompetencat e qeverisë.

Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 92

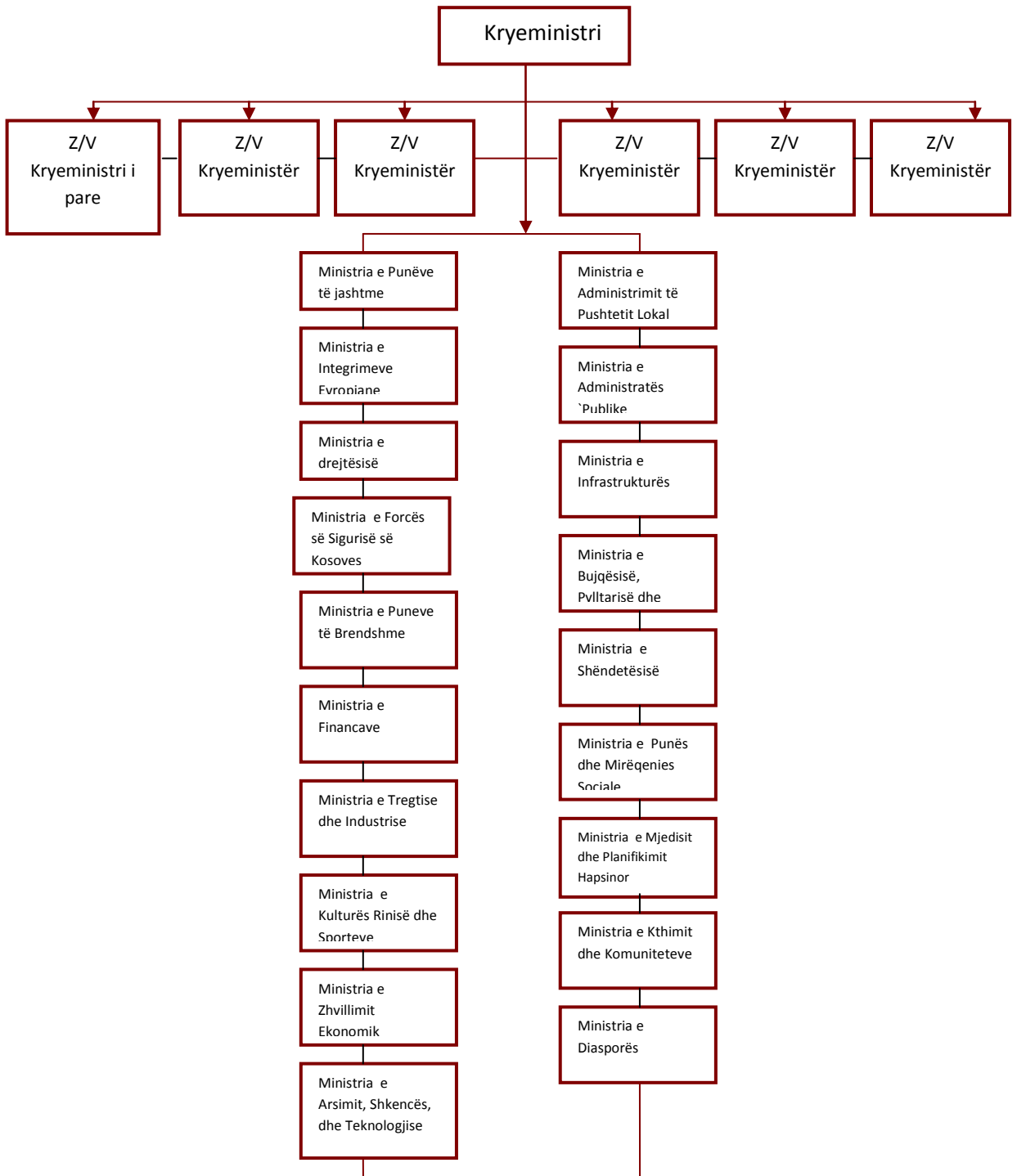
1. Qeverinë e Kosovës e përbëjnë Kryeministri, zëvendëskryeministrat dhe ministrat.
2. Qeveria e Kosovës ushtron pushtetin ekzekutiv në pajtim me Kushtetutën dhe ligj.
3. Qeveria zbaton ligjet dhe aktet e tjera të miratuara nga Kuvendi i Kosovës dhe ushtron veprimtari tjera brenda përgjegjësive të përcaktuara me këtë Kushtetutë dhe me ligj.
4. Qeveria merr vendime në pajtim me këtë Kushtetutë dhe me ligje, propozon projektligje dhe amendamentimin e ligjeve ekzistuese e akteve të tjera, si dhe mund të jap mendimin rreth projektligjeve të cilat nuk janë të propozuara nga ajo.

Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 93

Qeveria i ka këto kompetenca:

1. Propozon dhe zbaton politikën e brendshme dhe të jashtme të vendit;
2. Mundëson zhvillimin ekonomik të vendit;
3. Propozon Kuvendit projektligje dhe akte të tjera;
4. Merr vendime dhe nxjerr akte juridike ose rregullore, të nevojshme për zbatimin e ligjeve;
5. Propozon Buxhetin e Republikës së Kosovës;
6. Udhëzon dhe mbikëqyr punën e organeve të administratës;
7. Udhëzon veprimtarinë dhe zhvillimin e shërbimeve publike;
8. I propozon Presidentit të Republikës së Kosovës emërimet dhe shkarkimet për shefa të misioneve diplomatike të Kosovës;
9. Propozon amendamentimin e Kushtetutës;
10. Mund të referoj çështje kushtetuese në Gjykatën Kushtetuese;
11. Ushtron edhe funksione të tjera ekzekutive, të cilat nuk u janë caktuar organeve të tjera qendrore ose vendore.

Pjesëmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Qeverinë e Kosovës

Në rastet kur Qeveria ndërmerr një veprim që ka për qëllim krijimin apo ndryshimin e ndonjë ligji apo që do të ketë ndikim të theksuar social, ekonomik apo ndonjë ndikim tjetër, Qeveria duhet të kërkoj mendimet e OJQ-ve të cilat do të ndikoheshin thellësisht nga veprimi i propozuar. Qeveria është e obliguar sipas Rregullores mbi Rregullat dhe Procedurat e Qeverisë së Kosovës të bashkëpunoj me OJQ-të. Kjo nënkupton që Qeveria duhet ti marr në konsideratë mendimet dhe iniciativat e OJQ-ve, informoj OJQ-të, dhe ku është e nevojshme, të ftoj OJQ-të të marrin pjesë në grupe punuese të Qeverisë. Për më tepër, kur një OJQ ja paraqet një pyetje apo propozim Qeverisë, ajo duhet t'i përgjigjet brenda 30 ditëve.

Përderisa nuk ekziston një obligimi i tillë i Qeverisë sa i përket bashkëpunimit me individ, Qeveria është e obligueshme të informoj publikun për punën dhe vendimet e Qeverisë. Secili minister është përgjegjës për ta informuar publikun për punën e ministrisë së tij apo saj.

Shtylla e Gjyqësorit – Sistemi i Drejtësisë

Gjyqësori është shtylla e tretë e shtetit. Sipas ligjit, gjyqësori është i pavarur, dhe i paanshëm. Sistemi Gjyqësor përfshinë gjykatat dhe prokuroritë. Këshilli Gjyqësor i Kosovës⁵ mbikqyr punën e gjykatave ndërsa Këshilli Prokurorial i Kosovës është përgjegjës për menagjimin dhe mbikqyrjen e punës së prokurorive⁶.

Gjykatat e Rregullta

Pushtetit i Gjyqësorit ushtrohet nga gjykatat të themeluara sipas ligjit.⁷ Derisa Ligji i ri mbi Gjykatat të hyj në fuqi, më 1 Janar, 2013, struktura e sistemit të Gjykatave ende do të rregullohet nga Ligji mbi Gjykatat e Rregullta i vitit 1978. Tani, sistemi i rregullt i gjykatave përbëhet nga 26 gjykata komunale, 5 gjykata të qarkut, Gjykata Ekonomike e Kosovës dhe Gjykata Supreme. Gjykatat për kundërvajtje përfshijnë 26 gjykata komunale për kundërvajtje si dhe Gjykatën e Lartë për Kundërvajtje.⁸

Pas zbatimit të riorganizimit të strukturës së re të gjykatave të Kosovës sipas Ligjit të ri mbi Gjykatat i cili hyn në fuqi me 1 Janar, 2013, gjyqësori do të përbëhet nga tri nivele: gjykatat themelore, Gjykata e Apelit, si dhe Gjykata Supreme. Gjykatat për kundërvajtje dhe Gjykata Ekonomike do të shkrihen në gjykatat themelore. Gjykatat themelore do të jenë gjykata të shkallës së parë për të gjitha qështjet, duke përfshirë edhe rastet e trajtuara nga gjykatat për kundërvajtje si dhe krimet e shkallës së parë të gjykatave të qarkut.⁹

Gjykatat shërbejnë për të mbrojtur të drejtat e gjith qytetarëve të cilat janë të garantuara me Kushtetute dhe ligje. Funkzioni i gjykatave është zgjidhja e mosmarrveshjeve në mes të qytetarëve dhe/ose entiteteve ligjore përfshirë qeverinë, duke shpall vendime përfundimtare për raste të tilla. Rastet të cilat paraqiten në gjykata janë të natyrës penale dhe civile. Nëpërmjet vendimeve të tyre, gjykatat caktojnë denime, për persona apo

entitete të cilët shpallen fajtor për shkelje që janë të denueshme me ligj, apo denim me burg për personat të cilët gjykata i shpall fajtor për krime. Zakonisht, gjykimet janë të hapura për publikun.

Gjykatat janë të obliguara me ligj të trajtojnë çdo individ në mënyrë të barabartë pa dallim, race, religjioni, prapavije etnike, apo gjinie. Qytetarët duhet të kenë qasje të barabartë në gjykata, dhe çdo person ka të drejtën e adresimit të problemit të tij/saj dhe mbrojtjen e të drejtës ligjor të tij/saj.¹⁰

Gjykatësit duhet ta bëjnë punën e tyre në mënyrë të pavarur, të paanshme, duke treguar standardet më të larta etike¹¹ dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Nëse ndodh ndonjë rast kur gjykatësit nuk e kryejnë punën e tyre siç duhet, apo të drejtat e qytetarëve janë shkelur, atëherë në këto raste mund të bëhet ankesë kundër një Gjykatësi. Ankesa mund të dorëzohet tek Zyra e Këshillit Disiplinor, organ i themeluar në kuadër të Këshillit Gjyqësor të Kosovës për të hetuar ankesat kundër Gjykatësve. Procedura disiplinore do të zhvillohet, dhe në fund Komiteti Disiplinor i Këshillit Gjyqësor do të vendos nëse do të caktohen masa disiplinore kundër Gjykatësit.

Gjykata Kushtetuese e Kosovës

Gjykata Kushtetuese e Kosovës është themeluar në janar të vitit 2009 me autoritetin e saj përfundimtar për shqyrtimin e legjislacionit dhe kërkesave individuale për shkeljet e të drejtave. Gjykata Kushtetuese është kontrolli më i lartë mbi pushtetin legjislativ dhe ekzekutiv në Kosovë dhe është arbitri më i lartë për interpretimin e dispozitave kushtetuese për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut. Gjykata Kushtetuese është plotësisht e pavarur në ushtrimin e funksionit dhe përgjegjësive të saj.

Kushtetuta e Kosovës, i autorizon qytetarët të referoj raste të shkeljes së drejtave të tyre individuale nga autoritetet publike, të drejta këto që garantohen me Kushtetutë, por vetëm pas shterrjes së gjitha mjeteve ligjore të parashikuara me ligj. Individë të tjerë dhe institucionet gjithashtu mund të referojnë raste në Gjykatën Kushtetuese. Kuvendi i Kosovës, Presidenti i Kosovës, Qeveria, Ombudspersoni, komunat dhe një grup i 10-të apo më shumë anëtarëve të Kuvendit janë gjithashtu të autorizuar të referojnë çështje të veçanta në Gjykatën Kushtetuese.

Zyrat e Prokurorëve

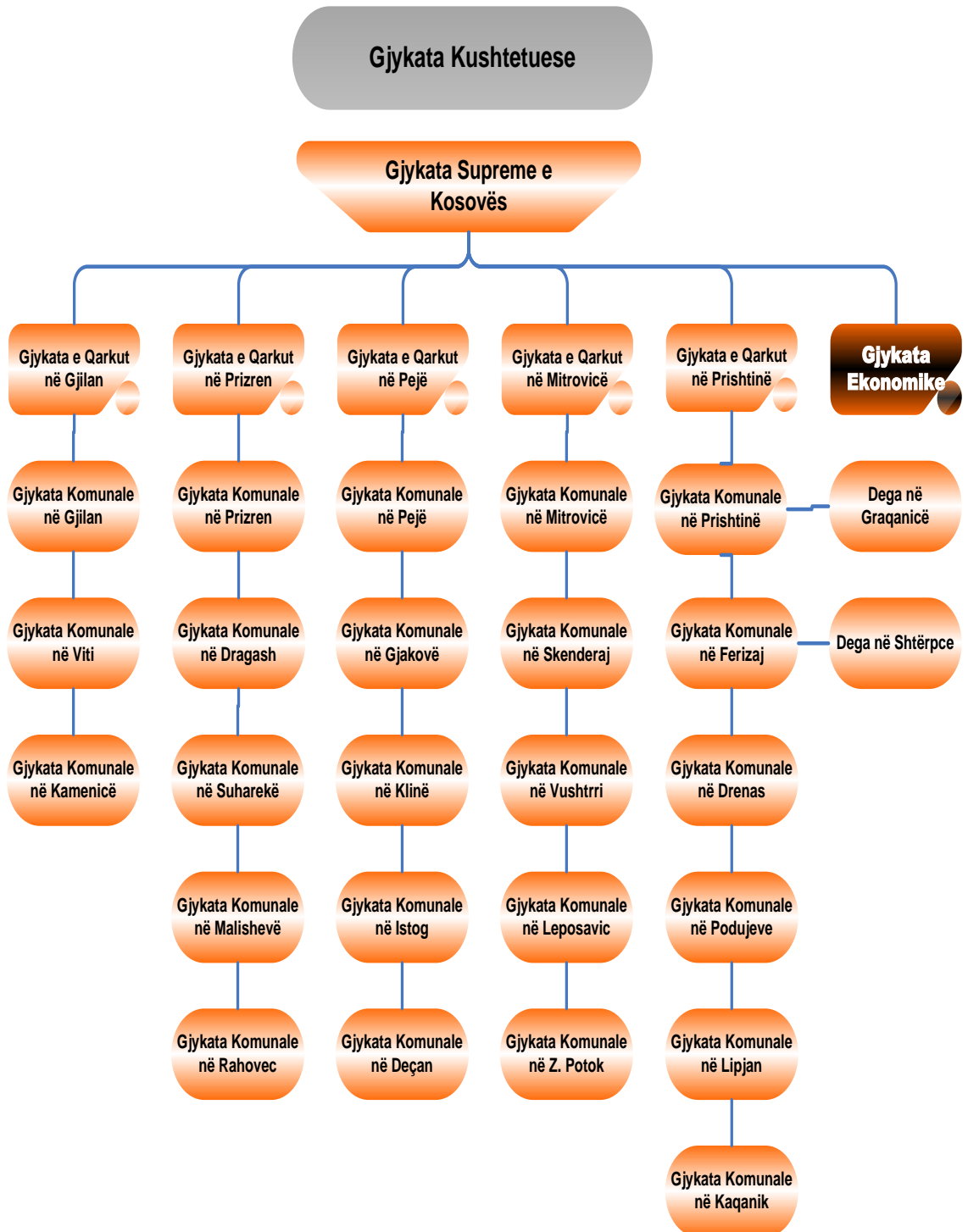
Funksioni kryesor i prokurorëve është hetimi dhe ndjekja penale e krimeve. Pushteti prokurorial ushtrohet nga zyrat e prokurorëve të themeluara me ligj.¹² Organizimi i zyrave të prokurorëve përbëhet prej Zyrave themelore të Prokurorive, një Zyrë e Prokurorive e Apelit, dhe Zyra e Krye Prokurorit të Shtetit.¹³ Ekzistojnë departamente të ndryshme brenda Zyrave Themelore të Prokurorëve për ta bërë punën e prokurorëve më efektive. Ekzistojnë departamente të ndryshme në kuadër të këtyre zyrave për ta bërë punën e prokurorëve më efektive. Funksioni kryesor i prokurorëve është për të hetuar dhe ndjekur penalisht krimet.

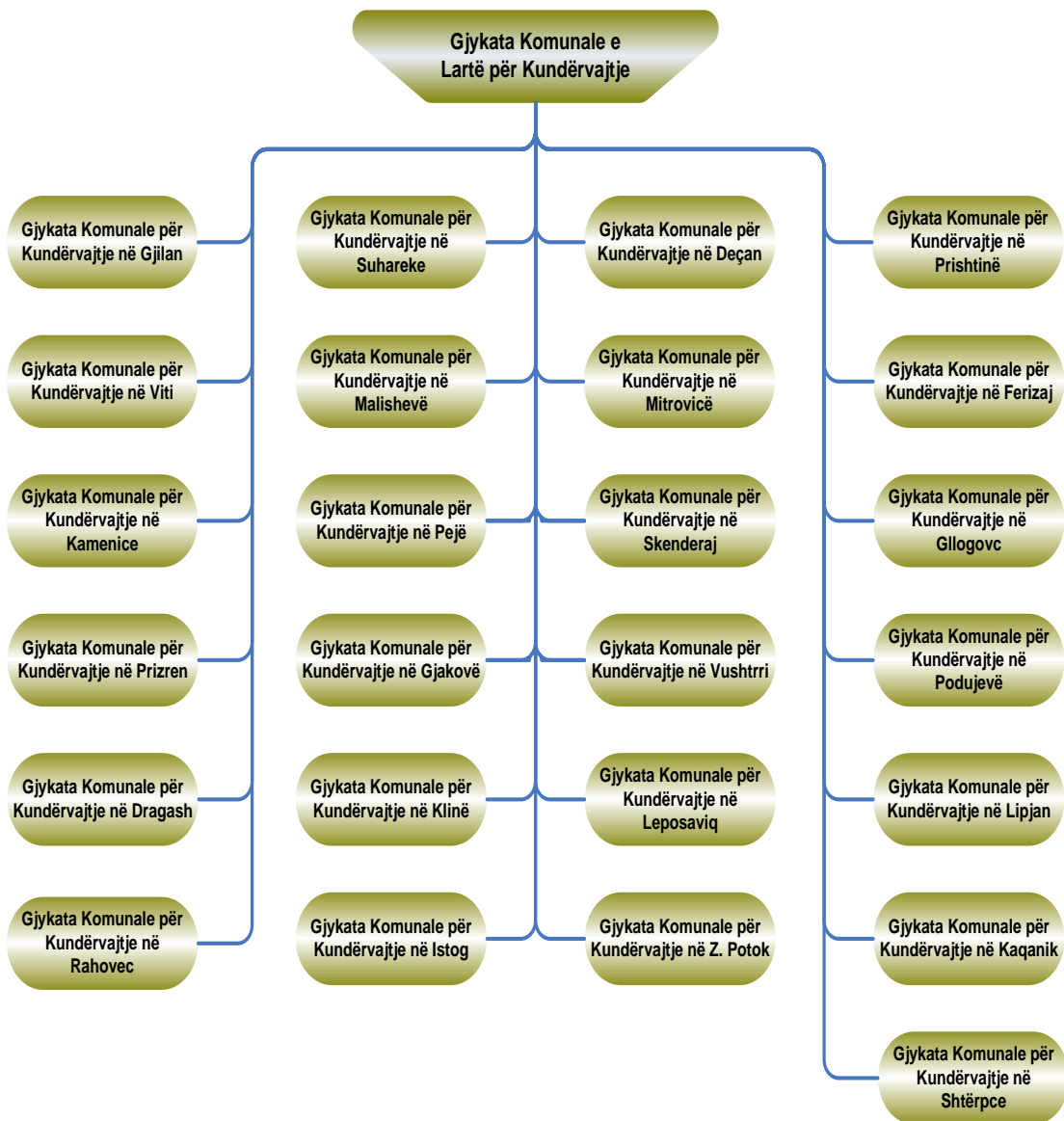
Prokurorët në ushtrimin e funksioneve prokuroriale duhet të jenë të pavarur, të sillen sipas standardeve më të larta etike,¹⁴ dhe të mbrojnë të drejtat e njeriut. Nëse ndodh ndonjë rast kur prokurorët nuk e kryejnë punën e tyre si duhet, apo kur të drejtat e individëve janë shkelur, atëherë në këto raste, mund të bëhet ankesë kundër një Prokurori. Ankesa mund të dorëzohet tek Zyra e Këshillit Disiplinor, organ i themeluar në kuadër të Këshillit Prokurorial të Kosovës për të hetuar ankesat kundër Prokurorëve. Procedura disiplinore do të zhvillohet, dhe në fund Komiteti Disiplinor i Këshillit Prokurorial do të vendos nëse do të caktohen masa disiplinore kundër Prokurorit.

Avokuesit mund t'i ndihmojnë qytetarët që të kenë njohuri më të gjerë për mekanizmat e ankesave kundër gjykatësve dhe prokurorëve, dhe nëse është e nevojshme të avokojnë në emër të tyre, në mënyrë që ankesat e tyre të konsiderohen.

Struktura Organizative e Gjykatave të Kosovës

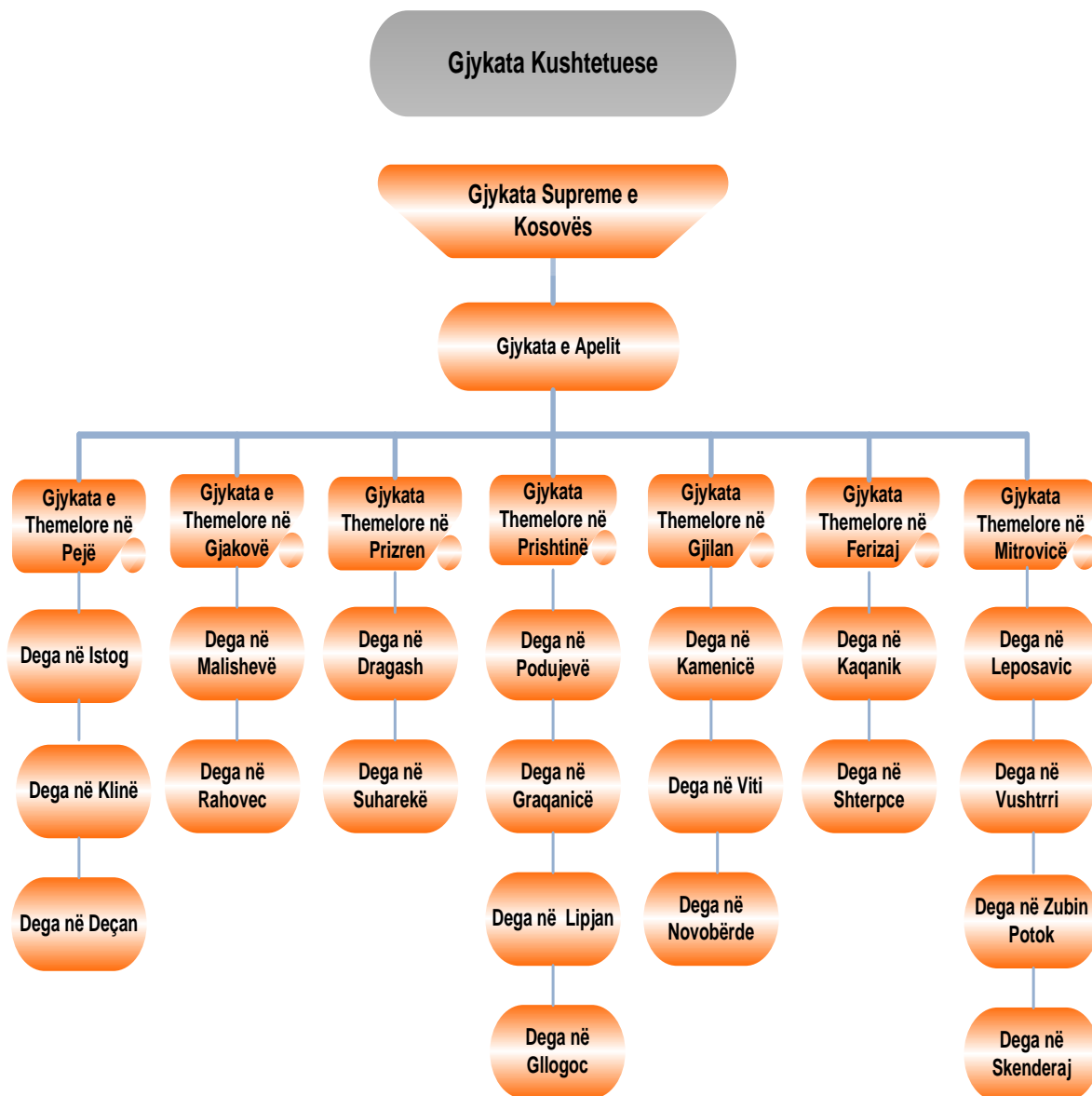
Gjykata Kushtetuese, Gjykata Supreme, Gjykatat e Qarkut, Gjykatat Komunale

Struktura Organizative e Gjykatave të Kosovës

Sipas Ligjit të ri mbi Gjykatat e Rregullta që hyn në fuqi më 1 Janar, 2013

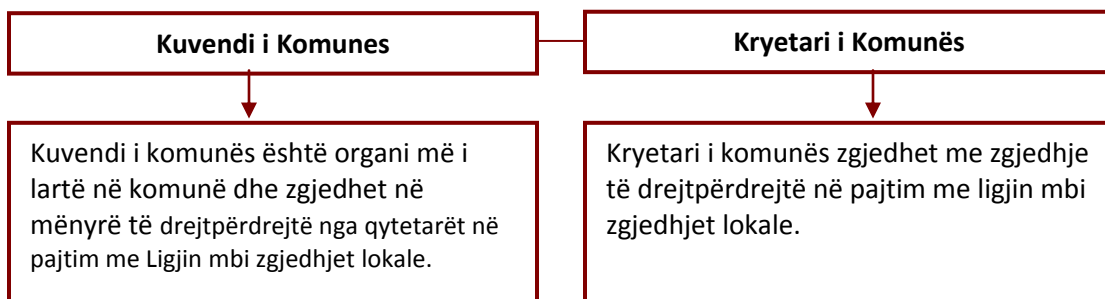
Kapitulli 4. Qeverisja Lokale

Me të drejtë thuhet se legjislacioni i aprovuar nga institucionet qendrore dhe lokale në Kosovë, është i avancuar në kuptimin e ofrimit të mundësive qytetareve dhe grupeve tjera joformale të jenë pjesë e proceseve vendimmarrëse.

Kushtetuta e Republikës së Kosovës, si dhe ligjet dhe rregulloret komunale kanë krijuar mundësinë për përfshirjen e qytetarëve dhe grupeve tjera në çdo fazë të krijimit të legjislacionit.

Janë disa ligje të cilat rregullojnë qeverisjen lokale, përfshirë këtu Ligjin për Vetëqeverisje Lokale, Ligji për Financat e Vetëqeverisjes Lokale, Ligji për Kufijt Administrativ të Komunave dhe Ligji për Partneritetet Publike Private. Më i rëndësishmi nga këto ligje sidomos kur individët dhe OJQ-të dëshirojnë të ndikojnë në vendimmarrjen lokale është Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, i cili themelon bazën ligjore për sistemin e vetë qeverisjes së komunave.

Sipas Ligjit për Vetëqeverisje Lokale, janë dy organe komunale: Kuvendi Komunal dhe Kryetari i Komunës.

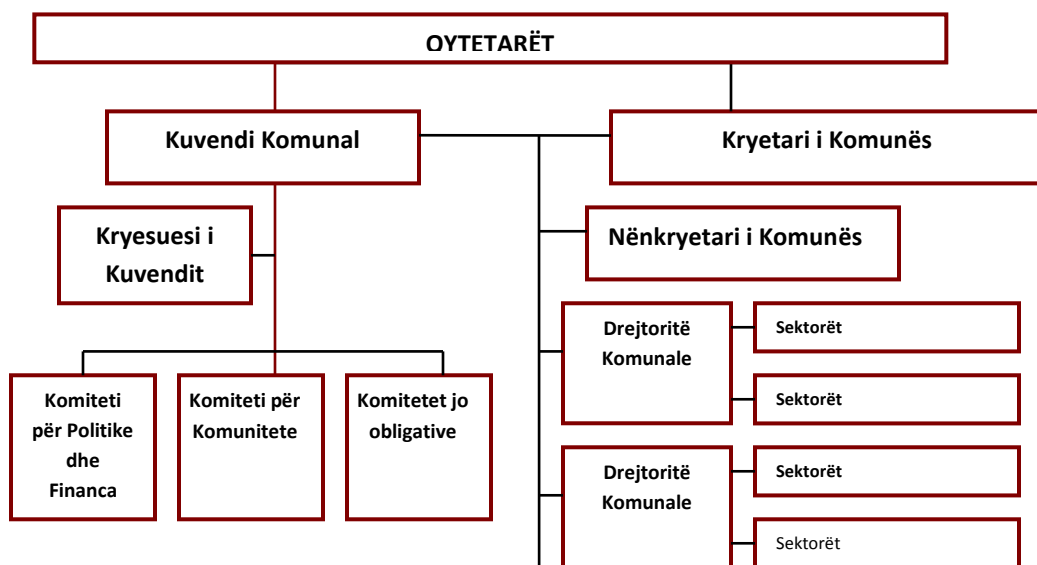
Kuvendi i komunal, ka të drejtë të miratoj aktet e komunës si:

1. Statutin e komunës;
2. Rregulloren e punës;
3. Rregulloret komunale; *dhe*
4. Çdo akt tjetër të nevojshëm apo të duhur për funksionim efikas të komunës.

Kryetari i Komunës ka të drejtë të nxjerrë urdhëresa dhe vendime brenda fushës së kompetencave të tij. Përgjegjësitë e kryetarit përfshijnë:¹⁵

1. Udhëheq dhe drejton punën e qeverisjes së komunës;
2. Emëron apo shkarkon zëvendësit dhe këshilltarët e tij
3. Propozon rregullore komunale dhe buxhetin vjetor për aprovim nga Kuvendi Komunal;
4. Propozon zhvillimin komunal, planet rregullative dhe investuese.

Kuvendet Komunale

Takimet e kuvendeve komunale dhe të komisioneve janë të hapura për publikun, dhe qytetarët mund të marrin pjesë në këto takime. Megjithatë, janë disa raste kur takimet e kuvendit komunal apo të komisioneve janë të mbyllura për publikun, p.sh nëse një takim i kuvendit i hapur për publikun do të shkaktonte ndonjë çrregullim publik apo do të rrezikonte publikimin e informatave që përndryshe janë sekrete.

Çdo kuvend komunal duhet të themeloj dhe të mbaj dy komisione permanente: Komisionin për Politikë dhe Financa si dhe Komisionin për Komunitete.¹⁶ Kuvendi komunal mund të themeloj edhe komisione tjera nëse e konsideron të nevojshme për të kryer përgjegjësitë e tij.¹⁷

Komiteti për Politikë dhe Financa

Komiteti për politikë dhe financa kryesohet nga kryesuesi i kuvendit të komunës dhe përbërja e tij duhet të reflektojë përfaqësimin e entiteve politike në kuvendin e komunës.¹⁸ Komiteti për politikë dhe financa është përgjegjës për shqyrtimin e të gjitha politikave, dokumenteve fiskale dhe financiare, planeve dhe iniciativave, duke përfshirë dokumentet e planifikimit strategjik.

Komiteti i Komuniteteve

Komiteti për komunitete përfshinë në radhët e veta anëtarët e kuvendit të komunës, dhe gjithashtu përfaqësuesit e komuniteteve. Çdo komunitet që jeton në komunë duhet të përfaqësohet dhe përfaqësuesit e komuniteteve jo shumicë në komunë e përbëjnë

shumicën e anëtarëve të komitetit të komuniteteve. Komiteti i komuniteteve është përgjegjës për shqyrtimin e përputhshmërisë së autoriteteve komunale me ligjin në zbatim dhe për shqyrtimin e të gjitha politikave komunale, praktikave dhe aktiviteteve për t'u siguruar se të drejtat dhe interesat e komuniteteve respektohen plotësisht. Komiteti gjithashtu mund t'i rekomandoj kuvendit të komunës masat që duhet të ndërmerren për të mbrojtur dhe zhvilluar trashëgiminë etnike, kulturore, religjioze dhe gjuhësore të komuniteteve në komunë.¹⁹

Ekzekutivi Komunal

Kryetari i komunës është udhëheqësi i institucioneve ekzekutive të komunës. Secila komunë e ka zëvendës kryetarin, dhe komunat ku së paku 10 përqind e qytetarëve i përkasin komuniteteve jo shumicë duhet gjithashtu të kenë zëvendës kryetar për komunitete. Administrata e një komune është e organizuar në drejtori, secila nga këto udhëhiqet nga një drejtor i cili emërohet dhe shkarkohet nga kryetari i komunës. Drejtorët duhet të sillen sipas ligjit, rregulloreve komunale, dhe udhëzimeve të kryetarit të komunës. Drejtorët i raportojnë rregullisht kryetarit të komunës dhe duhet t'ia ofrojnë kryetarit të komunës të gjitha informacionet e nevojshme për procesin e vendim-marrjes.

Secila komunë duhet të mbajë së paku dy takime publike në vit në të cilat takime mund të marrin pjesë individët dhe organizatat që kanë interes në komunë. Në këto takime, zyrtarët komunal informojnë publikun për aktivitetet e komunës dhe anëtarët e publikut mund të pyesin dhe japin propozime. Për më shumë, një komunë është e obliguar t'i informoj qytetarët e saj për planet dhe programet në interes të qytetarëve.

Pjesëmarrja e Individëve dhe OJQ-ve në Nivelin Lokal

Bashkëveprimet e individëve dhe OJQ-ve me komuna rregullohen me disa ligje dhe rregullore të ndryshme, duke përfshirë Ligjin për Vetë Qeverisje Lokale, Ligji për Qasje në Dokumente Zyrtare, Ligji për Klasifikimin e Dokumenteve Zyrtare, rregulloret mbi funksionimin e kuvendeve komunale, rregulloret mbi transparencën dhe statutet e komunave. Individët dhe OJQ-të të cilat dëshirojnë të ndikojnë në vendimmarrjen e komunave kanë disa mundësi për t'u përfshirë.

E Drejta e Peticionit

Çdo person apo organizatë me interes në komunë ka të drejtën e prezantimit të peticionit në kuvendin e komunës për çfarëdo çështje lidhur më përgjegjësitë dhe kompetencat e komunës. Kuvendi i komunës shqyrton peticionin në pajtim më statutin dhe rregulloren e punës.

Iniciativat Qytetare

Ashtu siç e kanë mundësinë qytetarët të propozojnë një projektligj për konsiderim nga Kuvendi i Kosovës me mbledhjen e së paku 10,000 nënshkrimeve, qytetarët mund të iniciojnë draft rregullore për konsiderim nga një kuvend komunal. Një draft rregullore e prezantuar me iniciativën e qytetarëve duhet të nënshkruhet nga së paku 15 përqind e votuesve të regjistruar në komunë. Rregullorja e propozuar duhet të trajtoj një çështje mbi të cilën komuna ka kompetenca. Kur kuvendit t'i prezantohet një rregullore e tillë, kuvendi komunal duhet ta konsideroj atë dhe të veproj Brenda 60 ditëve pas pranimit.

Referendumi Lokal

Nëse qytetarëve të një Komune nuk ju pëlqen një rregullore ata mund të kërkojnë që rregullorja e kuvendit të komunës e miratuar nga kuvendi i komunës, t'i nënshtrohet referendumit. Kërkesa duhet t'i dorëzohet kryesuesit të kuvendit të komunës, brenda 30 ditësh nga data e miratimit të rregullores e cila duhet të nënshkruhet nga 10% e votuesëve të regjistruar. Kuvendi i komunës duhet ta shqyrtojë kërkesën brenda 30 ditëve pas pranimit të petitionit sipas ligjit në fuqi.

Komisionet Konsultative

Një mënyrë tjetër se si qytetarët dhe OJQ-të mund të ndikojnë veprimet e komunave është nëpërmjet komisioneve konsultative. Secili kuvend komunal është i obliguar të themeloj komisione konsultative me anëtarë të cilët janë qytetarë dhe përfaqësues të OJQ-ve. Këto komisione konsultative mund të dorëzojnë propozime, të kryejnë hulumtime, dhe të japin mendime për iniciativat e kuvendve komunale.

Kapitulli 5. Informata të Rëndësishme për Kërkim të Reformave Legjislative dhe Politike

Si Munden Qytetarët të Kenë Qasje në një Dokument

Zyrtar

Nganjëherë është e dobishme për një individ apo OJQ të ketë qasje në një informacion apo dokument që është në posedim të institucioneve publike. Ligji për Qasje në Dokumente Zyrtare ua mundëson individëve të kërkojnë të kenë qasje në dokumente të hartuara apo të mbajtura nga institucionet publike. Kërkesat për qasje në dokumente parashtrihen në çfarëdo mënyre që i mundëson institucionit publik të identifikojë dokumentin. Kërkesa nuk duhet të përfshijë arsyet se pse parashtruesi i kërkesës dëshiron të ketë qasje në një dokument. Nëse një kërkesë nuk është precize sa duhet që autoriteti publik të kuptoj se

çfarë dokumenti po kërkohet, autoriteti publik duhet të punoj me aplikantin për të sqaruar kërkesën. Një institucion publik nuk duhet të zbulojë identitetin e parashtruesit të kërkesës apo palëve të treta. Institucionet publike duhet të japin informata dhe asistencë se si dhe ku të parashtrohen aplikacionet për qasje në dokumente zyrtare.

Si të Ankoheni kur nuk ju është Lejuar Qasja në një

Dokument Zyrtar

Kur një qytetar përmes një aplikacioni kërkon qasje në një dokument zyrtar, autoriteti publik është i obliguar t'i përgjigjet me një vendim brenda shtatë ditëve nga regjistrimi i aplikacionit të dorëzuar nga qytetari, edhe pse në disa raste autoriteti publik mund t'i ketë 15 ditë brenda të cilave duhet të jap vendimin. Vendimi duhet t'i jap qasje apo refuzoj qasjen pjesërisht apo tërësisht. Nëse qytetari i është refuzuar qasja, autoriteti publik duhet të jap një arsytim me shkrim për refuzimin dhe gjithashtu duhet ta informoj aplikantin se ai ose ajo mund të aplikoj për shqyrtim të vendimit. Aplikanti i ka 15 ditë nga pranimi i përgjigjes nga institucioni publik për ta dorëzuar një aplikacion për shqyrtim. Nganjëherë ndodh që autoriteti publik të mos i përgjigjet kërkesës për qasje në një dokument zyrtar. Nëse kjo gjë ndodh, kjo trajtohet si refuzim i kërkesës për qasje. Kur qasja refuzohet, aplikanti mund të inicoj një procedurë tek Institucioni i Ombudspersonit, institucione tjera, apo në gjykatë.

Si mund të Ndikojnë Qytetarët në Partitë Politike dhe Përfaqësuesit e Zgjedhur

Fushatat e suksesshme të avokimit në nivel lokal dhe qendror kanë dëshmuar dhe forcuar faktin se komunikimi dhe raportet e mira me vendimmarrës në përgjithësi, deputetë, zyrtarë qeveritar në veçanti janë jetike për të arritur rezultatet e synuara. Duke pasur parasysh faktin se Deputetët e Kuvendit të Kosovës dhe anëtarët e kuvendeve komunale, janë të zgjedhur drejtpërdrejt nga vota e qytetarëve, për këtë ata kanë më shumë gatishmëri për të bashkëpunuar dhe dëshmuar përkushtimin e tyre për përfaqësim të interesave qytetare, në raport me zyrtarët e emëruar të cilët i ka propozuar ose emëruar dikush në atë pozitë.

Mënyrat më të efektshme të ndikimit të qytetarëve në përfaqësuesit e zgjedhur janë:

- kontakte të vazhdueshme me deputetë ose anëtarë të Kuvendeve komunale
- organizoni takime në mes deputetëve të zonës ose anëtarëve të Kuvendeve komunale me qytetarë të lagjes ku jetoni
- përcillni shkresa ose mendime të shkruara deputetëve ose anëtarëve të Kuvendeve komunale në kohën e diskutimeve të ligjeve ose rregulloreve komunale
- ofroni argumente dhe kërkoni veprime konkrete mbi bazë të argumenteve të ofruara.

Si Mund të Ndikojnë Qytetarët në Fazën e Parë të Inicimit të Ligjeve nga Qeveria e Kosovës

Qeveria e Kosovës është përgjegjëse edhe për iniciimin e projektligjeve dhe përcjelljen e tyre në Kuvend për shqyrtim të mëtejshëm. Grupet e interesit, OJQ-të, individët etj, të cilët kanë një interes të caktuar në ndonjërin prej ligjeve të iniciuara nga Qeveria e Kosovës, kanë mundësinë që përmes një shkrese t'i drejtohen Qeverisë së Kosovës, përkatësisht Zyrës Ligjore të qeverisë së Kosovës dhe të kërkojnë pjesëmarrjen në Grupin Punues për draftimin e ligjit.

Përfshirja e qytetarëve dhe grupeve tjera të interesit qysh në fazën e parë të inicimit të ligjit ka dëshmuar se një proces gjithëpërfshirës, me pjesëmarrje të gjerë, ka prodhuar dokumente dhe ligje të qëndrueshme dhe lehtë të zbatueshme në praktikë.

Përfshirja e qytetarëve në grupe punuese qeveritare zakonisht është bërë mbi baza personale ose mbi baza të raporteve individuale në mes zyrtarëve qeveritar dhe grupeve të interesit, OJQ-ve ose individëve. Praktikant e deritashme të përdorura nga Qeveria e Kosovës për motivimin ose thirrjen indirekte të përfaqësuesve të shoqërisë civile, grupeve të interesit ose individëve, përmes vendosjes së informatës në ueb-faqe të qeverisë, edhe pse pozitive, nuk janë treguar shumë efektive.

Institucionet Ligjore Kryesore në Nivel Qendror dhe Lokal

Struktura dhe adresat e njësive apo zyrave përkatëse institucionale përgjegjëse për komunikim me qytetarët janë:

Rëndësia e Partneritetit në mes të OJQ-ve dhe Institucioneve në Procesin e Reformave Ligjore

Bashkëpunimi, partneriteti, koordinimi i veprimeve në mes organizatave të shoqërisë civile, grupeve të qytetarëve në njërin anë si dhe institucioneve publike është jetik dhe përcaktues për nivelin e demokracisë në vend në përgjithësi, transparencës, përgjegjshmërisë dhe llogaridhënies në veçanti.

Organizatave të shoqërisë civile në të shumtën e rasteve kanë informacionet, përvojën e nevojshme për të qenë partner të denjë të institucioneve në proceset vendimmarrëse. Infrastruktura ligjore ekzistuese në Kosovë, në nivelin qendror dhe lokal me të drejtë vlerësohet e avancuar në ofrimin e mundësive qytetarëve dhe grupeve formale që të përfshihen në proceset vendimmarrëse, duke filluar që nga e drejta e qytetarëve për të:

- Marr pjesë në cilësinë e vëzhguesit në mbledhjet plenare të Kuvendit të Kosovës dhe kuvendeve komunale.
- Pjesëmarrje në cilësinë e vëzhguesit në mbledhjet e Komisioneve të Kuvendit të Kosovës, si dhe pjesëmarrje në cilësinë e anëtarit apo vëzhguesit në Komitetet e Kuvendeve Komunale;
- Pjesëmarrje në dëgjimet publike, të organizuara nga Komisionet e Kuvendit të Kosovës dhe komitetet e kuvendeve Komunale për draft Ligje ose draft Rregullore komunale;
- Pjesëmarrje në grupe punuese në nivel të Kuvendit të Kosovës dhe Kuvendeve Komunale;
- Peticion në dy nivelet e qeverisjes;
- Inicimi i për konsiderim të një projektligji apo rregullore; dhe
- Kërkim të referendumit në nivel lokal.

Pjesëmarrja në diskutimet e Komisioneve dhe Komiteteve është metoda më e mirë dhe më e lehtë për të kuptuar qëndrimet dhe pikëpamjet e përfaqësuesve institucional për projektligjin për të cilin ju keni iniciuar apo keni interesim dhe në të njëjtën kohë mënyra më e mirë për të ndikuar drejtpërdrejt në përmirësimin dhe ndryshimin e tij. Gjithashtu pjesëmarrja në këto takime të komisioneve dhe komiteteve ju mundëson juve që të vëreni dhe se tek të cilët deputet ka nevojë të koncentroni aktivitetet tuaja lobuese, në mënyrë që nga një kundërshtar aktiv ta ktheni në kundërshtar pasiv ose në rastin më të mirë nga një kundërshtar aktiv ta ktheni në një përkrahës aktiv.

Kapitulli 6. Shembuj nga Fushata të Suksesshme Avokuese në Kosovë

Janë shumë raste dhe fushata të suksesshme avokuese të iniciuara nga një organizatë ose një grup organizatash në Kosovë. Në pamundësi që në këtë doracak të përmenden të gjitha, janë të prezantuara disa raste studimore që ilustronë strategji të ndryshme të avokimit që kanë për qëllim adresimin e çështjeve të ndryshme.

Peticioni Kundër Rritjes së Tarifave të Energjisë Elektrike

Kushtetuta e Kosovës ka paraparë mundësinë e nismave legjislative edhe nga qytetarë përmes mbledhjes së 10,000 apo më shumë nënshkrimeve nga zgjedhësit e Kosovës. Një koalicion i organizatave të shoqërisë civile për herë të parë në Kosovë përdori mekanizmin e peticionit me 10,000 nënshkrime, në fushatën kundër ngritjes së tarifave të energjisë elektrike. Brenda një muaji ky koalicion i organizatave, i prirë nga Lëvizja Fol 08, mbledhi 10529 nënshkrime nga qytetarë, të cilët kundërshtonin kërkesën e Zyrës së Rregullatorit të Energjisë për të rritur çmimin e energjisë elektrike për 18.3%. Peticioni u zhvillua në disa Qendra të Kosovës, si: Prishtinë, Prizren, Pejë, Gjiilan, Ferizaj dhe Mitrovicë. Peticioni me të gjitha nënshkrimet më pas i është dorëzuar Kuvendit të Kosovës dhe disa institucioneve tjera relevante, duke përfshirë Zyrën për Rregullatorin e Energjisë dhe Institucionin e Ombudseprsonit. Si rezultat i këtij pesioni, Zyra e Rregullatorit ka vendosur që çmimi i energjisë të rritet vetëm për 2,5% dhe jo 18,9% siç ka qenë e planifikuar.

Fushata Kundër Degradimit të Parkut të Gërmisë

Kuvendi i Kosovës në fillim të vitit 2005 ka nxjerre një vendim për ndërtimin e Qendrës Protokolare Administrative në Parkun e Gërmisë. Vendimi në fjalë ishte marrë në kundërshtim me ligjet në fuqi. Me iniciativë të Programit të shoqërisë civile të NDI (National Democratic Institute - Instituti Nacional Demokratik), u themelua një koalicion i përkohshëm i organizatave, individëve, partive politike të orientimit të gjelbër të quajtur: "Gërmia 2005". Gërmia 2005 bashkërisht u pajtuan që të fillojnë fushatën kundër ndërtimit të objektit në fjalë.

Gjatë fushatës së avokimit u organizuan disa aktivitete, si:

- Hulumtim i gjithanshëm i dokumentacionit në lidhje me mënyrën e vendimmarrjes nga Kuvendi, procedurat që janë ndjekur, dhe leja ndërtimore që ishte dhënë.
- Një numër konferencash për shtyp, të cilat synonin informimin e drejte të qytetarëve.
- Numër i madh i intervistave dhe artikujve në gazeta ditore dhe TV.

- Takime me udhëheqjen e Kuvendit të Kosovës për t'i bindur që vendimi për të ndërtuar qendrën ishte kundër ligjor dhe si i tille nuk duhej të ekzekutohej.
- Mbledhje e nënshkrimeve nga qytetarë në parkun e Gërmisë. Vetëm brenda dy dite janë mbledhur 2,500 nënshkrime nga qytetare. Peticioni i është dorëzuar me pas Kuvendit të Kosovës
- Organizimi i një marshi paqësor në Parkun e Gërmisë. Një numër i organizatave partnere, individë etj marshuan në mënyrë paqësore në brendi të Parkut të Gërmisë deri tek vendi ku bëheshin punimet, dhe në mënyrë simbolike në vendin ku kryheshin punimet ata mbollën disa fidanë të rinj. Mesazhi ishte që në ndërkohë që ju shkatërroi ne po mbjellim.
- Përgatitjen dhe dorëzimin e dy padive, njërenë në Gjykatën komunale kurse tjetrën në Gjykatën Supreme, për të kërkuar ndërprerjen e punimeve dhe shpalljen e vendimit të kundërligjshëm.

Si rezultat i presionit të ushtruar, Kuvendi i Kosovës mori vendimin për pezullimin e punimeve dhe që nga viti 2005, punimet janë ndalur. Në fund të vitit 2009 Kuvendi i Kosovës ka propozuar tre milion euro për periudhën tre vjeçare 2010-2011-2012 për finalizimin e ndërtimit. Koalicioni Germia 2005, u takua me pas me Kryetarin e Kuvendit të Kosovës, të cilit i dorëzoi dosjen informacion për procedurat të cilat ishin shkelur me këtë rast dhe kërkoi që të hiqet ky planifikim buxhetor. Kur Kuvendi i Kosovës aprovoi buxhetin, nuk përfshiu 3 milion eurot e planifikuara për ndërtimin e Qendres Protokolare Administrative.

Fushata për Ndryshimin e Rregullores Komunale për Legalizimin e Objekteve pa Leje në Prishtinë

Në mesin e vitit 2010, komuna e Prishtinës kishte filluar me zbatimin e Rregullores për Legalizimin e Objekteve pa leje në komunën e Prishtinës. Duke e parë rendësin e këtij procesi por edhe vështirësitë që kanë qytetaret në këtë proces, ATRC në bashkëpunim me Kuvendin Komunal të Prishtinës organizuan 9 takime publike me qytetarë në nëntë zona të Prishtinës. Në nëntë takimet e organizuara kanë marrë pjesë 889 qytetare, si dhe zyrtar të lartë të komunës së Prishtinës.

Përmes këtyre takimeve publike, ATRC synonte: informimin e qytetarëve për procedurat dhe afatet e përcaktuara për aplikim në legalizimin e objekteve pa leje dhe motivimin e tyre që të aplikojnë për legalizimin e objekteve të tyre.

Rekomandimet nga të gjitha takimet e organizuara janë përmbledhur më pas nga ATRC dhe janë përcjellë si dokument në komunën e Prishtinës me sugjerimin që të rishikohen procedurat dhe afatet e përcaktuara në përputhje me kërkesat e qytetarëve.

Komuna e Prishtinës, në përputhje me rekomandimet e qytetareve dhe rekomandimet e përmbledhura të ATRC-se ka modifikuar procedurat, ndryshuar Rregulloren komunale si dhe afatet për aplikim, si:

- Është shtyre afati për aplikim për dy muaj.
- Hiqet gjoba prej 30% për ndërtuesit ilegal,
- Zëvendësohet njësia matëse metër kub me metër katëror,
- Ulen tarifat-taksat për legalizimin e objekteve pa leje
- Procedurat e aplikimit reduktohen në vetëm tri faqe

Organizimi i takimeve informative, intervistave të shumta në TV, artikujve në gazetë dhe ndryshimeve të bëra në procedura dhe afate nga komuna e Prishtinës, ka rezultuar me: rritjen e numrit të aplikimeve për legalizim të objekteve nga 1000 sosh sa kanë qenë deri në fund të tetorit në 6500 në fund të dhjetorit.

Fushata Kundër Degradimit të Shtratit të Lumit Drini i Bardhë

Në vitin 2010, Qendra për Avokim dhe Politika – QAP dhe KUSA me përkrahje të gjerë të një numri rreth 15 organizatave, shoqatave mjedisore, shoqatave të peshkatarëve, kryesisht të regjionit të Anadrinit kishin filluar fushatën kundër degradimit të shtratit të lumit Drini i Bardhë.

Edhe pse Ministria e Mjedisit vite me parë kishte nxjerrë vendimin për mbrojtjen e shtratit të Drinit të Bardhë nga degradimi, përkatësisht nxjerrjen e zhavorrit pa kritere, për shkak të mungesës së vullnetit politik nuk kishte filluar zbatimi në praktikë.

Një rrjet Organizatash partnere u dakorduan që të ushtrojnë presion te Ministria e Mjedisit për zbatimin e vendimit të marrë kohë më parë edhe atë përmes një numër aktiviteteve të cilat janë zhvilluar nga mesi i vitit 2010 e këndeje, si:

- zhvillimin e një peticioni dhe përcjellja e tij në Ministrinë e Mjedisit;
- shpërndarja e broshurave dhe banerëve në rrugë me porosinë: kundër degradimit të shtratit të Drinit të Bardhë;
- TV emisione, intervista, artikuj në gazeta;
- takime të drejtpërdrejta me Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor dhe zyrtar të tjerë përgjegjës.

Si rezultat i presionit të vazhdueshëm, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit hapësinor në fund të vitit 2011 dhe në fillim të vitit 2012 ka filluar zbatimin në praktikë të vendimit të saj, duke ndaluar përfundimisht të gjithë operatorët ilegal, të cilët në mënyrë të kundër ligjshme degradonin shtratin e lumit Drini i Bardhë.

Fushata për Instalim të Semaforëve Akustik

Për shkak të vështirësive të shumta që personat e verbër ballafaqohen në rrugët e Prishtinës, Shoqata e të Verbërve, me përkrahje nga ATRC/USAID, në vitin 2007-2008 ka filluar fushatën e avokimit në Komunën e Prishtinës për vendosjen e semaforëve akustik në udhëkryqet e Prishtinës.

Në kuadër të fushatës janë zhvilluar një numër i madh aktiviteteve të cilat orientoheshin në ushtrimin e presionit në Komunën e Prishtinës për vendosjen e semaforëve, si psh:

- hulumtimi i fakteve dhe statistikave për rastet e aksidenteve në trafik si pasojë e mospasjes së semaforëve;
- incizime në rrugë për vështirësitë që kanë personat e verbër në trafik;
- takime me zyrtarë komunal;
- tryeza të rrumbullakëta dhe debate publike;
- intervista në TV.

Si rezultat i presionit dhe aktiviteteve të zhvilluara nga shoqata e të verbërve, Komuna e Prishtinës ka vendosur në disa pika kryqëzimi semaforë akustik. Shoqata nuk ka ndaluar aktivitetin e saj vetëm me kaq por ka vazhduar me presione në komunën e Prishtinës, për mirëmbajtjen dhe futjen në funksion të gjithë semaforëve. Komuna e Prishtinës në përputhje me kërkesën ka ndarë mjete buxhetore për mirëmbajtjen dhe funksionalizimin e semaforëve akustik në qytet.

Doracaku për Strategjitë e Avokimit është përgatitur nga ATRC në kuadër të kampanjës Drejtësia dhe Qytetarët; kampanjë e qytetarëve e cila synon rritjen e qasjes në drejtësi dhe nxitjen e qytetarëve për të kërkuar drejtësi në Kosovë. Kampanja mplementohet nga, ATRC, CLARD dhe Sejdiu-Çerkini, SH.K.L., dhe mbështetet nga E Drejta Ndërkombëtare Publike & Grupi për Politika Financohet nga Departamenti Amerikan i Shtetit - Zyra Ndërkombëtare e Narkotikëve dhe Çështjeve të Zbatimit të Ligjit.

Kampanja Drejtësia dhe Qytetarët

Ueb: www.justiceandthepeople.org

Facebook: www.facebook.com/drejtesiadheqytetaret

Advocacy Training & Resource Center - ATRC

tel: Office: + 381 38 244 810

Str. Gazmend Zajmi No.20,

10 000 Prishtina, Kosova

E-mail: info@advocacy-center.org

Web: www.advocacy-center.org

“Bringing out the advocate in everyone”

Fundnotat

---

¹ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 79; Rregullorja e Punës e Kuvendit, neni 53.

² Propozues i një projektligji apo sponsor i tij është individ i apo entiteti që e ka prezantuar projektligjin.

³ Ueb Faqja e Qeverisë, www.kryeministri-ks.net.

⁴ Kushtetuta e Republikës së Kosovës neni 92 (2008).

⁵ Ligji për Këshillin Gjyqësor (2010), *mund të shkarkohet këtu*

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-223-alb.pdf>.

⁶ Ligji për Këshillin Prokurorial (2010, mund të shkarkohet nga këtu <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-224-alb.pdf>.

⁷ Ligji mbi Gjykatat, neni. 4 (2010), *mund të shkarkohet këtu* <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-199-alb.pdf>.

⁸ ABA/Iniciativa për Sundimin e Ligjit, Indeksi mbi Reformën e Gjyqësorit për Kosovë 10 (2010), *mund të shkarkohet këtu* http://apps.americanbar.org/rol/publications/kosovo_jri_vol_iv_12_2010_albanian.pdf.

⁹ Ligji mbi Gjykatat neni. 11 (2010), *mund të shkarkohet këtu* <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-199-alb.pdf>.

¹⁰ Ligji mbi Gjykatat neni. 7 (2010), *mund të shkarkohet këtu* <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-199-alb.pdf>.

¹¹ Standardet e Etikës për gjykatës janë të shtruar në Kodin e Etikës për Gjykatësit, *kodi mund të shkarkohet këtu* [http://www.kgjk-](http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/kodi%20i%20etikes%20dhe%20sjelljes%20profesionale%20per%20gjyqtar.pdf)

[ks.org/repository/docs/kodi%20i%20etikes%20dhe%20sjelljes%20profesionale%20per%20gjyqtar.pdf](http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/kodi%20i%20etikes%20dhe%20sjelljes%20profesionale%20per%20gjyqtar.pdf).

¹² Ligji për Prokurorin e Shtetit (2010), *mund të shkarkohet këtu* <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-225-alb.pdf>.

¹³ Ligji për Prokurorin e Shtetit, neni 14 (2010), *mund të shkarkohet këtu* <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-225-alb.pdf>

¹⁴ Standardet e Etikës, për prokuror janë të shtruar në Kodin e Etikës së Prokurorëve, *kodi mund të shkarkohet këtu* <http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/kodi%20i%20etikes%20dhe%20sjelljes%20profesionale%20per%20prokuroret.pdf>.

¹⁵ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, neni 58 (2008), *mund të shkarkohet këtu* http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf.

¹⁶ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, neni. 51.1 (2008), *mund të shkarkohet këtu* http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf.

¹⁷ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, neni 52.2 (2008), *mund të shkarkohet këtu* http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf.

¹⁸ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, neni 52.1 (2008), *mund të shkarkohet këtu* http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf.

¹⁹ Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, neni 53.2 (2008), *mund të shkarkohet këtu* http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_al.pdf.

Drejtësia dhe qytetarët
Pravda i ljudi
Justice and the people

Zastupanje na Kosovu

Sadržaj

Poglavlje 1. Šta je zastupanje?	3
Zastupanje na Kosovu	3
Definicija zastupanja i povezani koncepti	4
Poglavlje 2. Kampanje zastupanja	8
Ključni koncepti	8
Javna politika(strategija).....	8
Zakon	8
Lobiranje	9
Sprovođenje kampanje zastupanja	10
Kontakt sa zainteresovanim grupama pre započinjanja inicijativa za zastupanje.....	10
Kontakt sa donosiocima odluka pre započinjanja inicijativa za zastupanje	10
Definisanje aktivnosti zastupanja	10
Identifikovanje ključnih poruka	11
Utvrdjivanje koraka potrebnih za aktivnosti zastupanja	11
Mreže i koalicije	12
Nadgledanje (monitoring) i ocenjivanje aktivnosti ili strategija	14
Poglavlje 3. Razumevanje tri stuba države na Kosovu	14
Zakonodavni stub – Skupština Kosova	15
Predlozi za novi zakon.....	15
Prvo čitanje nacrtu zakonu.....	16
Razmatranje nacrtu zakonu u odborima.....	16
Javne rasprave	17
Drugo čitanje nacrtu zakonu	17
Treće čitanje nacrtu zakonu	17
Proglašenje zakonu	17
Učestvovanje pojedinaca i NVO-a u Skupštini Kosova.....	19
Izvršni stub – Vlada Kosova	19
Učestvovanje pojedinaca i NVO-a u Vladi Kosova	21
Sudski stub – pravosudni sistem	22
Redovni sudovi.....	22
Ustavni sud Kosova	23
Tužilaštva	23
Poglavlje 4. Razumevanje lokalne samouprave	27
Skupštine opština	28
Odbor za politiku i finansije	28
Odbor za zajednice	28
Opštinska izvršna vlast	29
Učestvovanje pojedinaca i NVO na lokalnom nivou	29
Pravo na peticiju	29

Građanska inicijativa.....	29
Lokalni referendum.....	30
Konsultativni odbori.....	30

Poglavlje 5. Ključne informacije o zahtevanju političke i zakonodavne reforme	30
Kako građani mogu dobiti pristup javnom dokumentu	30
Kako podneti žalbu zbog odbijanja pristupa javnom dokumentu	30
Kako građani mogu uticati na izabrane predstavnike	31
Kako građani mogu da utiču na prvu fazu iniciranja zakona od strane Vlade ..	31
Ključni zakonski akteri i institucija na centralnom i lokalnom nivou	32
Važnost partnerstva između NVO i institucija u zakonodavnoj reformi	32
Poglavlje 6. Primeri uspešnih kampanja zastupanja na Kosovu.....	33
Kampanja protiv povišenja tarifa za električnu struju	33
Kampanja protiv degradacije parka Grmija	34
Kampanja za izmenu uredbe o legalizaciji objekata izgrađenih bez dozvole ...	35
Kampanja protiv degradacije obale reke Beli Drim	35
Kampanja za instaliranje semafora koji imaju i zvučni signal	36
Fusnote.....	38

Poglavlje 1. Šta je zastupanje?

Ovaj priručnik je zamišljen sa namerom da informiše aktiviste iz civilnog društva, grupe iz zajednica, građane i vladine službenike o procesu zastupanja na Kosovu. On će pružiti informaciju o tome kako se zastupanje sprovodi na Kosovu; strategije, procedure i zakonodavni proces na centralnom i na opštinskim nivoima; ustavne dužnosti i odgovornosti javnih institucija, ubrajajući tu Skupštinu Kosova, Vladu, kao i sudstvo; i proces donošenja odluka, dužnosti i odgovornosti lokalnih samouprava. Priručnik će takođe navesti primere uspešnog zastupanja na Kosovu. Ovaj priručnik će služiti kao vodič za nevladine organizacije (NVO), grupe iz zajednica, kao i građane koji se angažuju u procesu razvoja uspešnih kampanja zastupanja.

Zastupanje na Kosovu

Zastupanje je relativno nov termin na Kosovu, i, kao takav, nije mnogo poznat niti shvaćen u narodu Kosova. Izraz "zastupanje" počeo je da se koristi na Kosovu nakon 1999, kada je civilno društvo počelo da organizuje NVO koje su bile usredsređene na vođenje kampanja zastupanja.

Međutim, iako je zastupanje nov izraz na Kosovu, nije nov kao praksa ili način organizovanja naroda radi rešavanja problema sa kojima se suočavaju. U prošlosti, ljudi su se u selima i gradskim naseljima često organizovali da bi se zaštitili od poplava ili požara, gradili su puteve, poboljšavali sisteme snabdevanja vodom ili su, pak, čistili svoje zajednice. Iako to nije bilo nazivano zastupanjem, mnogi od korišćenih metoda i strategija bili su metodi i strategije koje se koriste u kampanjama zastupanja. U svim ovim slučajevima, grupe ljudi su imale i koristile detaljne akcione planove koji su sadržali:

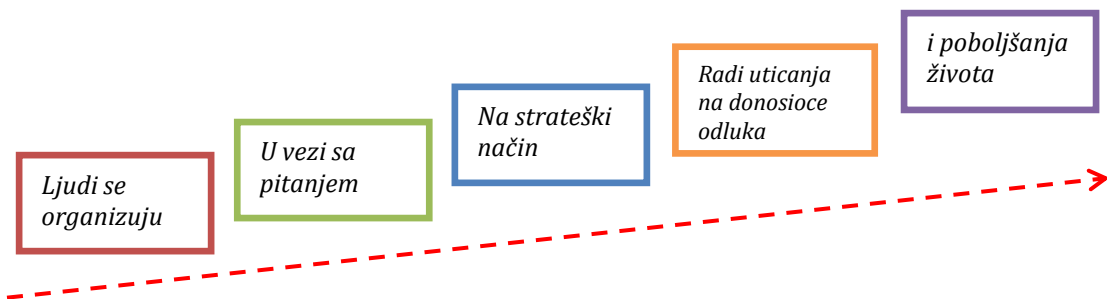
- Identifikaciju problema ili teme (kao npr. poplave posle kiša, pretnja požara, loši putevi, ili nedostatak pijaće vode);
- Raspodela dužnosti i uloga između članova grupe;
- Edukacija i angažovanje većeg broja ljudi da se pridruže grupi u njenom radu;
- Stvaranje plana u kojem su precizirane metode koje će grupa koristiti;
- Analiza materijalnih i ljudskih resursa kojima članovi grupe mogu pružiti svoj doprinos; i
- Analiza aktivnosti grupe i uspeh koji je ona postigla.

Mnogi pozitivni rezultati postignuti su i kroz praktično zastupanje korišćeno godinama u narodu Kosova, kao i kroz teoretski aspekt zastupanja koji su primenjivali civilno društvo i grupe iz zajednica. Razvijanje kampanja zastupanja sa solidnom osnovom i u praktičnim strategijama zastupanja i kroz razumevanje teorije rada na zastupanju, jesu najefikasniji načini da se postignu ciljevi zastupanja.

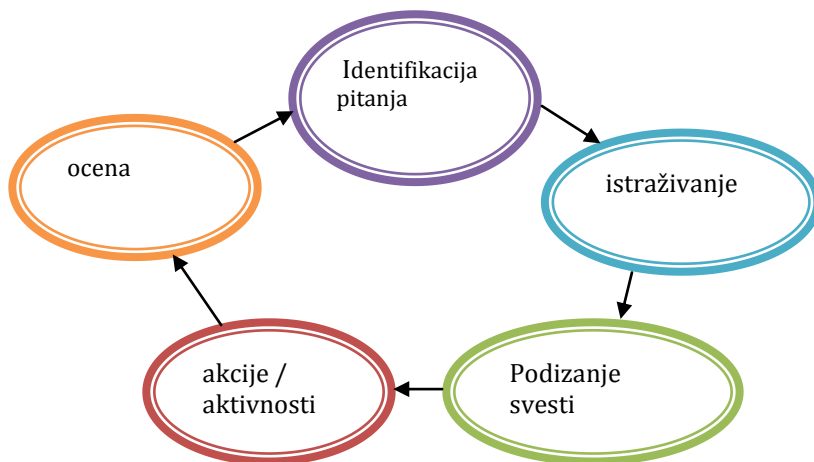

Definicija zastupanja i povezani koncepti

Zastupanje je proces u kojem se ljudi organizuju oko određenog pitanja na strateški način kako bi uticali na donosiocce odluka, sa ciljem poboljšanja života u svojoj zajednici.

Uspešne kampanje zastupanja obično za rezultat imaju odluke koje su zasnovane na tome šta će rešiti utvrđeni problem i prolaze kroz detaljnu analizu u svakom koraku kampanje. Proces zastupanja odvija se u više faza, koje služe kao stubovi uspešne kampanje zastupanja, uključujući tu: identifikaciju pitanja, istraživanje, podizanje svesti, akcije i aktivnosti, kao i ocenu.

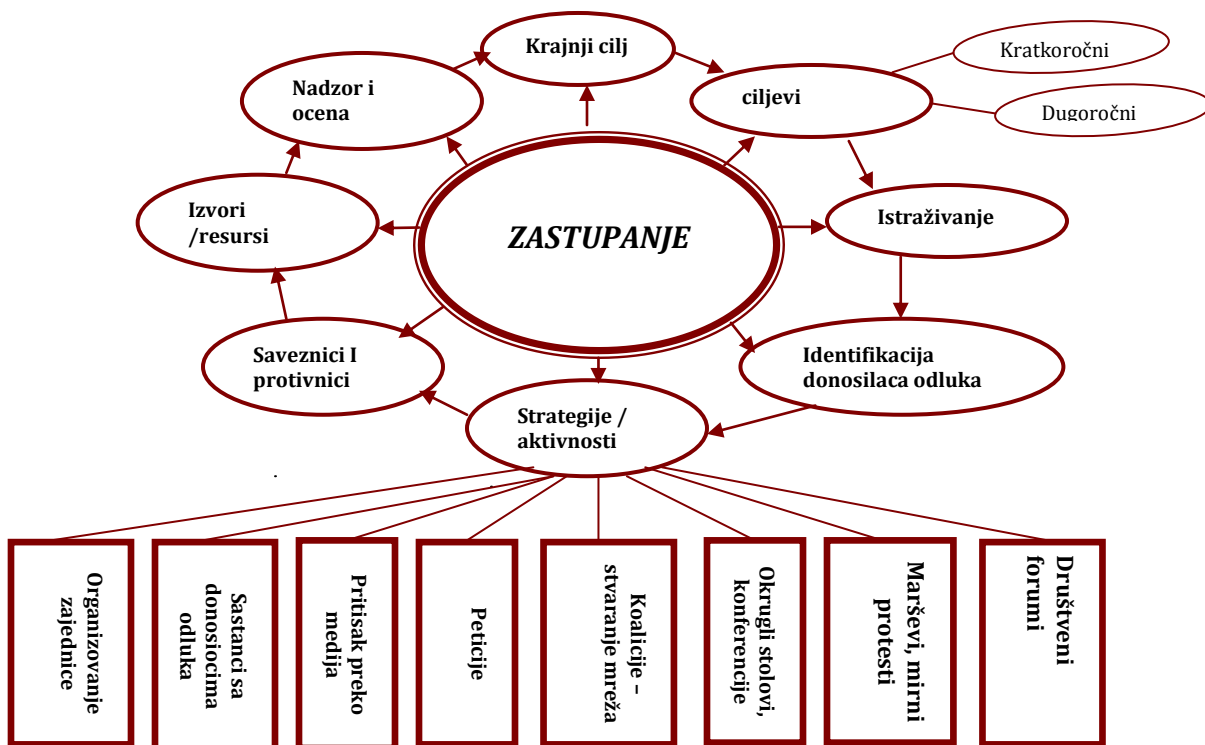

1. **Identifikacija pitanja.** Identifikacija jakog pitanja za zastupanje je prvi korak u svakoj kampanji zastupanja. Tokom ove faze, zastupnici treba da razmotre nekoliko kriterijuma: pitanje treba da je prioritet za zajednicu; pitanje treba da okuplja ljude u kampanji; pitanje ne sme da stvara konflikt; pitanje treba da je rešivo; i pitanje ne sme biti protivno važećim zakonima.
2. **Istraživanje.** Da bi se izgradilo poverenje i povećao broj pristalica, zastupnici bi najpre trebalo da izvedu nepristrasno istraživanje o pitanju u vezi sa kojim planiraju zastupanje. Istraživanje će pomoći zastupnicima da razviju kampanju zastupanja.

Tokom procesa istraživanja, zastupnici treba da prikupljaju informacije o istoriji utvrđenog pitanja, o posledicama problema, broju ljudi pogođenih problemom, kao i o vladinim institucijama odgovornim za to pitanje. Kada se zastupnici oslanjaju na istraživanje, činjenice i statistiku, njihov predmet je jači za motivisanje ljudi da se pridruže njihovoj kampanji i da izvrše pritisak na institucije kako bi se rešili identifikovani problemi.

3. **Podizanje svesti.** Važno je za zastupnike da razviju sistematsku i ciljanu informativnu kampanju kako bi informisali javnost i donosiocce odluka o identifikovanom problemu i potrebi da se on reši. Zastupnici se mogu oslanjati na svoje istraživanje da bi stvorili jaku informativnu kampanju koja će imati odjeka kod ciljnih grupa.
4. **Akcije i aktivnosti.** Akcije i aktivnosti se razvijaju sa ciljem da se ubede donosioci odluka i druge ciljne grupe da preuzmu mere da reše identifikovano pitanje. Zbog toga što su aktivnosti koje zastupnici izaberu često odlučujuće za uspeh kampanje zastupanja, zastupnici bi trebalo da pažljivo sačine plan aktivnosti koje će informisati, ubediti i izvršiti pritisak na donosiocce odluka.
5. **Ocena.** Nakon svake aktivnosti ili inicijative, za zastupnike je korisno da obave ocenjivanje i ciljeva i postignuća. Objektivna analiza pomaže zastupnicima da menjaju i jačaju svoju strategiju zastupanja.

Iako se tehnike i strategije kampanje zastupanja mogu menjati, osnovna struktura ostaje ista. Kampanja zastupanja sačinjena je od sledećih elemenata:

U svakoj kampanji zastupanja, problem ili pitanje jeste ono što diktira strategiju i aktivnosti koje treba primeniti. Svaka aktivnost izložena na gornjoj slici nije obavezno u primeni u svakoj kampanji zastupanja. Iskusni zastupnici grade svoje strategije zastupanja na aktivnostima koje imaju smisla u odnosu na dato pitanje. Oni mogu početi sa aktivnostima koje jačaju njihovu bazu i podržavaju i obrazuju javnost i donosiocima odluka. Oni takođe mogu uključiti aktivnosti kao što su peticije ili protesti koji imaju za cilj da se pokaže javna podrška za njihov predlog.

Detaljnije objašnjenje nekoliko koncepata zastupanja pomoći će u razumevanju ovih kampanja:

Krajnji cilj – Krajnji cilj je dugoročno postignuće koje zastupnici žele da ostvare preko kampanje zastupanja.

Ciljevi – ciljevi su konkretni planovi za ono što kampanja želi da postigne i kako to planira da postigne. U poređenju sa krajnjim ciljem, ciljevi treba da budu konkretni, merljivi, ostvarljivi, relevantni i da imaju vremenski rok.

Donosioci odluka – Donosioci odluka su ljudi ili institucije koje imaju nadležnost da donesu odluku u vezi sa pitanjem na kojem rade zastupnici. Zastupanje je usmereno u pravcu ubeđivanja donosilaca odluka da odluče u korist krajnjeg cilja kampanje zastupanja. Donosioci odluka se svrstavaju u „primarne“ i „sekundarne“, u zavisnosti od njihove uloge u odlučivanju.

Primarni donosioci odluka – Primarni donosioci odluka su ljudi i grupe koje su direktno odgovorne za odlučivanje o pitanju na kojem zastupnik radi. Ovi donosioci odluka su glavna meta kampanje zastupanja. Primarni donosioci odluka se mogu identifikovati pitanjem: ko ima mandat ovlašćenja da donosi odluke u vezi sa relevantnim pitanjima?

Sekundarni donosioci odluka – Sekundarni donosioci odluka su ljudi koji mogu uticati na primarne u vezi sa pitanjem na kojem zastupnik radi. Iako sekundarni donosioci odluka možda nemaju direktno ovlašćenje za odlučivanje, oni su korisni zbog svoje sposobnosti da utiču na primarne donosiocima odluka. Sekundarni donosioci odluka se mogu identifikovati pitanjem: ko ima sposobnost da utiče na primarne donosiocima odluka?

Strategija zastupanja – Strategija zastupanja jeste niz aktivnosti koje se obavljaju radi ostvarenja nameravanog krajnjeg cilja i ciljeva kampanje zastupanja. Stvaranje strategije podrazumeva planiranje različitih aktivnosti u svrhu bavljenja pitanjem njegovim željenim rešenjem. Taktike zavise od krajnjeg cilja i od opšteg okruženja u kojem grupa zastupa. Strategija zastupanja bi trebalo da bude fleksibilna i kreativna, usmerena u pravcu konkretnih donosilaca odluka, i planirana na osnovu analiza i istraživanja nakon razmatranja političkog, socijalnog i ekonomskog konteksta datog pitanja. Neke od taktika

koje se najčešće koriste u kampanjama zastupanja jesu: smišljanje poruke; stvaranje koalicije slično mislećih pojedinaca i grupa; angažovanje u javnoj edukaciji; korišćenje medija; sastanci sa donosiocima odluka;; i angažovanje u mirnim protestima.

Saveznici i protivnici – Pametno je identifikovati potencijalne saveznike i protivnike kampanje zastupanja. Ovo može biti teško za izvođenje pre direktnog angažmana u zastupanju, ali zastupnici treba da usredsrede svoje napore na:

1. Pretvaranje protivnika u saveznike;
2. Pretvaranje pasivnih saveznika u aktivne; i
3. Pretvaranje aktivnih protivnika u pasivne.

Saveznici – Saveznici su ljudi koji daju podršku i koji su voljni da daju doprinos kampanji zastupanja.

Kada utvrđujete ko su potencijalni saveznici, razmislite o ovim pitanjima:

- Koga ovo pitanje obuhvata?
- Šta će potencijalni saveznici dobiti ako stanu uz vas?
- Šta će potencijalni saveznici izgubiti ako ne stanu uz vas?
- Koliki uticaj potencijalni saveznici imaju na ciljanog donosioca odluka?
- Kakav rizik potencijalni saveznici preuzimaju na sebe?
- Da li su potencijalni saveznici organizovani u grupe?

Protivnici – Protivnici su ljudi koji nisu zainteresovani ili koji se protive krajnjem cilju kampanje zastupanja.

Kada utvrđujete ko su vam potencijalni protivnici, razmislite o sledećim pitanjima:

- Ko su potencijalni protivnici?
- Koji su njihovi razlozi za protivljenje krajnjem cilju kampanje zastupanja?
- Koliko će ih koštati ako kampanja bude uspešna?
- Šta oni mogu da učine da vas ometu?
- Koliko su oni moćni i koji je izvor njihove moći?

Resursi – Resursi su izvori podrške za kampanju zastupanja. Oni mogu obuhvatati doprinose iz same grupe za zastupanje ili doprinose iz drugih izvora kao što su eksperti, volonteri, materijalna dobra, tehnička oprema ili radni alat. Grupa za zastupanje bi trebalo da utvrdi svoje potrebe unapred, a da potom dopre do svojih članova, saveznika i pristalica, ne bi li našla resurse koji bi pokrili njene potrebe.

Monitoring i ocena – Monitoring obuhvata planirane aktivnosti kako bi se utvrdilo da li napreduju kako je planirano. Ocenjivanje obuhvata analizu planiranih aktivnosti da bi se utvrdilo da li one doprinose krajnjem cilju kampanje zastupanja. Objektivna i sveobuhvatna analiza pruža informacije o tome kako modifikovati strategiju zastupanja. Ukoliko konačna

ocena kampanje zastupanja ne pokazuje da je krajnji cilj postignut, grupa bi trebalo da ponovo pokrene ciklus zastupanja koristeći modifikovanu strategiju.

Poglavlje 2. Kampanje zastupanja

Ključni koncepti

Svrha kampanja zastupanja jeste iniciranje ili menjanje javne politike, zakona, opštinskih uredbi ili drugih odluka koje direktno ili indirektno utiču na javno blagostanje. Zbog toga što su kampanje zastupanja često usredsređene na izmenu javne politike ili zakona, važno je za zastupnike da razumeju šta su javna politika i zakoni i kako oni nastaju.

Javna politika(strategija)

Javna politika nema jedinstvenu definiciju, ali često se opisuje kao:

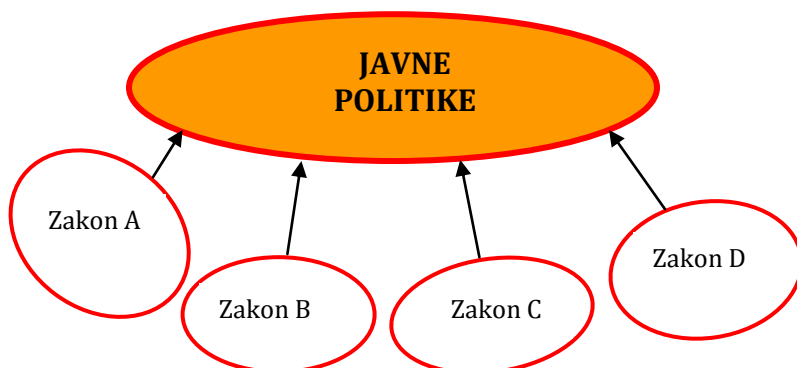
- Napori Vlade da rešava i reguliše pitanja od javnog interesa;
- Iskazivanje stava institucija o javnim problemima; i
- Sistemi zakona, regulatorne mere, tokovi akcije i finansijski prioriteti u pogledu izvesnih pitanja od strane vladinih subjekata i njihovih predstavnika.

Generalno govoreći, javne politike služe kao smernice za institucije u procesu izrade nacrtu zakonskih akata i donošenja odluka koje se odnose na sprovođenje zakona.

Zakon

Zakon je grupa pravila, prava i ograničenja, usvojena u odgovornom zakonodavnom mehanizmu, koja određuje obavezne uslove za ponašanje u različitim situacijama i utvrđuje način pokretanja, menjanja i sprovođenja javne politike.

Javne politike se sprovode putem zakona, uredbi ili drugih pravnih akata koji su izrađeni i usvojeni od strane vladinih institucija. Javna politika (strategija) može biti sprovedena preko jednog ili više zakona ili uredbi institucije.

U ovom kontekstu, zastupanje može biti definisano kao napor da se utiče na javnu politiku preko edukacije, lobiranja ili političkog pritiska. Grupe za zastupanje često pokušavaju da edukuju javnost i kreatore javne politike o prirodi problema, o neophodnosti da se zakonodavstvo bavi tim problemom, kao i o finansijama potrebnim za rešenje problema.

Lobiranje

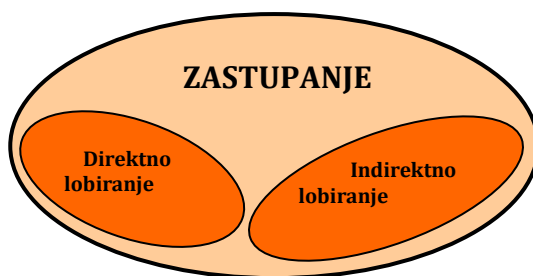
Ljudi često mešaju zastupanje sa lobiranjem, ali zastupanje i lobiranje su različiti koncepti.

Zastupanje je proces u kojem se ljudi organizuju oko izvesnog pitanja na strateški način kako bi uticali na donosiocje odluka u svrhu poboljšanja života u svojoj zajednici. To može obuhvatati zastupanje interesa grupe ljudi, angažovanje vladinih službenika ili javnost u vezi sa datim pitanjem, zahtevanje pokretanja nove javne politike, izmena ili dopuna zakona ili uredbe, pojednostavljenje administrativnog postupka, izgradnju medicinske ustanove ili škole, ili čak popravku puteva.

Lobiranje je aktivnost u okviru zastupanja preko koje zastupnici rade na ubeđivanju zvaničnika iz institucija da izrade nacрте i promene odluke vlade, javne strategije, zakone ili druge vladine odluke. Stoga je lobiranje samo aktivnost ili potez planiran da utiče na izabrane predstavnike ili druge donosiocje odluka. Postoje dva tipa lobiranja: direktno i indirektno.

Direktno lobiranje se pojavljuje kada zastupnici iznose svoje viđenje i stavove direktno poslaniku Skupštine, članu radne grupe za izradu nacрта zakona za koji se lobira, ili pak nekom drugom vladinom zvaničniku.

Indirektno lobiranje se sprovodi kada zastupnici iznose svoje stavove javnosti sa krajnjim ciljem da motivišu javnost da lobira kod poslanika u parlamentu ili kod vladinih zvaničnika. Ovaj oblik lobiranja se može nazvati „poziv na akciju“ i to je uobičajen način lobiranja.

Sprovedenje kampanje zastupanja

Kontakt sa zainteresovanim grupama pre započinjanja inicijativa za zastupanje

Pre početka kampanje ili aktivnosti zastupanja, zastupnici bi trebalo da se sastanu sa zainteresovanim grupama i građanima. Te sastanke bi trebalo održati radi prikupljanja informacija koje će biti od koristi za kampanju zastupanja i radi koordinisanja aktivnosti i raspodele odgovornosti među ljudima koji će biti uključeni u kampanju. Dodatne informacije o temi za zastupanje mogu se takođe pribaviti kroz nezavisno i nepristrasno istraživanje korišćenjem drugih izvora informacija.

Kontakt sa donosiocima odluka pre započinjanja inicijativa za zastupanje

Pre početka kampanje ili aktivnosti zastupanja, za zastupnike je takođe od koristi da stupe u kontakt i sastanu se sa onima koji donose odluke, ukoliko je to moguće. Kontaktom i sastajanjem sa donosiocima odluka, zastupnici su u stanju da prikupe više informacija o gledištu donosilaca odluka u vezi sa datim pitanjem. Pre kontaktiranja ili sastanka sa donosiocima odluka, zastupnici treba da obave istraživanje i da pripreme materijale koji će im omogućiti da budu informisani i da razviju plan za kontakt ili sastanak. Pripremljenost sa informacijama i plan kako pristupiti onima koji donose odluke omogućiće zastupnicima da budu ubedljiviji u vezi sa pitanjem za koje zastupaju.

Definisanje aktivnosti zastupanja

Za zastupnike je važno da razviju plan aktivnosti zastupanja. Plan može biti jednostavan, ali ipak on treba da sadrži ključne aktivnosti koje će kampanja preduzimati. Istraživanje koje je već obavljeno biće od pomoći u sačinjavanju plana za aktivnosti zastupanja, zato što će to istraživanje pružiti vitalne informacije o temi koja je u pitanju. Ovo će grupi za zastupanje olakšati posao u utvrđivanju korisnih aktivnosti zastupanja i resursa koji će biti potrebni za uspešnu kampanju zastupanja.

Zastupnici treba da naprave plan aktivnosti koji će i postići željeni krajnji cilj i biti u skladu sa rokovima utvrđenim za njegovo postizanje. Stoga, zastupnici treba ta sačine plan aktivnosti koji je zasnovan na krajnjem cilju i ciljevima kampanje zastupanja. Aktivnosti treba da budu usmereni prema onima koji odlučuju i treba da budu zamišljene tako da pogađaju i utiču na stavove, mišljenja i akcije donosilaca odluka po pitanju teme o kojoj se radi.

Svaka kampanja zastupanja bi trebalo da počne od aktivnosti koje stvaraju dobre odnose sa onima koji odlučuju i koje podižu nivo podrške javnosti o promenama koje promoviše ta

kampanja zastupanja. Kampanja zastupanja će onda morati da modifikuje svoje planirane aktivnosti na osnovu odgovora koji dobije od donosilaca odluka, relevantnih institucija, javnosti, kao i od razvoja događaja.

Identifikovanje ključnih poruka

Zbog toga što je jedan od ključnih faktora uspeha kampanje zastupanja delotvornost onoga šta ona poručuje donosiocima odluka i javnosti, kampanja zastupanja treba jasno da utvrdi svoje ključne poruke. Poruke kampanje bi trebalo da daju informacije i da objasne važnost datog pitanja. Pažljivo sačinjena poruka može pomoći da kampanja zastupanja privuče pristalice i da kazuje da su zastupnici dobro informisani o odgovarajućem pitanju. Komplikovane ili besmislene poruke je potrebno izbegavati, jer one unose zabunu među ciljnu publiku koja stvara sumnju u kredibilitet kampanje zastupanja.

Izrada poruke kampanje je jedan od najvažnijih koraka u kampanji zastupanja. Poruka kampanje je često prvi kontakt koji javnost i donosioci odluka imaju sa tom kampanjom i, na osnovu te poruke, oni odlučuju da li hoće ili neće podržati kampanju.

Utvrdjivanje koraka potrebnih za aktivnosti zastupanja

Pre nego što se utvrde aktivnosti zastupanja, važno je odrediti krajnji cilj kampanje zastupanja i njene ostale ciljeve. Sa ovim na umu, može se stvarati plan aktivnosti zastupanja koji je zamišljen da postigne sve ciljeve i krajnji cilj kampanje.

Prilikom sačinjavanja plana aktivnosti potrebno je razmotriti nekoliko faktora:

- Šta je tema na kojoj zastupnici rade;
- Ko su donosioci odluka od kojih se traži akcija;
- Koje informacije o datom pitanju su dostupne;
- Kakav je nivo podrške drugih interesnih grupa i javnosti; i
- Koliko su dobro obavješteni donosioci odluka i javnost o temi o kojoj se radi.

Aktivnosti svake kampanje zastupanja treba da budu podeljene na faze kao što su:

- Faza istraživanja – tokom koje se prikupljaju informacije o utvrđenom pitanju;
- Faza edukacije javnosti – tokom koje se donosioci odluka i javnost edukuju o datom pitanju;
- Faza dopiranja – tokom koje se vrši direktan pritisak na donosiocima odluka kako bi oni preduzeli određene korake na rešavanju datog pitanja; i
- Faza nadgledanja – tokom koje se daje ocena aktivnosti i plan aktivnosti se modifikuje ukoliko je neophodno.

Takođe je važno uzeti u obzir prioritete među planiranim aktivnostima. Kampanja bi trebalo da započne aktivnostima koje informišu i edukuju javnost, interesne grupe i donosioce odluka, i koje podižu nivo podrške predlozima koje daje kampanja zastupanja. Ostale aktivnosti bi trebalo planirati na osnovu reakcije ciljne publike kampanje na aktivnosti koje su obavljene.

Mreže i koalicije

Mreže i koalicije se često shvataju kao sinonimi, kao organizacije slične po strukturi, svrsi i oblicima delovanja. Ipak, tu postoje važne razlike.

Mreža obuhvata više grupa koje rade zajedno na pitanju ili problemu koji je briga svih grupa. Grupe u mreži obično ne rade zajedno na koordinaciji svojih strategija ili aktivnosti. Umesto toga, grupe rade zasebno na pitanju ili problemu koji brine čitavu mrežu, ali se oni mogu redovno sastajati da bi razgovarali i razmenjivali informacije. Oni takođe mogu davati zajednička saopštenja za javnost gde izlažu svoj zajednički pristup pitanju ili problemu. Ovo pokazuje vladinim zvaničnicima i javnosti da zajednički nastup uživa podršku mnogih grupa.

Nasuprot tome, koalicija obuhvata više grupa koje rade zajedno na koordinaciji strategija i aktivnosti koje se odnose na dato pitanje ili problem koji se tiče svih grupa. Ovo zahteva od grupa da se slože ne samo oko zajedničkog pristupa, već i oko strategija koje treba primenjivati kako bi se postigao željeni krajnji cilj.

Uobičajeno je za neke grupe unutar mreže da oforme koaliciju kako bi se angažovale u konkretnoj aktivnosti koja ima za cilj postizanje rezultata za koje radi i čitava mreža. Važno je napomenuti da grupa koja se pridruži mreži ili koaliciji ne gubi time operativnu kontrolu nad svojom organizacijom.

Uopšteno, mreže i koalicije se prave sa ciljem da:

- Kombinuju ljudske resurse, logistiku i finansijske resurse;
- Jačaju i povećavaju bazu podrške;
- Podižu nivo kredibiliteta imidža kampanje;
- Povećavaju uticaj uključenih grupa na proces odlučivanja; i
- Stvaraju pozitivne promene u društvu.

Iskustvo je pokazalo da je lako uspostaviti mreže i koalicije, ali je često teško obezbediti njihovu održivost. Veće su šanse da mreže i koalicije budu uspešne kada se baziraju na članstvu koje je zainteresovano za zajedničku temu, pre nego kada se one formiraju da bi se ispunila obaveza organizacije prema donatoru. Formiranje mreže ili koalicije nije cilj sam po sebi, već to pre neko sredstvo zastupanja koje može da se koristi kako bi se koordinisale mnoge grupe i pojedinci koji rade na određenom problemu. Mreže i koalicije koje su

uspele da obezbede dugoročnu operativnu izdržljivost u većini slučajeva su sledile savete i iskustva uspešnih koalicija i mreža unutar i izvan Kosova, kao što su:

- 1.** Izaberite važnu temu koja će motivisati ljude i podstaći ih da se uključe.
- 2.** Sačinite spisak potencijalnih članova mreže/koalicije i obavite preliminarne sastanke sa njima da biste stekli osećaj toga kakva podrška tu postoji u vezi sa vašom temom i da li ideje mreže/koalicije treba da se modifikuju pre nego što se dopre do dodatnih grupa.
- 3.** Razmotrite demografske razlike među članovima koalicije po pitanju starosti, pola i etničke pripadnosti, kao i to da li su članovi koalicije pojedinci, NVO, postojeće mreže ili izabrani zvaničnici. Obezbedite da mreža/koalicija uključuje široku lepezu aktera koji rade na datom pitanju.
- 4.** Obezbedite da članovi mreže/koalicije poznaju temu i da se slažu sa zajedničkim krajnjim ciljem. Ako se stvara koalicija, članovi bi takođe trebalo da se slože oko strategija i aktivnosti koje će biti primenjivane.
- 5.** Izgradite identitet koalicije tako što ćete da napravite logo (amblem), slogan ili druge materijale koji će javnosti pomoći da prepoznaju vašu koaliciju.
- 6.** Stvorite mehanizme komunikacije i izveštavanja za mrežu/koaliciju. Planirajte održavanje redovnih sastanaka, razmenjujte i-mejlove i redovno izveštavajte mrežu/koaliciju kako bi svi članovi ostali dobro obavešteni.
- 7.** Složite se oko načina donošenja odluka unutar mreže/koalicije.
- 8.** Formirajte strukturu ili hijerarhiju unutar mreže/koalicije. Utvrdite koje odgovornosti treba dodeliti kome i ko će imati rukovodeću ulogu. Na primer, bilo bi od koristi da neko vodi sastanke koalicije ili da bude odgovoran za spoljnu komunikaciju.
- 9.** Održavajte redovne sastanke kako bi članovi mreže bili obavešteni i uključeni.
- 10.** Napravite materijale da biste publikovali rad mreže/koalicije. Brošura na formatu A4 nije skupa i može da bude delotvorna alatka za publicitet. Komunikacija na Internetu, kao npr. Facebook, Internet stranice, i-mejl liste, može biti jeftina a efikasna i delotvorna.
- 11.** Radite efektivno kao mreža ili koalicija. Ako radite kao mreža, razvijte zajednički pristup temi i dajte izjave za javnost koje podržavaju takav pristup. Ako radite kao koalicija, planirajte strategiju i aktivnosti koje će pomoći koaliciji da postigne svoje ciljeve. Mislite na aktivnosti kao što su organizovanje javnih debata ili okruglih stolova, sastanci sa liderima iz civilnog društva i vladinim zvaničnicima, kao i korišćenje medija da bi se govorilo o dotičnom pitanju.
- 12.** Nadgledajte izvršenje programa rada mreže/koalicije. Budite fleksibilni prilikom promene okolnosti. Ispitajte medijsku pokrivenost aktivnosti mreže ili koalicije i razmišljajte o načinima povećanja ili poboljšanja te pokrivenosti.

13. Istražujte, istražujte, istražujte: Istraživanje je potrebno obavljati tokom svih faza formiranja mreže ili koalicije. Istraživanje može da se izvede o tome koje pojedince i grupe pozvati da učestvuju, kao i o pristupima, strategijama i aktivnostima koje mogu biti od koristi.

Nadgledanje (monitoring) i ocenjivanje aktivnosti ili strategija

Nadgledanje i ocenjivanje kampanje zastupanja treba da se obavlja tokom trajanja kampanje. Svaka aktivnost zahteva nadgledanje i ocenjivanje kako bi se dobile informacije o napretku i omogućilo da planovi za buduće aktivnosti budu izmenjeni ukoliko je neophodno. Da bi se ovo ocenjivanje izvelo na prikladan način, važno je razumeti razliku između nadgledanja i ocenjivanja.

Nadgledanje je sistematsko i stalno prikupljanje informacija kako bi se ispitalo napredovanje neke aktivnosti, programa ili projekta u pravcu postizanja ciljeva.

Ocenjivanje je analiza informacija prikupljenih tokom nadgledanja, kako bi se utvrdilo da li je aktivnost, program ili projekat postigao svoje ciljeve.

Pojedinci koji vrše nadgledanje i ocenjivanje bi trebalo da budu neutralni u svojim zapažanjima i ocenama. Oni koji obavljaju nadgledanje trebalo bi da prikupe sve relevantne informacije o aktivnosti, programu ili projektu. Oni koji vrše ocenjivanje treba da analiziraju prikupljane informacije u svetlu zacrtanih ciljeva kampanje zastupanja.

Poglavlje 3. Razumevanje tri stuba države na Kosovu

Tri glavne grane vlasti (koje se nazivaju i stubovima) u državi jesu:

- Zakonodavna – Skupština Kosova
- Izvršna – Vlada Kosova
- Sudska – Pravosudni sistem

Zakonodavni stub – Skupština Kosova

Skupština je zakonodavna institucija Republike Kosovo, takođe znana i kao parlament. Skupština Kosova bira se direktno od naroda i ima ovlašćenja da:

1. Usvaja zakone, rezolucije i druge opšte akte;
2. Odlučuje o izmeni Ustava;
3. Raspisuje referendume u skladu sa zakonom;
4. Ratifikuje međunarodne sporazume;
5. Usvaja budžet Republike Kosovo;
6. Bira i razrešava predsednika i potpredsednike Skupštine;
7. Bira i razrešava predsednika Republike Kosovo u skladu sa Ustavom;
8. Bira Vladu i iskazuje joj nepoverenje;
9. Nadzire rad Vlade i drugih javnih institucija koje podnose izveštaje Skupštini u skladu sa Ustavom i zakonom;
10. Bira članove Pravosudnog saveta Kosova i Tužilačkog saveta Kosova u skladu sa Ustavom;
11. Predlaže sudije za Ustavni sud;
12. Nadzire spoljnu i bezbednosnu politiku;
13. Daje saglasnost za predsedničko proglašenje vanrednog stanja;
14. Odlučuje u pogledu pitanja od opšteg interesa kako je utvrđeno zakonom.

Predlozi za novi zakon

Ustav Republike Kosovo i Poslovnik o radu Skupštine Kosova¹ definišu kako novi zakoni mogu biti predlagani u skupštini Kosova. Novi zakon mogu predložiti predsednik Kosova, Vlada, poslanici Skupštine, parlamentarna komisija, poslanička grupa, ili najmanje deset hiljada građana. Kada se predloži, nacrt zakona Predsedništvo Skupštine šalje Vladi radi dobijanja njenog mišljenja. Vlada mora dostaviti svoje mišljenje u pisanoj formi u roku od mesec dana od dana prijema nacrta zakona. Nakon tog perioda, nacrt zakona se šalje u Skupštinu na razmatranje.

Prijemna kancelarija Skupštine distribuira tekst nacrta zakona poslanicima Skupštine i objavljuje ga na Internet stranici Skupštine. Predloženi zakoni treba da budu poslani prijemnoj službi Skupštine. Predlozi zakona mogu se poslati u odštampanoj formi ili u elektronskom formatu.

Štampana forma znači da dokument treba da je odštampan na papiru i poslat u ovu službu u koverti ili fascikli koja obezbeđuje sigurnost dokumenta.

Elektronski format omogućava da dokument bude podnesen putem memorijske kartice (USB) ili putem Interneta (i-mejl)

Nakon što dokument bude primljen, Prijemna služba potvrđuje da je dokument u skladu sa zakonom i potom distribuira predlog zakona poslanicima parlamenta. Prijemna služba zatim šalje zahtev Predsedništvu Skupštine da predloženi zakon uvrste u dnevni red narednog zasedanja. Predsedništvo Skupštine će razmotriti zahtev i odlučiti da li da predlog zakona uvrsti u dnevni red naredne plenarne sednice Skupštine. Plenarna sednica je sastanak Skupštine koji se održava u okviru preciziranog vremenskog termina. Kada je predlog zakona uvršten u dnevni red, zakon ulazi u postupak čitanja. Postupak čitanja podeljen je u tri faze.

Prvo čitanje nacrt zakona

Prvo čitanje predloženog zakona (takođe nazivanog „nacrt zakona“) mora da se održi u ne više od dve radne nedelje i ne kasnije od četiri radne nedelje od dana kada je predlog zakona podeljen poslanicima parlamenta. Pre prvog čitanja nacrt zakona na plenarnoj sednici, Skupština mora odrediti funkcionalni odbor koji razmatra zakon u načelu, i funkcionalni odbor mora izdati preporuku Skupštini o tome da li da se glasa za usvajanje nacrt zakona u načelu. Prvo čitanje počinje kada zakon predstavlja njegov sponzor. Prezentacije vrše izvestilac funkcionalnog odbora, predstavnici poslaničkih grupa, kao i poslanici Skupštine. Kada Skupština usvoji zakon na prvom čitanju, to znači da je usvojen u načelu za razmatranje kao nacrt zakona.

Razmatranje nacrt zakona u odborima

Nakon što je odobren, nacrt zakona se dodeljuje različitim odborima radi razmatranja. Dodeljuje se najmanje jednom funkcionalnom odboru. Ako se šalje većem broju od jednog funkcionalnog odbora, treba da bude izabran glavni odbor među njima. Nacrt zakona se takođe prosleđuje glavnim odborima: za zakonodavstvo i pravosuđe, za budžet i finansije, za evropske integracije, za ljudska prava, za ravnopravnost polova, nestala lica i peticije, za prava i interese zajednica i povratak.

Predlozi za izmene i dopune zakona mogu u ovom periodu biti razmatrani u odborima. Glavni odbori i ne-vodeći funkcionalni odbori moraju podneti svoje izveštaje glavnom funkcionalnom odboru. Glavni funkcionalni odbor onda podnosi izveštaj skupštini u roku od dva meseca od prvog čitanja i najmanje pet radnih dana pre drugog čitanja. Izveštaj mora da sadrži izmene i dopune nacrt zakona koje su predložene, kao i mišljenja odbora koji su razmatrali taj nacrt zakona.

Najprikladniji trenutak za lobiranje je dok se nacrt zakona razmatra u odborima. Lobiranje tokom ove faze omogućava grupi za zastupanje da obezbedi njihov nacrt zakona dobije podršku članova odbora. Amandmani, koje može predložiti bilo koji poslanik Skupštine, mogu se razmatrati u ovoj fazi, tako da ako grupa za zastupanje želi određeni amandman, trebalo bi da radi na tome da se taj amandman ubaci.

Javne rasprave

U svrhu pridobijanja informacija o predmetu rasprave, odbor može održavati javne rasprave sa ekspertima, javnim organizacijama, predstavnicima interesnih grupa i drugim licima koja mogu da pružaju informacije. Odbor se može upustiti u generalnu diskusiju sa ljudima koji pružaju informacije u onolikoj meri koliko je to potrebno da bi se razjasnile činjenice. U pripremi javne rasprave, odbor savetuje licima koja pružaju informacije o pitanjima koja će im biti postavljana. Predlozi za izmene i dopune nacrt zakona treba da budu dati u pisanoj formi, uz obrazloženje zasnovano na činjenicama. Informacija o rasporedu, vremenu i lokaciji održavanja javne rasprave može se naći na Internet stranici Skupštine: www.assembly-kosova.org.

Drugo čitanje nacrt zakona

Drugo čitanje nacrt zakona počinje prezentacijom izveštaja vodećeg funkcionalnog odbora. Nakon prezentovanja izveštaja, održava se diskusija između predstavnika glavnih odbora, predstavnika poslaničkih grupa, predstavnika Vlade i ostalih poslanika Skupštine. Amandmani se razmatraju i o njima se glasa za jedan po jedan. Nakon glasanja o amandmanima, održava se glasanje za ceo nacrt zakona. Ukoliko dobije većinu glasova, on postaje zakon.

Treće čitanje nacrt zakona

Ako nacrt zakona ne dobije dovoljan broj glasova po drugom čitanju da bi bio usvojen i postao zakon, sponzor² zakona može zahtevati treće čitanje. Ukoliko je podnet takav zahtev, Skupština mora izneti nacrt zakona na treće čitanje. Na trećem čitanju nacrt zakona se razmatra sa prethodno već usvojenim amandmanima, ali se ne mogu ponovo razmatrati amandmani koji su prethodno, tokom drugog čitanja, bili razmatrani i odbačeni. Međutim, novi amandmani koji nisu bili razmatrani na drugom čitanju sada mogu biti razmatrani.

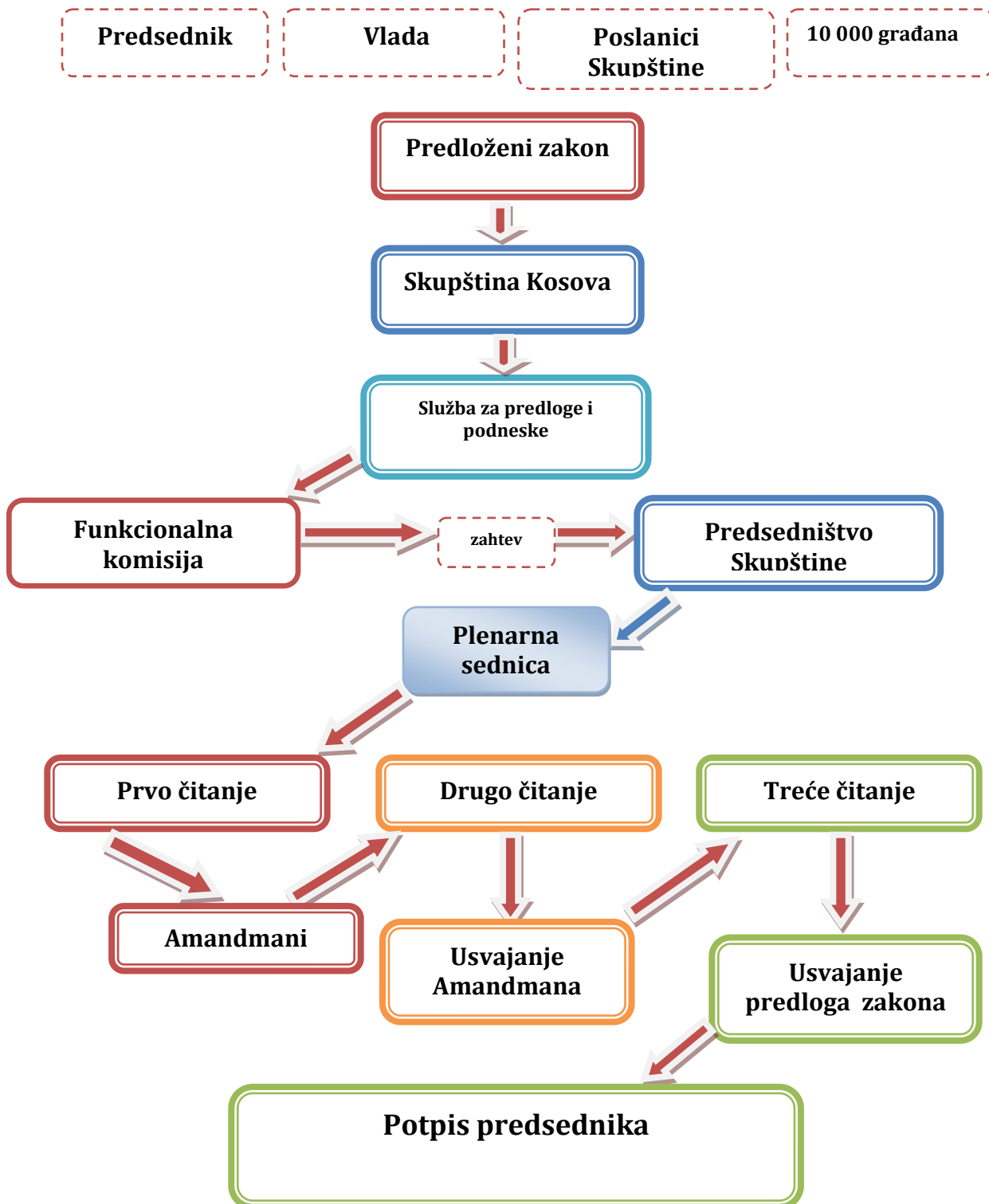
Proглаšenje zakona

Zakone koje usvoji Skupština potpisuje predsednik Skupštine u roku od 10 radnih dana, i proglašava ih predsednik Kosova svojim potpisom u roku od 8 dana od prijema dokumenta. Ako predsednik ne želi da proglasi zakon, on ili ona mora vratiti zakon Skupštini uz odluku koja govori o razlozima za njegovo vraćanje. Predsednik Kosova može koristiti ovo svoje pravo vraćanja samo po jednom za svaki zakon.

Kada je zakon vraćen Skupštini, prosleđuje se glavnom funkcionalnom odboru na razmatranje. Glavni funkcionalni odbor razmatra samo pitanja sadržana u predsedničkoj odluci, a onda izdaje svoj izveštaj sa preporukama Skupštini. Skupština potom glasa o preporukama. Ako zakon osvoji većinu glasova, smatra se proglašenim i stupa na snagu u skladu sa zakonom.

Ako predsednik Kosova propusti da proglasi zakon a ne vrati ga Skupštini, zakon se smatra proglašenim i stupa na snagu u skladu sa zakonom.

PROCES POKRETANJA, RAZMATRANJA, AMANDMANA I USVAJANJA ZAKONA

Učestvovanje pojedinaca i NVO-a u Skupštini Kosova

Iniciranje nacrta zakona

I član 79 kosovskog Ustava i član 53 Poslovnika o radu Skupštine Kosova omogućavaju narodu da pokrene postupak za usvajanje novog zakon tako što će prikupiti 10.000 potpisa. Zakon o zakonodavnim inicijativama objašnjava proces građanskog iniciranja nacrta zakona u kosovskoj Skupštini. Po ovom zakonu, svaka zakonodavna inicijativa koja je dospela kao rezultat sakupljenih potpisa najmanje 10.000 građana, mora imati svog predstavnika. Predstavnik može biti građanin ili organizacija. Ovo omogućava da NVO (takođe nazivane i „organizacije civilnog društva“) vode kampanje prikupljanja potpisa kako bi predložili određeni nacrt zakona u Skupštini Kosova.

Konsultacija

NVO-ima je dozvoljeno da učestvuju u Skupštini Kosova po članovima 65 i 66 Poslovnika o radu Skupštine Kosova. Po ovim pravilima, predstavnici NVO mogu biti pozivani da prisustvuju sastancima odbora i eksperti, članovi NVO-a, i drugi predstavnici mogu biti pozivani i na javne rasprave. Međutim, ne postoji pravo učestvovanja na tim sastancima i raspravama. Na slobodnoj volji odbora je odluka koga će pozvati da prisustvuje.

Izvršni stub – Vlada Kosova

Dosadašnja praksa pokazuje da je u najvećem broju slučajeva Vlada Kosova sponzor većine zakona. Zato, angažovanje zastupnika i njihova uključenost u radne grupe koje razmatraju pokretanje novih zakona je veoma važno. Uključenost u toj prvoj fazi pokretanja zakona je jedan od najboljih načina da se neko uključi u proces donošenja odluka.

Internet stranica Vlade Kosova objavljuje svoj godišnji zakonodavni kalendar, koji sadrži sve nacрте zakona koje je pokrenula Vlada Kosova.³ Građani, NVO-i i neformalne grupe mogu u pisanoj formi zatražiti od Vlade da budu deo radne grupe za izradu nacrta zakona; da podnose mišljenja, preporuke i sugestije u pisanoj formi radnoj grupi za izradu nacrta zakona; takođe i da se sastaju sa članovima radne grupe kako bi diskutovali o sadržaju nacrta zakona.

Da bi efikasno saradivali sa Vladom, vredno je razumeti nadležnosti Vlade, njene odgovornosti, procedure donošenja odluka, kao i organizacionu hijerarhiju. Ustav Kosova⁴ definiše strukturu i nadležnosti Vlade Kosova.

Ustav republike Kosovo, član 92

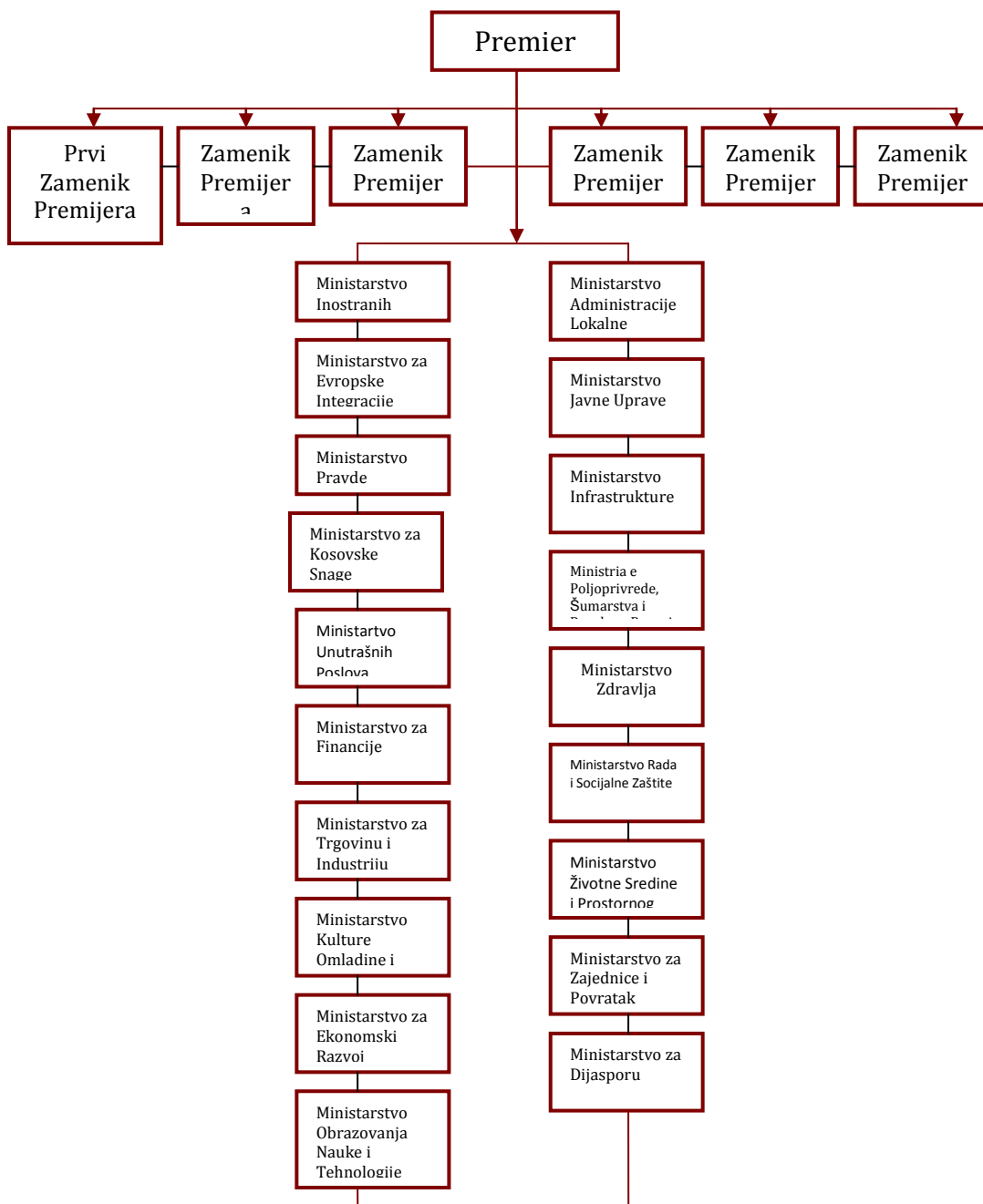

1. Vladu Kosova čine Premijer, zamjenici Premijera i ministri.
2. Vlada Kosova sprovodi izvršnu vlast u skladu sa Ustavom i zakonom.
3. Vlada izvršava zakone i akte usvojene od strane Skupštine Kosova i ostale dužnosti, u skladu sa odgovornostima određenim ovim Ustavom i zakonom.
4. Vlada donosi odluke u skladu sa ovim Ustavom i zakonima, predlaže zakone i amandmane zakona na zahtev Skupštine, a može davati mišljenje o zakonima koje nije ona predložila.

Ustav Republike Kosovo, član 93

Vlada je nadležna za sledeće:

- (1) predlaže i sprovodi unutrašnju i spoljnu politiku zemlje;
- (2) omogućava ekonomski razvoj zemlje;
- (3) predlaže Skupštini nacрте zakona i ostalih akata;
- (4) donosi odluke o donošenju pravnih ili regulativnih akata za sprovođenje zakona;
- (5) predlaže budžet Republike Kosovo;
- (6) usmerava i nadzire rad administrativnih organa;
- (7) usmerava djelatnost i razvoj javnih usluga;
- (8) predlaže Predsjedniku Republike Kosovo imenovanja i razrešenja šefova diplomatskih misija Kosova;
- (9) predlaže Ustavne amandmane;
- (10) može podneti Ustavnom sudu bilo koje ustavno pitanje;
- (11) sprovodi i ostale izvršne funkcije, koje nisu dodeljene nekim drugim centranim ili lokalnim organima.

Učestvovanje pojedinaca i NVO-a u Vladi Kosova

Kada Vlada razmatra preduzimanje akcija koje se odnose na stvaranje ili izmene određene vrste zakonodavstva koje će imati značajan socijalni, ekonomski ili drugi uticaj, Vlada traži komentare od NVO kojih se značajno tiče predložena akcija. Od Vlade se, prema Poslovniku o radu Vlade Republike Kosovo, traži da sarađuje sa NVO-ima. To znači da Vlada mora da razmatra mišljenja i inicijative NVO-a, da ih informiše i, kad je neophodno, da ih poziva da učestvuju u Vladinim radnim grupama. Dalje, kada NVO podnese pitanje ili predlog Vladi, ona mora dati odgovor u roku od 30 dana.

Iako ne postoji slična obaveza Vlada da sarađuje sa pojedincima, od Vlade se traži da informiše javnost o radu i svojim odlukama. Svaki ministar je odgovoran za izveštavanje javnosti o radu svog ministarstva.

Sudski stub – pravosudni sistem

Pravosuđe je treći stub države. Po zakonu, pravosuđe je nezavisno i nepristrasno. Pravosudni sistem obuhvata sudove i tužilaštva. Kosovski pravosudni savet nadgleda rad sudova,⁵ dok Tužilački savet Kosova nagleda rad tužilaštava.⁶

Redovni sudovi

Sudska vlast se obavlja u sudovima osnovanim po zakonu.⁷ Dok novi Zakon o sudovima ne stupi na snagu 1. januara 2013, struktura kosovskih sudova utvrđena je Zakonom o redovnim sudovima iz 1978. Trenutno se sistem redovnih sudova sastoji od 26 opštinskih sudova, pet okružnih sudova, Privrednog suda Kosova i Vrhovnog suda. Sistem sudova za prekršaje obuhvata 26 opštinskih sudova za prekršaje i Visoki sud za prekršaje.⁸

Kada se sprovede reorganizacija kosovske strukture sudova shodno novom Zakonu o sudovima, koji stupa na snagu 1. januara 2013, pravosuđe će se sastojati od tri ranga sudova: osnovni sudovi, Apelacioni sud i Vrhovni sud. Sudovi za prekršaje i Privredni sud biće ukinuti. Osnovni sudovi će generalno služiti kao prvostepeni sudovi za sve predmete, uključujući i one koje je ranije saslušavao sud za prekršaje, kao i prvostepeni za krivična dela koja su ranije bila u nadležnosti okružnih sudova.⁹

Sudovi služe da zaštite prava koja su garantovana Ustavom i zakonima. Funkcija sudova je da rešavaju sporove između građana i/ili pravnih subjekata uključujući tu i Vladu, i da izdaju konačnu odluku u tim slučajevima. Slučajevi koji su podneti sudovima mogu po prirodi biti krivični ili građanski. Kroz svoje odluke sudovi mogu nametnuti kazne licima ili subjektima koji su proglašeni krivim za prekršaje koji su kažnjivi zakonom, ili zatvor za lica kriva za krivična dela. Sudske rasprave su obično otvorene za javnost.

Sudovi moraju svakoga jednako tretirati, bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, religiji, etničkoj pripadnosti ili polu. Građani imaju ravnopravan pristup sudovima, i svako lice ima pravo da se obrati sudu radi zaštite svojih zakonskih prava.¹⁰

Sudije treba da bud nezavisne i nepristrasne, da deluju u skladu sa najvišim moralnim standardima,¹¹ i da štite ljudska prava. Ukoliko ima slučajeva u kojima sudije ne rade svoj posao kako treba, ili su prava nekog lica prekršena, može se podneti žalba protiv sudije. Žalba se ulaže u Kancelariji disciplinskog veća, organu osnovanom u okviru Pravosudnog saveta Kosova radi ispitivanja žalbi protiv sudija. Disciplinski postupak se vodi i Disciplinska komisija Pravosudnog saveta Kosova odlučuje da li da sudiji izrekne disciplinsku sankciju.

Ustavni sud Kosova

Ustavni sud Kosova ustanovljen je u januaru 2009. godine, kao vrhovni autoritet za razmatranje zakonodavstva i pojedinačnih žalbi u vezi sa kršenjima prava. Ustavni sud je krajnja provera za zakonodavnu i izvršnu vlast na Kosovu i konačni arbitar u vez sa tumačenjem ustavnih odredaba koje obuhvataju ljudska prava i fundamentalne slobode. Ustavni sud je nezavisan u vršenju svojih nadležnosti.

Kosovski Ustav ovlašćuje građane da slučajeve kršenja njihovih pojedinačnih prava i sloboda garantovanih Ustavom od strane institucija javne vlasti, ali tek nakon što iscrpe sve druge zakonske mogućnosti pružene zakonom. Ostali pojedinci ili institucije mogu takođe da se obrate Ustavnom sudu. Kosovska Skupština, predsednik Kosova, Vlada, Ombudsman, opština, kao i grupa od 10 ili više poslanika Skupštine, takođe imaju pravo da neka pitanja iznesu pred Ustavni sud.

Tužilaštva

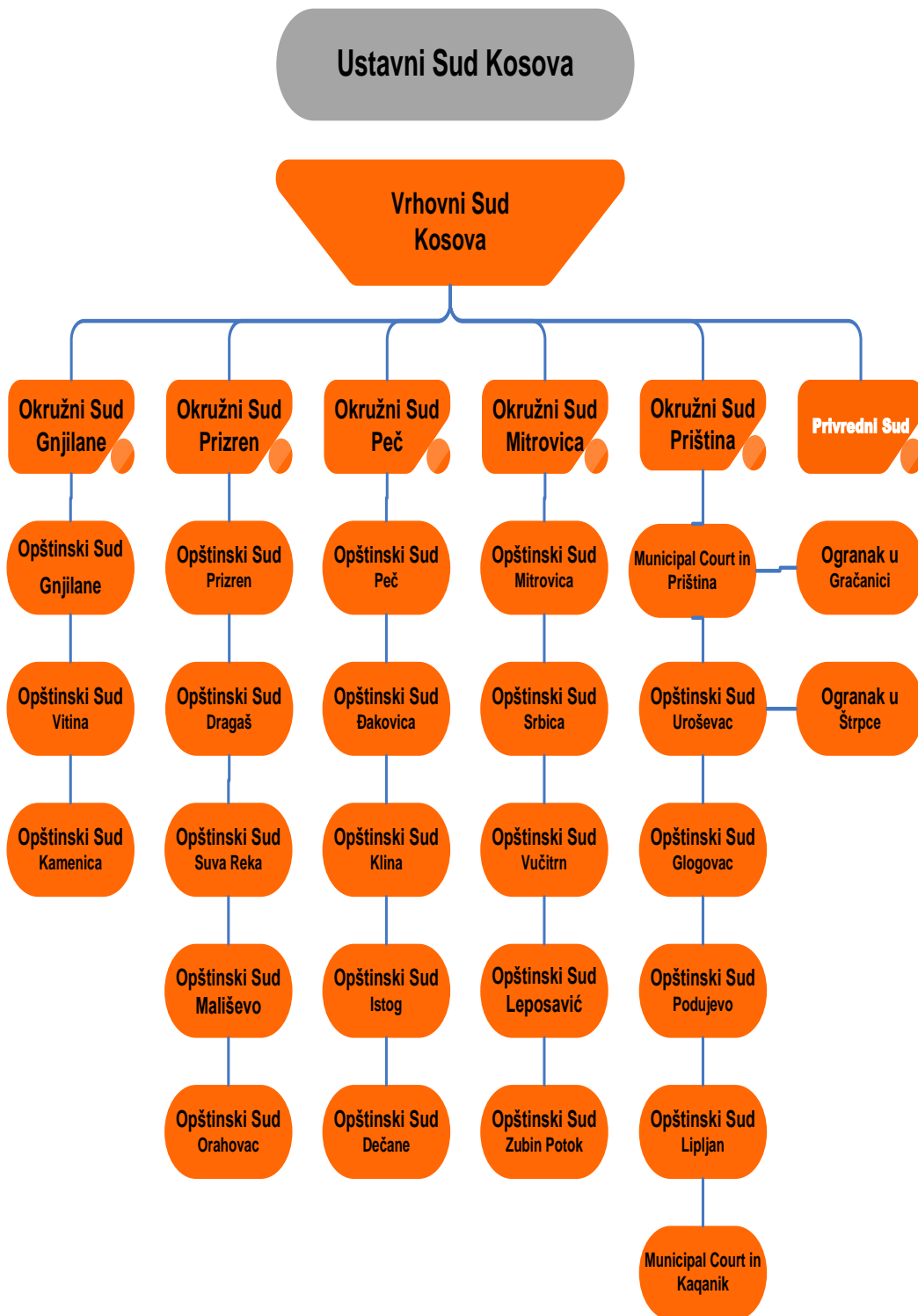
Glavna funkcija tužilaštava jeste da istražuju i gone krivična dela. Tužilačke nadležnosti se obavljaju kroz tužilaštva ustanovljena zakonom.¹² Organizacija tužilaštava sastoji se od osnovnih tužilaštava, apelacionog tužilaštva, Specijalnog tužilaštva i Kancelarije Vrhovnog državnog tužioca.¹³ Različita odeljenja postoje u okviru osnovnih tužilaštava kako bi rad tužilaca bio što delotvorniji.

Tužioci treba da budu nezavisni i nepristrasni, da deluju u skladu sa najvišim moralnim standardima,¹⁴ i da štite ljudska prava. Ako ima slučajeva u kojima tužioci ne rade svoj posao kako treba, ili su prava nekog lica povređena, može se podneti žalba protiv tužioca. Žalba se odnosi Kancelariji Disciplinskog veća, organu osnovanom u okviru Tužilačkog saveta Kosova radi ispitivanja žalbi protiv tužilaca. Vodi se disciplinski postupak i Disciplinska komisija Tužilačkog saveta Kosova odlučuje o tome dali će tužiocu izreći disciplinsku sankciju.

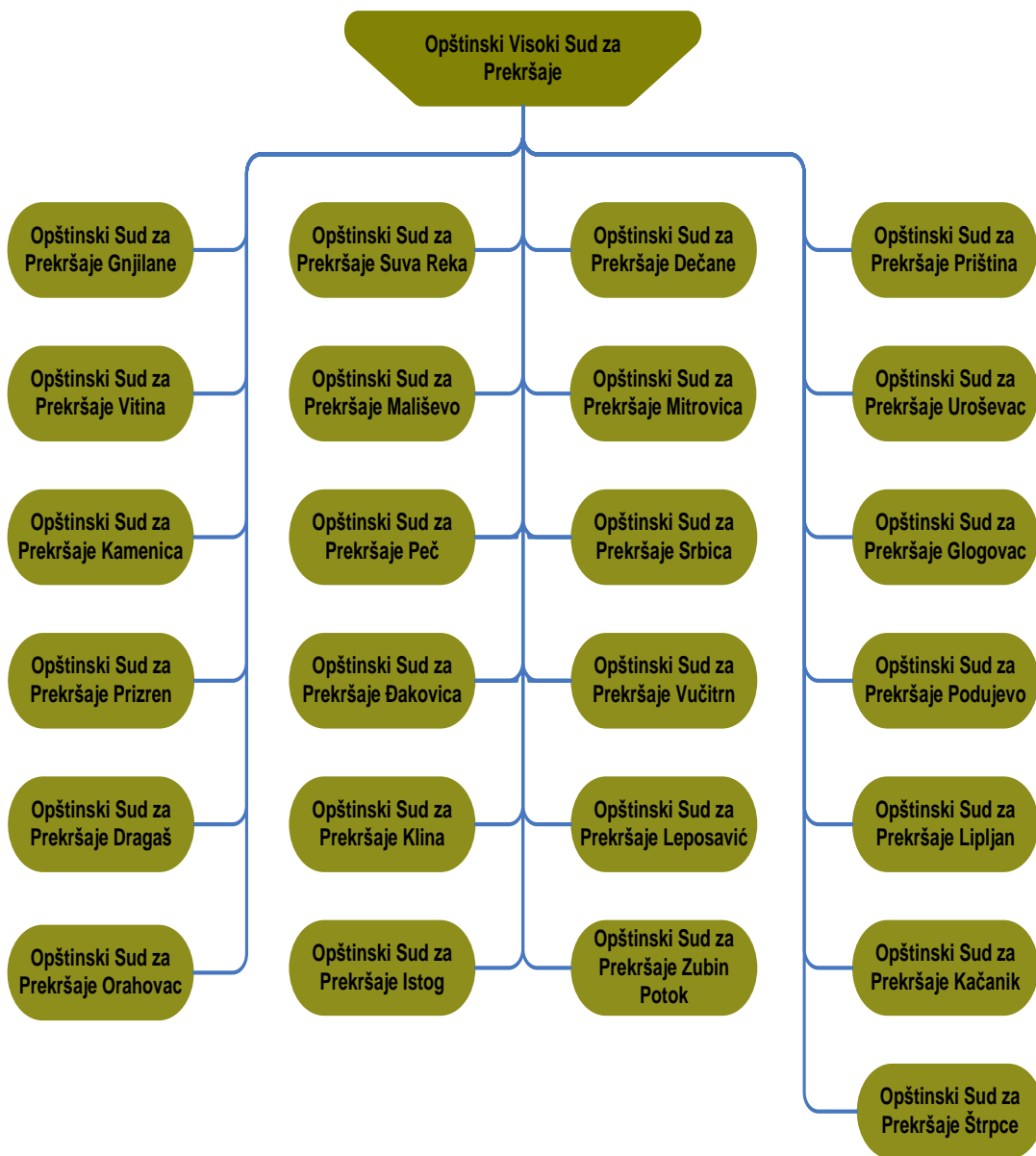
Zastupnici mogu pomoći građanima da znaju više o ovim mehanizmima žalbe protiv sudija i tužilaca, i da istupaju u njihovo ime ako je neophodno, da bi njihove žalbe bile uzete u razmatranje.

Organizaciona Struktura Kosovskog Sudskog Sistema

(Ustavni Sud, Vrhovni Sud, Okružni Sudovi, Opštinski Sudovi)

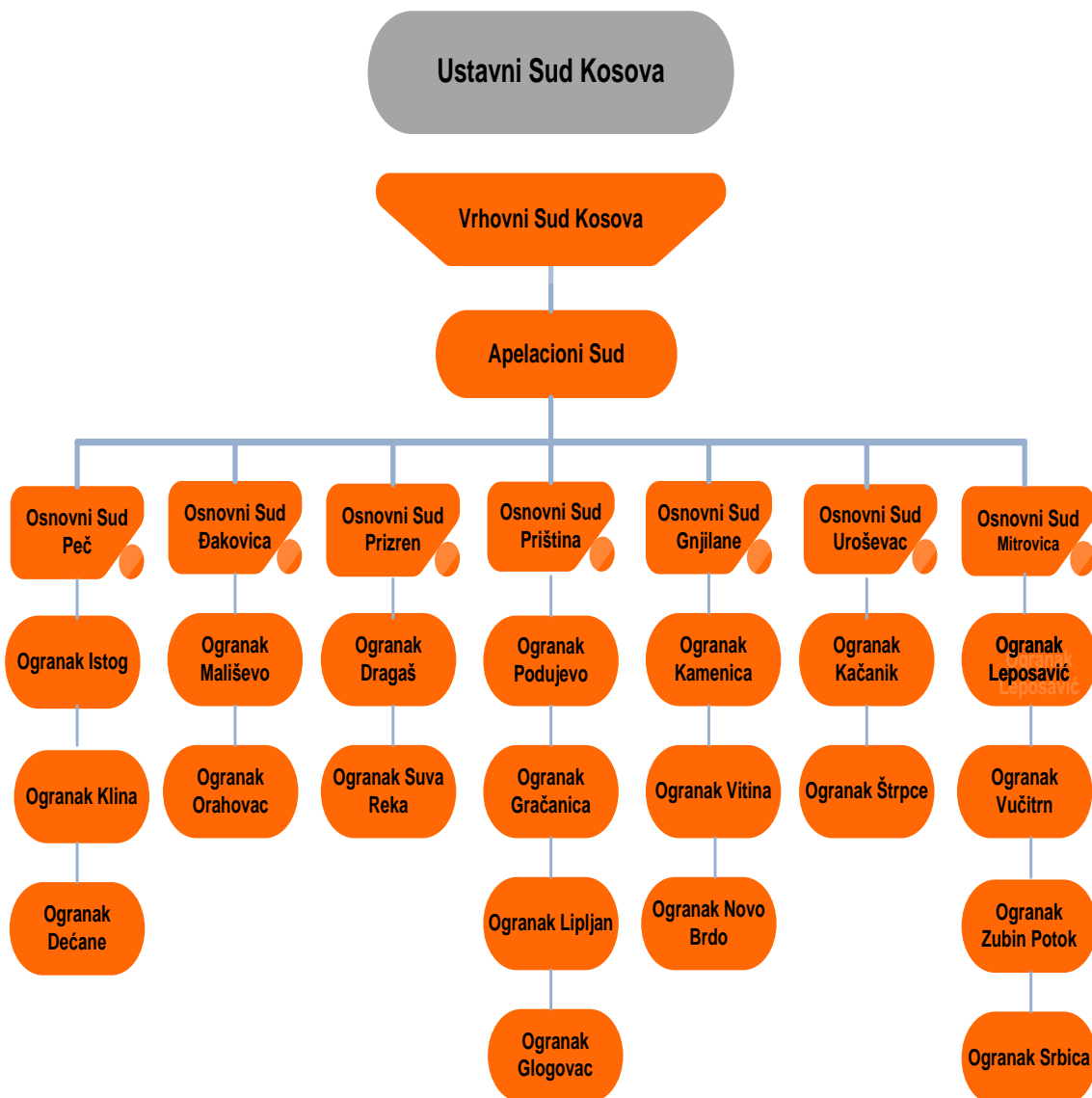

Organizaciona Struktura Kosovskog Sudskog Sistema (Opštinski Sudovi za Prekršaje)

Organizaciona Struktura Kosovskog Sudskog Sistema od 1 Januara 2013.

(Vrhovni Sud, Apelacioni Sud, Osnovni sudovi)

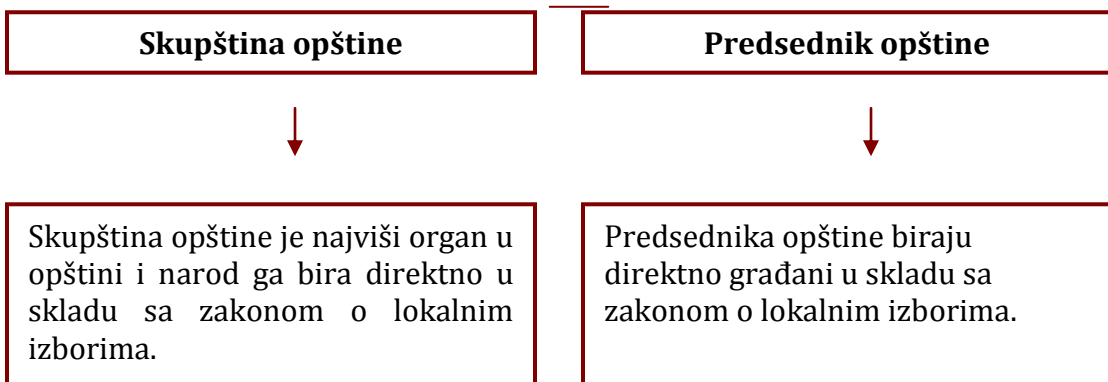

Poglavlje 4. Razumevanje lokalne samouprave

Sa pravom je rečeno da je zakonodavni proces na Kosovu napredan u smislu nuđenja prilika da se omogući javnosti i grupama da budu deo procesa odlučivanja. Kosovski Ustav, kao i zakoni i opštinske uredbe, omogućava uključivanje javnosti i grupa u svaku fazu stvaranja zakonodavstva.

Ima više zakona koji uređuju lokalnu samoupravu, uključujući tu Zakon o lokalnoj samoupravi, Zakon o finansiranju lokalne samouprave, Zakon o administrativnim granicama opština i Zakon o javno-privatnom partnerstvu. Najvažniji od njih, za pojedince i NVO koji žele da utiču na lokalno odlučivanje, jeste Zakon o lokalnoj samoupravi, koji uspostavlja zakonsku osnovu za sistem lokalnih samouprava.

Prema zakonu o lokalnoj samoupravi, postoje dva opštinska tela: skupština opštine i gradonačelnik (predsednik opštine).

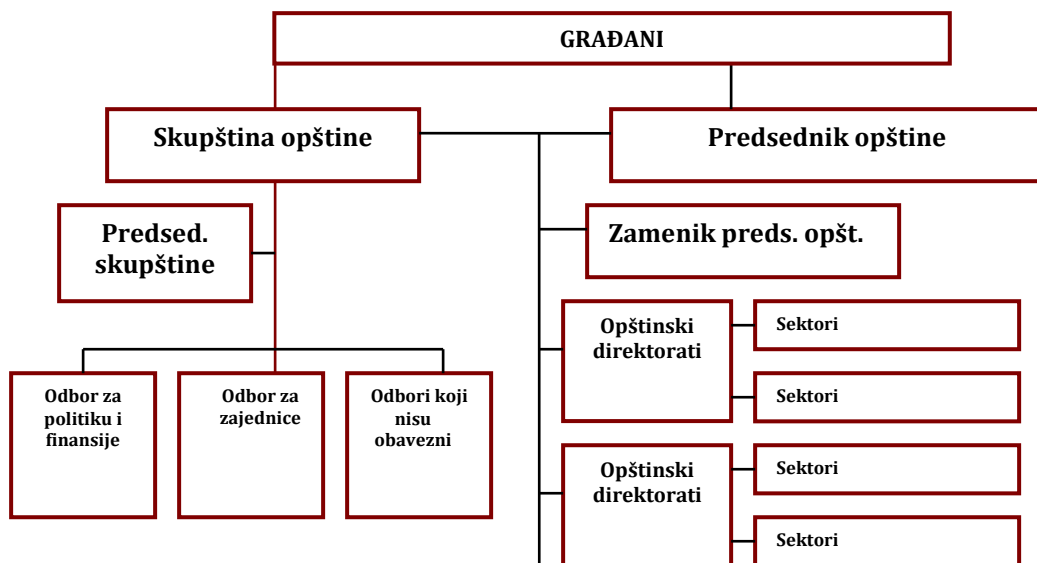
Skupština opštine ima nadležnost da usvaja akte opštine, ubrajajući tu:

1. podzakonske opštinske akte,
2. poslovnike o radu,
3. opštinske uredbe, i
4. bilo koje druge akte neophodne za efikasno funkcionisanje opštine.

Predsednik opštine (gradonačelnik) ima ovlašćenje da odobrava naredbe i odluke o oblasti svojih nadležnosti. Odgovornosti predsednika opštine obuhvataju: ¹⁵

1. vođenje i upravljanje radom opštinske vlade,
2. imenovanje i razrešenje zamenika i savetnika,
3. predlaganje opštinskih uredaba i godišnjeg budžeta za odobrenje u skupštini opštine,
4. predlaganje opštinskih razvojnih, regulatornih i investicionih planova.

Skupštine opština

Sednice skupštine opštine i njenih odbora su otvorene za javnost, i pojedinci mogu prisustvovati tim sastancima. Međutim, postoje neke okolnosti u kojima sastanci skupštine ili odbora mogu biti zatvoreni za javnost, ubrajajući tu i one kada javni skup može voditi remećenju javnog reda ili otkrivanju poverljive zaštićene informacije.

Svaka opštinska skupština mora da osnuje i održava dva stalna odbora: odbor za politiku i finansije i odbor za zajednice.¹⁶ Skupština opštine može takođe uspostaviti i druge odbore za koje smatra da su neophodni za izvršenje njenih nadležnosti.¹⁷

Odbor za politiku i finansije

Odbor za politiku i finansije vodi predsedavajući opštinske skupštine i sastav odbora treba da odražava zastupljenost političkih subjekata u opštinskoj skupštini.¹⁸ Odbor za politiku i finansije je odgovoran za razmatranje svih strateških i finansijskih dokumenata, planova, inicijativa i strateških planskih dokumenata.

Odbor za zajednice

Odbor za zajednice u svom sastavu ima odbornike skupštine opštine i predstavnike zajednica. Svaka zajednica koja živi u datoj opštini mora biti zastupljena i većina članova odbora mora biti sastavljena od predstavnika zajednica. Odbor za zajednice je odgovoran da osigura da su sve opštinske strategije i aktivnosti u skladu sa zakonima koji štite različite

zajednice. Odbor može preporučiti akcije koja opština treba da preduzme da zaštiti i razvije etničko, kulturno, versko i jezičko nasleđe zajednica u opštini.¹⁹

Opštinska izvršna vlast

Gradonačelnik je na čelu opštinskih izvršnih institucija. Svaka opština takođe ima i zamenika gradonačelnika, a opštine u kojima najmanje 10 procenata stanovnika pripada manjinskim zajednicama mora imati i zamenika gradonačelnika za zajednice. Opštinska administracija je organizovana u direktorate, na čijem čelu su direktori koje postavlja i razrešava gradonačelnik. Direktori moraju delovati u skladu sa zakonom, opštinskim uredbama i uputstvima gradonačelnika. Direktori redovno podnose izveštaje gradonačelniku i moraju gradonačelniku pružiti sve informacije potrebne za proces donošenja odluka.

Svaka opština mora da održi najmanje dva javna sastanka godišnje na kojima pojedinci i organizacije sa interesima u opštini mogu učestvovati. Na ovim sastancima, opštinski zvaničnici informišu javnost o aktivnostima opštine i građani mogu postavljati pitanja i iznositi predloge. Pored toga, od opštine se traži da obaveštava svoje građane o važnim planovima ili programima od javnog interesa.

Učestvovanje pojedinaca i NVO na lokalnom nivou

Interakcija između pojedinaca i NVO i opština uređena je mnoštvom zakona i uredba, ubrajajući tu Zakon o lokalnoj samoupravi, Zakon o pristupu službenim dokumentima, Zakon o klasifikaciji službenih dokumenata, pravila o funkcionisanju opštinskih skupština, uredbе o transparentnosti, i statute (podzakonske akte) opština. Pojedinci i NVO-i koji žele da utiču na proces odlučivanja u opštini imaju brojne opcije za uključivanje.

Pravo na peticiju

Svako lice ili organizacija koja ima interes u opštini ima pravo na peticiju koju podnosi opštinskoj skupštini radi odlučivanja o stvari za koju je opština odgovorna. Skupština opštine razmatra peticiju u skladu sa svojim statutom i pravilima za rad.

Građanska inicijativa

Baš kao što građani mogu predložiti nacrt zakona za razmatranje u Skupštini Kosova uz prikupljenih 10.000 potpisa, građani isto tako mogu pokrenuti predlog uredbe za razmatranje u skupštini opštine. Nacrt uredbe koja se podnosi putem građanske inicijative mora imati prikupljene potpise najmanje 15% od broja registrovanih glasača u opštini. Ona se mora odnositi na pitanje za koje opština ima nadležnost. Kada dobije ovakav predlog uredbe, skupština opštine mora da je razmotri i preduzme korake u roku od 60 dana od dana prijema.

Lokalni referendum

Ako se stanovnicima opštine ne dopada uredba koja je nedavno usvojena u opštinskoj skupštini, oni mogu prikupljati potpise za podršku održavanju lokalnog referenduma, gde će glasači odlučiti o tome da li da podrže tu uredbu. Oni moraju da prikupe potpise najmanje 10% registrovanih glasača u opštini i da svoj zahtev za referendum podnesu predsedniku opštinske skupštine u roku od 30 dana od dana usvajanja odnosne uredbе. Ovo zahteva od građana da se brzo organizuju kako bi odgovorili na spornu uredbu. Skupština opštine mora da razmotri i deluje po zahtevu za referendum u roku od 30 dana. Međutim, ništa ih u Zakonu o lokalnoj samoupravi ne obavezuje da referendum moraju da održe.

Konsultativni odbori

Još jedan način na koji građani i NVO mogu uticati na rad opštinskih vlasti jeste preko konsultativnih odbora. Svaka opštinska skupština mora da osnuje konsultativne odbore sa članovima koji su građani i predstavnici NVO. Ovi konsultativni odbori mogu podnositi predloge, sprovoditi istraživanja i davati mišljenja o inicijativama opštinske skupštine.

Poglavlje 5. Ključne informacije o zahtevanju političke i zakonodavne reforme

Kako građani mogu dobiti pristup javnom dokumentu

Ponekad je od koristi za pojedinca ili NVO da ima pristup informaciji ili dokumentima koje poseduju javne institucije. Zakon o pristupu javnim dokumentima omogućava pojedincima ta traže i dobiju pristup dokumentima koje čuvaju, izrađuju, ili su primile javne institucije. Zahtev za pristup dokumentu može se sačiniti u bilo kojoj formi koja omogućava javnoj instituciji da identifikuje dokument. Zahtev ne mora da sadrži razloge zašto podnosilac želi da ima pristup tom dokumentu. Ako zahtev nije dovoljno precizan da omogući javnoj instituciji da razume koji dokument se traži, javni organ mora saradivati sa podnosiocem da bi razjasnili zahtev. Javna institucija ne sme obelodaniti ime podnosioca zahteva trećoj strani. Javne institucije moraju pružiti informacije i pomoć oko toga kako i gde popuniti zahtev za pristup javnom dokumentu.

Kako podneti žalbu zbog odbijanja pristupa javnom dokumentu

Kada podnosilac traži pristup javnom dokumentu, od javne vlasti se zahteva da dostavi odluku u roku od sedam dana od dana registrovanja zahteva, mada u nekim okolnostima javni organi mogu imati rok od 15 dana da objave svoju odluku. Odluka mora da ili dozvoljava ili ne dozvoljava pristup, u celini ili delimično. Ukoliko pristup nije dozvoljen, javni organ mora da pruži razlog za odbijanje u pisanoj formi i mora takođe obavestiti

podnosioca zahteva da može zahtevati reviziju odluke. Podnosilac zahteva ima rok od 15 dana od dana prijema odgovora od javne institucije, i u tom roku mora podneti zahtev za reviziju.

Moguće je da javna institucija ne odgovori na zahtev za pristup javnom dokumentu. Kada se to dogodi, to se smatra odbijanjem zahteva za pristup. Kada je zahtev za pristup odbijen, podnosilac zahteva može pokrenuti postupak pred institucijom Ombudsmana, drugom javnom institucijom, ili pred sudom.

Kako građani mogu uticati na izabrane predstavnike

Uspešne kampanje zastupanja na lokalnom i centralnom nivou pokazale su činjenicu da su komunikacija i dobri odnosi sa donosiocima odluka, kao što su poslanici Skupštine i vladini zvaničnici, od presudne važnosti za postizanje nameravanog krajnjeg cilja kampanje zastupanja.

Zato što se poslanici skupštine Kosova i odbornici opštinskih skupština biraju direktno glasovima građana, oni mogu biti spremniji da učestvuju i dokažu svoju posvećenost interesima naroda. Ovo je često suprotno od situacije sa imenovanim službenicima, koji mogu biti manje voljni da odgovore na glas javnosti, jer su oni postavljeni na svoja radna mesta, a ne izabrani.

Najdelotvorniji načini za uticanje na izabrane zvaničnike jesu:

- održavanje kontakata sa izabranim zvaničnikom,
- organizovanje sastanaka između poslanika Skupštine ili opštinskih odbornika i građana iz kraja koji oni predstavljaju,
- praćenje pisanja poslanika Skupštine ili opštinskih odbornika koji raspravljaju o zakonima ili opštinskim uredbama, i
- nuđenje argumenata i zahtevanje konkretne akcije.

Kako građani mogu da utiču na prvu fazu iniciranja zakona od strane Vlade

Vlada Kosova je odgovorna za iniciranje (pokretanje), ili predlaganje zakona i za njihovo slanje Skupštini Kosova na razmatranje. Pojedinci i NVO koji imaju specijalnu stručnost u oblasti u koju spada zakon čiji se nacrt izrađuje u Vladi, mogu podneti pisani zahtev pravnoj službi Kancelarije premijera da im se dozvoli da učestvuju u izradi nacrta zakona. Uključivanje pojedinaca i NVO u prvu fazu pokretanja zakona pokazalo je da je obuhvatan proces sa širokim učestvovanjem rezultirao dugotrajnim zakonima koje je lakše sprovesti u praksi.

Uključivanje građana u vladine radne grupe se obično obavlja na osnovu individualnih odnosa između vladinih službenika i pojedinca ili NVO. Za sada, napori Vlade Kosova da ohrabri i podstakne učestvovanje pojedinaca i NVO-a preko informacija postavljenih na Internet stranicu Vlade, nisu se pokazali kao naročito delotvorni.

Ključni zakonski akteri i institucija na centralnom i lokalnom nivou

Struktura i adrese Internet stranica vladinih jedinica odgovornih za komunikaciju sa javnošću:

Važnost partnerstva između NVO i institucija u zakonodavnoj reformi

Saradnja, partnerstvo i koordinacija između civilnog društva i javnih institucija je od vitalne važnosti za podstrek zdravoj demokratiji i promovisanje transparentnosti i odgovornosti. U većini slučajeva NVO imaju informacije i iskustvo da budu dobri partneri institucija u procesima donošenja odluka. Postojeća zakonska infrastruktura na Kosovu i na centralnom i na lokalnom nivou se sa pravom smatra naprednom u ponudi prilika za građane i NVO da se uključe u procese odlučivanja, počev od mogućnosti građana da:

- učestvuju u ulozi posmatrača na plenarnim zasedanjima Skupštine Kosova i opštinskih skupština,

- učestvuju u ulozi posmatrača na sastancima odbora Skupštine Kosova, i da učestvuju u ulozi člana ili posmatrača u odborima opštinskih skupština,
- učestvuju u javnim raspravama koje organizuju odbori Skupštine Kosova i opštinske skupštine,
- učestvuju u radnim grupama u kosovskoj Skupštini i skupštinama opština,
- podnose peticije kod oba nivoa vlasti,
- pokreću razmatranje nacрта zakona ili uredbe, i
- zahtevaju lokalni referendum.

Učestvovanje u diskusijama odbora je najbolji metod da se razumeju gledišta predstavnika institucija u vezi sa predloženim zakonom, kao i da se direktno utiče na proces kako se zakon bude stvarao. Učestvovanje na sastancima odbora takođe omogućava zastupnicima da utvrde koji poslanici Skupštine mogu biti blagonakloni prema njihovom pitanju. Oni tu informaciju mogu da iskoriste da bi usmerili svoje napore na poslanike ne bi li pretvorili aktivnog protivnika u pasivnog ili, u najboljem slučaju, da pretvore aktivnog protivnika u aktivnog pristalicu.

Poglavlje 6. Primeri uspešnih kampanja zastupanja na Kosovu

Ima mnogo slučajeva uspešnih kampanja zastupanja koje su pokrenule organizacije ili grupe organizacija na Kosovu. Iako ovaj priručnik ne može da ih sve nabroji, ovde predstavlja nekoliko studija slučaja koji ilustruju raznolikost strategija zastupanja namenjenih rešavanju različitih pitanja.

Kampanja protiv povišenja tarifa za električnu struju

Kosovski Ustav dozvoljava građanima da pokrenu novi zakon nakon prikupljenih 10.000 ili više potpisa glasača. Grupa organizacija civilnog društva je po prvi put na Kosovu koristila ovaj mehanizam za peticiju u kampanji protiv povišenja tarifa za električnu struju. Tokom jednog meseca, ova grupa organizacija, na čelu sa NVO Pokret FOL 08, prikupila je 10,529 potpisa ljudi koji su se protivili zahtevu Kancelarije za regulisanje energije da podigne cene električne energije za 18.3 procenta.

Potpisivanje peticije je vršeno u nekoliko opština, u Prištini, Prizrenu, Peći, Gnjilanu, Uroševcu i Mitrovici. Peticija sa svim potpisima je predata Skupštini Kosova i jednom broju odgovarajućih institucija, među njima i Kancelariji za regulisanje energije i Ombudsmanu.

Kao rezultat pritiska javnosti putem peticije, Kancelarija za regulisanje energije odlučila je da povisi cene samo za 2.5% umesto 18.3 %.

Kampanja protiv degradacije parka Grmija

U prvom delu 2005, kosovska Skupština usvojila je odluku da izgradi Administrativni protokolarni centar u parku Grmija. Ova odluka da se gradi administrativni protokolarni centar doneta je uz kršenje važećih zakona. Na inicijativu programa civilnog društva Nacionalnog demokratskog instituta (NDI), stvorena je privremena koalicija organizacija, pojedinaca i ekološki nastrojenih političkih partija nazvana „Grmija 2005“. Grmija 2005 započela je kampanju protiv gradnje Administrativnog protokolarnog centra.

Tokom kampanje zastupanja, Grmija 2005 je organizovala niz aktivnosti, uključujući i:

- sveobuhvatno istraživanje o procesu odlučivanja u Skupštini, o procedurama koje su primenjivane i o dozvolama za gradnju koje su izdate,
- više konferencija za štampu, sa ciljem da se informiše javnost o ovom pitanju,
- mnogo intervjua, koji su rezultirali člancima u dnevnoj štampi i TV priložima,
- sastanci sa predsedništvom Skupštine Kosova kako bi ih ubedili da je odluka da se gradi Administrativni protokolarni centar protivna zakonu i kao takva nije trebalo da bude doneta,
- prikupljanje potpisa ljudi u parku Grmija. Za samo dva dana prikupljeno je 2.500 potpisa. Peticija je potom prezentovana Skupštini Kosova,
- organizovanje mirnog marša u parku Grmija. Jedan broj partnerskih organizacija i pojedinaca prošetao je na miran način do mesta gradilišta u parku Grmija. Tamo su sadili biljke dok su buldožeri rušili.
- priprema i podnošenje zahteva i pred opštinskim i pred Vrhovnim sudom sa zahtevom za prekid građevinskih aktivnosti i za donošenje odluke kojom se kazuje da je gradnja bila protivzakonita.

Kao rezultat konstantnog pritiska, kosovska Skupština odlučila je da zaustavi radove i sve aktivnosti gradnje i gradilište je mirovalo. Krajem 2009, Skupština Kosova predložila je da obezbedi 3 miliona Evra za trogodišnji period od 2010-2012. da bi se završila gradnja. Koalicija Grmija 2005⁴ sastala se sa predsednikom Skupštine Kosova, pružila mu informacije o zakonima i procedurama koji su prekršeni u ovom slučaju, i zahtevala je da ova budžetska stavka bude izbrisana. Kada je kosovska Skupština usvajala budžet, nije uključila finansiranje gradnje Administrativnog protokolarnog centra.

Kampanja za izmenu uredbe o legalizaciji objekata izgrađenih bez dozvole

Sredinom 2010, opština Priština počela je da sprovodi Uredbu o legalizaciji objekata koji su izgrađeni bez dozvole u opštini Priština. Uvidevši da je ovaj proces važan, ali isto tako težak, Trening centar za zastupanje i resurse (ATRC), u saradnji sa Skupštinom opštine Priština, organizovao je devet javnih sastanaka sa građanima u devet zona u Prištini. Na tih devet sastanaka učestvovalo je 889 ljudi, uz više službenike opštine Priština.

Preko ovih javnih sastanaka, ATRC je nameravao da informiše javnost o procedurama i rokovima za podnošenje zahteva za legalizaciju objekata koji su sagrađeni bez dozvole i da podstakne građane da se prijavljuju da legalizuju svoje objekte. Na završetku sastanaka, ATRC je prikupio preporuke proistekle iz tih sastanaka i poslao ih je opštini Priština, uz sugestiju da opština revidira procedure i rokove u skladu sa zahtevima građana.

Opština Priština izmenila je uredbu da bi unela promene u procedure i rokove u skladu sa preporukama građana koje je prikupio ATRC. Promene koje su načinjene obuhvatale su:

- rok za prijave bio je produžen za dva meseca,
- ukinuta je kazna za graditelja bez dozvole,
- merna jedinica kubni metar zamenjena je kvadratnim metrom,
- tarife la legalizaciju objekata izgrađenih bez dozvole su smanjene, i
- obrazac prijave je skraćen na samo tri stranice.

Organizovanje neformalnih sastanaka, intervjui na TV-u, objavljivanje novinskih članaka, i promene načinjene u proceduri i rokovima koje je uradila opština rezultirali su povećanjem broja prijava za legalizaciju sa 1.00 na 6.500 do kraja perioda za prijavljivanje.

Kampanja protiv degradacije obale reke Beli Drim

Godine 2010, centar za strategije i zastupanje (CPA) i „Kosovo United States Alumni“ (KUSA) počeli su kampanju protiv degradacije obale reke Beli Drim uz podršku oko 15 organizacija, ubrajajući tu ekološke asocijacije i ribolovačka udruženja, uglavnom iz regiona Anadrini. Iako je Ministarstvo za životnu sredinu usvojilo odluku o zaštiti obale Belog Drima od degradacije, nezakonito vađenje šljunka se tu i dalje odigravalo i sprovođenje zaštite nije započeto zbog nedostatka političke volje.

Koalicija organizacija složila se da izvrši pritisak na Ministarstvo za životnu sredinu i da zahteva da ministarstvo sprovede svoju odluku da zaštiti obalu reke. Oni su ovo obavili organizujući niz aktivnosti, uključujući i:

- podnošenje peticije Ministarstvu za životnu sredinu,

- distribuciju brošura građanima na ulici sa porukom protivljenja degradaciji obale reke Beli Drim,
- TV programe, intervjuje i novinske članke, i
- Direktne sastanke sa Ministarstvom za životnu sredinu i prostorno planiranje i drugim odgovornim službenicima.

Kao rezultat kontinuiranog pritiska, Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje je krajem 2011. i početkom 2012. godine započelo sa sprovođenjem odluke prekidajući delatnost ilegalnih radova koji su kršili zakon ruinirajući obalu reke Beli Drim.

Kampanja za instaliranje semafora koji imaju i zvučni signal

Zbog teškoća koje slapa lica imaju u gustom saobraćaju u Prištini, Asocijacija slepih i lica sa oštećenim vidom Kosova (Asocijacija slepih), uz podršku ATRC-a o USAID-a, sprovela je kampanju zastupanja tokom 2007-2008. godine da bi podstakla opštinu Priština da instalira zvučne semafore na raskrscima. Kampanja je koristila mnoge aktivnosti koje su imale za cilj da izvrše pritisak na opštinu Priština da instalira semafore, uključujući i:

- istraživanje o saobraćajnim nezgodama koje su bile rezultat nedostatka zvučnih semafora,
- produkciju video priloga koji pokazuje teškoće koje slepa lica imaju u saobraćaju,
- sastanke sa opštinskim zvaničnicima,
- okrugle stolove i javne debate, i
- intervjuje.

Kao rezultat aktivnosti sprovedenih od strane Asocijacije slepih osoba, opština Priština instalirala je zvučne semafore na nekim raskrscima. Asocijacija slepih lica nastavila je sa svojom kampanjom zastupanja kako bi podstakla opštinu da doda još ovakvih zvučnih semafora i da održava postojeće. Kao odgovor, opština Priština je obezbedila budžet za nove i za održavanje postojećih zvučnih semafora u gradu.

Ovaj priručnik je pripremio Trening centar za zastupanje i resurse (ATRC) kao deo kampanje Narod i Pravda, građanske kampanje koja ima za cilj da poboljša pristup pravdi i da podrži zahteve naroda za pravdom na Kosovu. Kampanju sprovode ATRC, Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj i „Sejdiu & Qerkini G.P.“, uz podršku Grupe za javno međunarodno pravo i politiku. Fondovi su obezbeđeni preko donacije Biroa Stejt Departmenta SAD za međunarodna pitanja narkotika i sprovođenja zakona.

Kampanja Pravda i Narod

Internet: www.justiceandthepeople.org

Facebook: www.facebook.com/drejtessiadheqytetaret

Advocacy Training & Resource Center - ATRC

tel: Kancelarija: + 381 38 244 810

Ul. Gazmend Zajmi br.20,

10 000 Priština, Kosovo

E-mail: info@advocacy-center.org

Web: www.advocacy-center.org

“Buđenje zastupnika u svakome”

Fusnote

---

¹ Ustav Republike Kosovo, čl. 79; Poslovnik o radu Skupštine Kosova, čl. 53.

² Sponzor nacrta zakona je pojedinac ili subjekat koji predstavlja nacrt zakona.

³ Internet stranica Vlade,, <http://www.kryeministri-ks.net>.

⁴ Ustav Republike Kosovo, čl. 92 (2008).

⁵ Zakon o pravosudnom savetu Kosova (2010), *dostupan na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,555>.

⁶ Zakon o tužilačkom savetu Kosova (2010), *dostupan na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,558>.

⁷ Zakon o sudovima, čl. 4 (2010), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.

⁸ ABA/Inicijativa za vladavinu zakona, Indeks pravosudne reforme za Kosovo 10 (2010), *dostupno na* http://apps.americanbar.org/rol/publications/kosovo_jri_vol_iv_12_2010_en.pdf.

⁹ Zakon o sudovima, čl. 11 (2010), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.

¹⁰ Zakon o sudovima, čl. 7 (2010), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.

¹¹ Etički standardi za sudije su postavljeni u Kodeksu ponašanja za sudije *dostupan na* <http://kgjk-ks.org/repository/docs/gjyqtar%20serbe.pdf>.

¹² Zakon o državnom tužiocu (2010), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,603>.

¹³ Zakon o državnom tužiocu, čl. 14 (2010), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,603>.

¹⁴ Etički standardi za tužioce su postavljeni u Kodeksu ponašanja za tužioce *dostupan na* <http://kgjk-ks.org/repository/docs/serbe%20prokuror.pdf>.

¹⁵ Zakon o lokalnoj samoupravi, čl. 58 (2008), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

¹⁶ Zakon o lokalnoj samoupravi, čl. 51.1 (2008), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

¹⁷ Zakon o lokalnoj samoupravi, čl. 52.2 (2008), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

¹⁸ Zakon o lokalnoj samoupravi, čl. 52.1 (2008), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

¹⁹ Zakon o lokalnoj samoupravi, čl. 53.2 (2008), *dostupno na* <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

Drejtësia dhe qytetarët
Pravda i ljudi
Justice and the people

Advocacy in Kosovo

Table of Contents

Chapter 1. What is Advocacy?	3
Advocacy in Kosovo	3
Definition of Advocacy and Related Concepts	4
Chapter 2. Advocacy Campaigns	8
Key Concepts	8
Public Policy	8
Law	8
Lobbying.....	9
Conducting an Advocacy Campaign	10
Contact with Interested Groups Prior to Beginning Advocacy Initiatives.....	10
Contact with Decision-makers Prior to Beginning Advocacy Initiatives	10
Define Advocacy Activities	10
Identify Key Messages.....	11
Identify Steps Needed for Advocacy Activities	11
Networks and Coalitions	12
Monitoring and Evaluation of Activities or Strategies	14
Chapter 3. Understanding the Three Pillars of State in Kosovo	15
Legislative Pillar – the Assembly of Kosovo	15
Proposals for a New Law	15
First Reading of a Draft Law	16
Review of a Draft Law by Committees	17
Public Hearings.....	17
Second Reading of a Draft Law	17
Third Reading of a Draft Law.....	18
Promulgation of a Law	18
Participation of Individuals and NGOs in the Kosovo Assembly	20
Executive Pillar – the Government of Kosovo	20
Participation of Individuals and NGOs in the Government of Kosovo.....	22
Judiciary Pillar – the Justice System	23
Regular Courts.....	23
Constitutional Court of Kosovo	24
Prosecution Offices	24
Chapter 4. Understanding Local Government	29
Municipal Assemblies	30
Committee on Policy and Finances	30
Committee on Communities	31
Municipal Executive	31
Participation of Individuals and NGOs at the Local Level	31
The Right to Petition	31
Citizen’s Initiative	32
Local Referendum	32

Consultative Committees.....	32
Chapter 5. Key Information on Seeking Policy and Legislative Reform.....	32
How Citizens Can Gain Access to a Public Document.....	32
How to Complain About Denial of Access to a Public Document.....	33
How Citizens Can Influence Elected Representatives	33
How Citizens Can Influence the First Phase of Initiation of Laws from the Government.....	34
Key Legal Actors and Institutions at the Central and Local Level.....	34
Importance of Partnership between NGOs and Institutions in Legal Reform.....	35
Chapter 6. Examples of Successful Advocacy Campaigns in Kosovo	36
Campaign Against Raising Tariffs on Electricity	36
Campaign Against the Degradation of Germia Park	36
Campaign to Change the Regulation Legalizing Objects Built without Permission	37
Campaign Against the Degradation of the Drini i Bardhe River Bank	38
Campaign to Install Acoustic Traffic Lights.....	39

Chapter 1. What is Advocacy?

This handbook is intended to inform civil society activists, community groups, citizens, and government officials about the advocacy process in Kosovo. It will provide information on how advocacy is conducted in Kosovo; the policies, procedures, and legislative process at the central and municipal levels; the constitutional duties and responsibilities of public institutions, including the Kosovo Assembly, the Government, and the judiciary; and the decision-making process, duties, and responsibilities of local governments. The handbook will also provide examples of successful advocacy in Kosovo. This handbook will serve as a guide to non-governmental organizations (NGOs), community groups, and citizens as they engage in the process of developing successful advocacy campaigns.

Advocacy in Kosovo

Advocacy is a relatively new term in Kosovo and as such is not very well known or understood by the people of Kosovo. The term “advocacy” started to be used in Kosovo after 1999 when civil society began organizing NGOs focused on conducting advocacy campaigns.

However, even though advocacy is a new term in Kosovo, it is not new as a practice or a way of organizing people to solve the problems that they face. In the past, people in villages and neighborhoods often organized to protect against floods or fires, build roads, improve water supplies, or clean their communities. While this was not called advocacy, many of the methods and strategies used were methods and strategies that are used in advocacy campaigns. In all of these cases, groups of people have used detailed action plans that included:

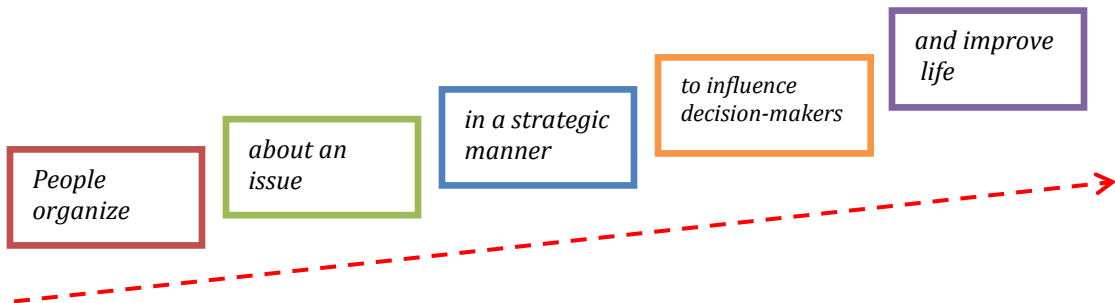
- Identification of the problem or issue (as floods after rain, threat of fire, poor roads, or lack of drinkable water);
- Division of duties and roles among the members of the group;
- Education and recruitment of many people to join the group’s efforts;
- Creation of a plan specifying the methods the group will use;
- Analysis of the material and human resources that group members can contribute; and
- Analysis of the group’s activities and the success it achieved.

Many positive results have been produced by both the practical advocacy used throughout the years by the people of Kosovo and the theoretical aspect of advocacy employed by civil society and community groups. Designing advocacy campaigns with a

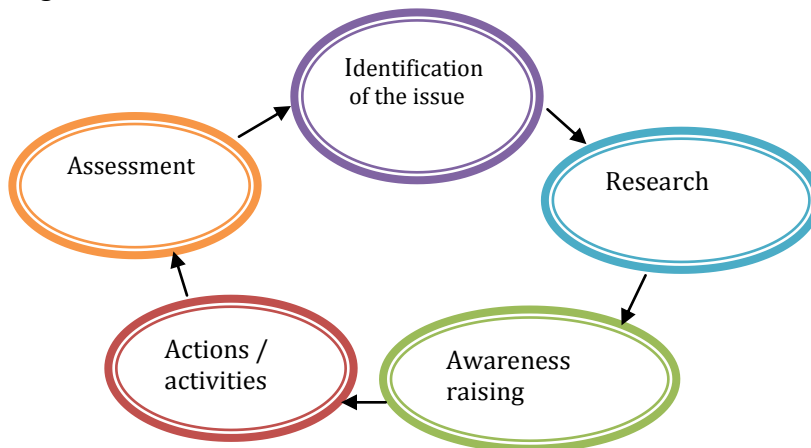
solid basis in both practical advocacy strategies and a thorough understanding of the theory of advocacy work is the most efficient way to accomplish advocacy goals.

Definition of Advocacy and Related Concepts

Advocacy is a process in which people organize around a certain issue in a strategic manner to influence decision-makers with the purpose of improving life within the community.

Successful advocacy campaigns are usually a result making decisions based on what will solve the identified problem and conducting a thorough analysis at every step of the campaign. The advocacy process goes through several phases, which serve as the pillars of a successful advocacy campaign, including: identification of the issue, research, awareness raising, actions and activities, and assessment.

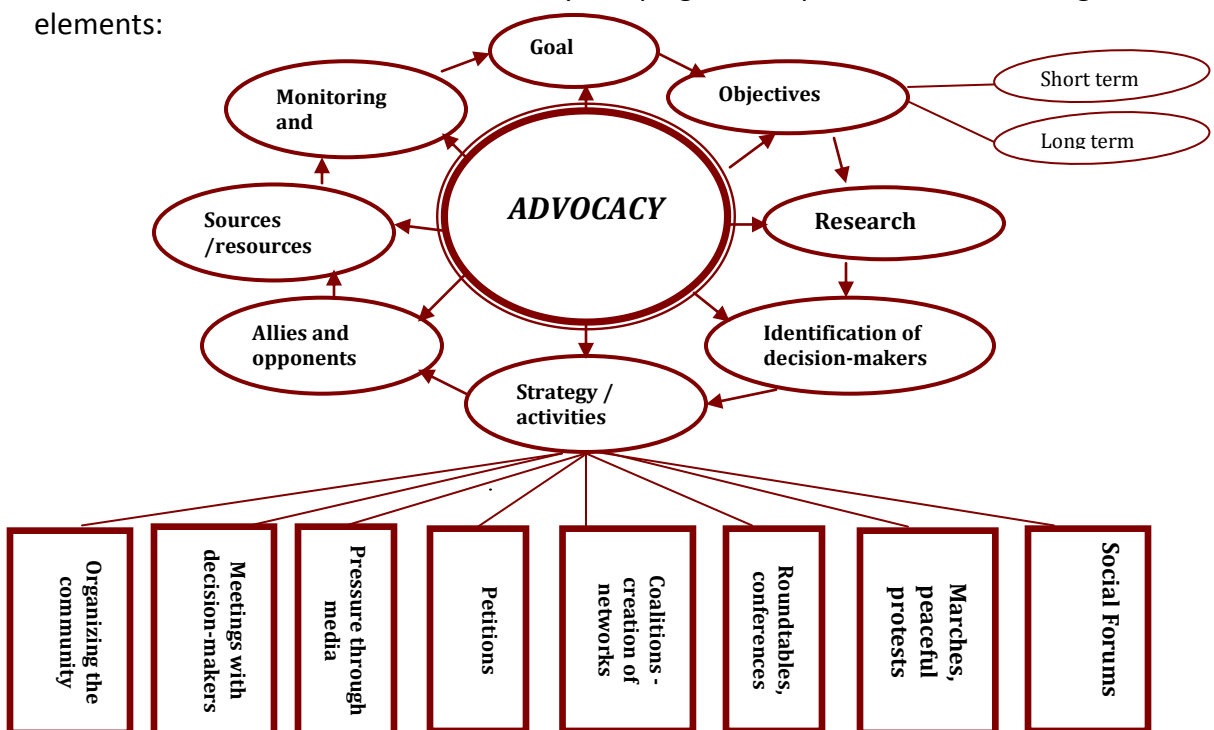

1. **Identification of the issue.** Identification of a strong advocacy issue is the first step in every advocacy campaign. During this phase, advocates should consider several criteria: the issue should be a priority for the community; the issue should bring people together in the campaign; the issue should not create conflict; the issue should be solvable; and the issue should not be against the laws in force.

2. **Research.** To build trust and increase the number of supporters, advocates should initially develop impartial research for the issue on which they plan to advocate. The research will help advocates develop the advocacy campaign. During the research process, advocates should gather information on the history of the identified issue, the consequences of the problem, the number of people affected by the problem, and the government institutions that are responsible for the issue. When advocates rely on research, facts, and statistics, they make a more compelling case to motivate people to join their campaign and to pressure institutions to solve the identified problems.
3. **Awareness raising.** It is important for advocates to develop a systematic and targeted informational campaign to inform the public and decision-makers about the identified problem and the need to solve it. Advocates can rely on their research to create a strong informational campaign that will resonate with target groups.
4. **Actions and activities.** Actions and activities are developed with the aim of persuading decision-makers and other target groups to take action to solve the identified issue. Because the activities that advocates choose often determine the success of an advocacy campaign, advocates should carefully create a plan of activities that will inform, persuade, and create pressure on decision-makers.
5. **Assessment.** After each activity or initiative, it is beneficial for advocates to assess both the activity's goals and its accomplishments. Objective analysis will help advocates modify and strengthen their advocacy strategy.

While the techniques and strategies of an advocacy campaign may change, the basic structure remains the same. An advocacy campaign is composed of the following elements:

In every advocacy campaign, it is the problem or the issue that dictates the strategy and activities that should be used. Each activity presented in the image above is not necessarily used in every advocacy campaign. Experienced advocates build their advocacy strategy on activities that make sense for their issue. They may start with activities that increase their base of support and educate the public and decision-makers. They may also include activities, such as petitions or protests that are intended to demonstrate public support for their proposal.

A more detailed explanation of several advocacy concepts will help in understanding advocacy campaigns:

Goal – A goal is the long-term achievement that advocates hope to accomplish through the advocacy campaign.

Objectives – Objectives concrete plans for what an advocacy campaign wants to accomplish and how it plans to accomplish it. In comparison with a goal, objectives should be specific, measurable, achievable, relevant, and time-bound.

Decision-makers – Decision-makers are the people or institutions that have the authority to make a decision about the issue on which an advocate is working. Advocacy is directed toward persuading the decision-makers to make a decision that favors the goal of the advocacy campaign. Decision-makers are categorized as “primary” and “secondary,” depending on their role in decision making.

Primary decision-makers – Primary decision-makers are people and groups that are directly responsible for making decisions about the issue on which an advocate is working. These decision-makers are the main target of an advocacy campaign. Primary decision-makers can be identified by asking: who has the mandate and authority to make decisions about the relevant issues?

Secondary decision makers – Secondary decision-makers are persons who can influence primary decision-makers about the issue on which the advocate is working. Even though secondary decision-makers may not have direct decision-making authority, they are useful because of their ability to influence primary decision-makers. Secondary decision-makers can be identified by asking: who has the ability to influence primary decision-makers?

Advocacy Strategy – An advocacy strategy is range of activities that are used to accomplish the intended goal and objectives of an advocacy campaign. Creating a strategy involves planning different activities with the purpose of addressing the issue and

its desired solution. The tactics depend on the goal and the general environment in which the group is advocating. An advocacy strategy should be flexible and creative, directed towards specific decision-makers, and planned based upon analyses and research after consideration of the political, social, and economic context of the issue. Some of the tactics that are used most often in advocacy campaigns are crafting a message; building a coalition of like-minded individuals and groups; engaging in public education; making use of media; meeting with decision-makers;; and engaging in peaceful protest.

Allies and opponents – It is wise to identify the potential allies and opponents of an advocacy campaign. This can be difficult to do before direct engagement in advocacy, but advocates should focus their efforts on:

1. Turning opponents into allies;
2. Turning passive allies in active allies; and
3. Turning active opponents into passive opponents.

Allies – Allies are the people who support and are willing to contribute to the advocacy campaign.

When identifying potential allies, consider these questions:

- Who does the issue involve?
- What will potential allies gain if they rally behind you?
- What will potential allies lose if they do not rally behind you?
- What influence do potential allies have over the targeted decision-maker?
- What risk are potential allies taking?
- Are potential allies organized in groups?

Opponents – Opponents are people who are not interested or who are opposed to the advocacy campaign’s goal.

When identifying potential opponents, consider these questions:

- Who are the potential opponents?
- What are their reasons for opposing the the advocacy campaign’s goal?
- What will be the cost to them if the advocacy campaign is successful?
- What can they do to hinder you?
- How powerful are they and what is the source of their power?

Resources – Resources are an advocacy campaign’s sources of support. They may include contributions from the advocacy group itself or contributions provided by other sources such as experts, volunteers, material goods, technical equipment, or work tools. An advocacy group should identify its needs in advance and then reach out to its members, allies, and supporters to find the resources to meet its needs.

Monitoring and evaluation – Monitoring involves observing planned activities to determine whether they are progressing as planned. Evaluation involves an analysis of planned activities to determine whether they are contributing to advocacy campaign’s goal. An objective and comprehensive analysis provides information on how to modify the advocacy strategy. If the final evaluation of an advocacy campaign does not show that the goal was reached, the group should restart the cycle of advocacy again using a modified strategy.

Chapter 2. Advocacy Campaigns

Key Concepts

The purpose of an advocacy campaign is to initiate or change public policies, laws, municipal regulations, or other decisions that directly or indirectly impact the public welfare. Because advocacy campaigns are often focused on changing public policy or law, it is important for advocates to understand what public policy and laws are and how they are made.

Public Policy

Public policy does not have a single definition, but it is often described as:

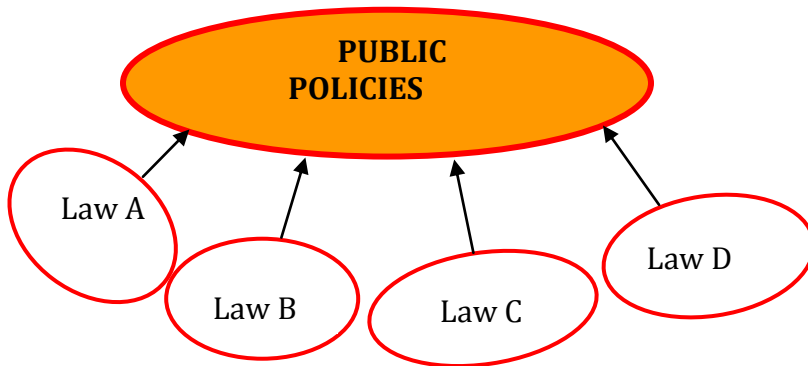
- Efforts of the government to address and regulate an issue of public interest;
- Declarations of institutional positions on public problems; and
- Systems of laws, regulatory measures, courses of action, and financing priorities regarding certain issues by government entities and their representatives.

In general, public policies serve as a guide for institutions in the process of drafting legislation and making decisions related to implementing the laws.

Law

Law is a group of rules, rights, and restrictions, approved by the responsible legislative mechanism, which determines the mandatory requirements for behavior in various situations and determines the manner of initiation, change, and implementation of public policies.

Public policies are implemented through laws, regulations, or other legal acts that are drafted and approved by government institutions. A public policy may be implemented through one or more laws or regulations of an institution.

In this context, advocacy may be defined as an effort to influence public policies through education, lobbying, or political pressure. Advocacy groups often try to educate the public and the designers of public policies about the nature of a problem, the necessity for legislation to address a problem, and the financing that is required to resolve the problem.

Lobbying

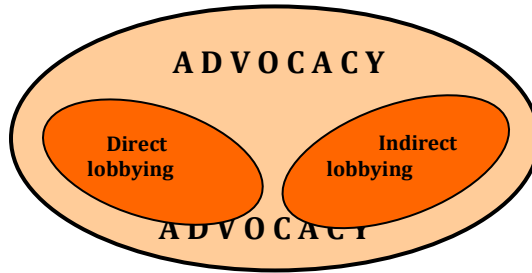
People often confuse advocacy with lobbying, but advocacy and lobbying are different concepts.

Advocacy is a process in which people organize around a certain issue in a strategic manner to influence decision-makers with the purpose of improving life within the community. It may include representing the interests of a group of people, engaging government officials or the public on an issue, or requesting initiation of a new public policy, amendment of a law or regulation, simplifying an administrative procedure, construction of a medical facility or school, or even repairs for a road.

Lobbying is an activity within the scope of advocacy through which advocates work to persuade officials from institutions to draft and change the decisions of the government public policies, legislation, or other government decisions. Thus, lobbying is just an activity or effort planned to influence elected representatives or other decision-makers. There are two types of lobbying: direct and indirect.

Direct lobbying occurs when advocates communicate their views directly to a member of parliament, to a member of a working group for drafting the legislation for which it is lobbying, or to another government official.

Indirect lobbying is conducted when advocates communicate their views to the public with the goal of motivating the public to lobby parliament members or government officials. This form of lobbying can be called a “call to action” and it is a common form of lobbying.

Conducting an Advocacy Campaign

Contact with Interested Groups Prior to Beginning Advocacy Initiatives

Before the start of a campaign or advocacy activity, advocates should meet with interested groups and citizens. These meetings should be held to obtain information that will be useful to the advocacy campaign and to coordinate activities and delegate responsibilities among the people who will be involved in the campaign. Additional information about the advocacy issue can also be obtained through independent and impartial research by using other sources of information.

Contact with Decision-makers Prior to Beginning Advocacy Initiatives

Before the start of a campaign or advocacy activity, it is also beneficial for advocates to contact and meet with decision-makers, if this is possible. By contacting and meeting with decision-makers, advocates are able to gain more information about the decision-makers' position on the issue. Prior to contacting or meeting a decision-maker, advocates should research and prepare materials that will allow them to be informed and develop a plan for the contact or meeting. Being prepared with information and a plan of how to approach the decision-maker will allow advocates to be more persuasive on the issue for which they are advocating.

Define Advocacy Activities

It is important for advocates to develop a plan of advocacy activities. The plan can be simple but nevertheless it should contain the key activities that the campaign will undertake. Research that has already been completed will be helpful in designing the plan for advocacy activities, because this research will provide vital information about the issue at hand. This will make it easier for the advocacy group to identify useful advocacy activities and the resources that will be needed for a successful advocacy campaign.

Advocates need to create a plan of activities that will both accomplish the desired goal and comply with the deadlines set for achieving it. Therefore, advocates should create a plan of activities that are based on the goal and objectives of the advocacy campaign. Activities should be directed towards decision-makers and designed to affect the attitudes, opinions, and actions of decision-makers in relation to the issue at hand.

Every advocacy campaign should start with activities that create good relations with decision-makers and increase public support for the changes the advocacy campaign is promoting. The advocacy campaign will then have to modify its planned activities based on the response it receives from decision-makers, relevant institutions, the public, and developing events.

Identify Key Messages

Because one of the key factors that determine the success of an advocacy campaign is the effectiveness of what it communicates to decision-makers and the public, advocacy campaigns should clearly identify their key messages. A campaign's messaging should provide information and explain the importance of the issue. A carefully crafted message can help an advocacy campaign attract supporters and communicate that advocates are well informed about the issue. Complicated or meaningless messages should be avoided, because they can cause confusion or cause the target audience to doubt the credibility of the advocacy campaign.

Crafting the campaign's message is one of the most important steps of the advocacy campaign. The campaign's message is often the first contact that decision-makers and the public will have with the campaign, and based on that message, they will decide whether or not to support the campaign.

Identify Steps Needed for Advocacy Activities

Before identifying advocacy activities, it is important to determine the advocacy campaign's goal and objectives. With these in mind, a plan of advocacy activities can be created that is designed to achieve the campaign's goal and objectives.

Several factors should be considered in developing the plan of activities:

- What is the issue on which advocates are working;
- Who are the decision-makers from whom action is desired;
- What information about the issue is available;
- What is the level of support from other interest groups and the public; and
- How educated are decision-makers and the public about the issue.

The activities of every advocacy campaign should be divided into phases such as:

- Research phase – during which information is gathered about the identified issue;
- Public education phase – during which decision-makers and the public are educated about the issue;
- Outreach phase – during which direct pressure is placed on decision-makers to take certain action to address the issue; and
- Monitoring phase – during which an assessment of activities is conducted and the plan of activities is modified if necessary.

It is also important to consider the priority of the planned activities. The campaign should start with activities that inform and educate the public, interested groups, and decision-makers and increase support for the advocacy campaign's proposals. Other activities should be planned based on the reaction of the campaign's target audience to the activities that are held.

Networks and Coalitions

Networks and coalitions are often understood as synonyms, as similar organizations in structure, purposes and forms of action. Nevertheless, there are important differences.

A network involves several groups that work together on an issue or problem about which all of the groups are concerned. Groups in a network do not usually work together to coordinate strategies or activities. Instead, the groups work separately on the issue or problem that the entire network cares about, but they may meet regularly to communicate and share information. They may also issue joint public statements presenting a common approach to the issue or problem. This demonstrates to government officials and the public that the common approach enjoys the support of many groups.

In contrast, a coalition involves several groups that work together to coordinate strategies and activities related to the issue or problem about which all of the groups are concerned. This requires the groups to agree not just on a common approach but also on the strategies that should be employed to achieve the desired goal.

It is common for some groups within a network to form a coalition to engage in a specific activity aimed at accomplishing results for which the network is working. It is important to note that a group that joins a network or coalition does not lose operational control of its organization.

In general networks and coalitions are created with the purpose of:

- Combining human resources, logistics, and financial resources;
- Raising the base of support;

- Elevating the credibility of the campaign image;
- Improving the influence of the involved groups on decision making; and
- Creation of positive changes in society.

Experience has demonstrated that it is easy to establish networks and coalitions, but often difficult to ensure their sustainability. Networks and coalitions are more likely to be successful when they are based on members who are interested in a common issue, rather than when they are formed to fulfill an organization's obligation to a donor. The formation of a network or coalition is not a goal in itself, but rather is an advocacy tool that can be used to coordinate multiple groups and individuals working on an issue. Networks and coalitions that have managed to ensure operational long-term durability in most cases have followed the advice and experiences of successful coalitions and networks inside and outside of Kosovo, such as:

1. Select an important issue that will motivate people and encourage them to get involved.
2. Create a list of potential members of the network/coalition and conduct preliminary meetings with them to get a sense of what support there is for the issue and whether the network/coalition's ideas need to be modified before reaching out to additional groups.
3. Consider the demographic differences among the members of the coalition in relation to age, gender, and ethnic background as well as whether the members are individuals, NGOs, existing networks, or elected officials. Ensure the network/coalition includes a broad range of actors working on the issue.
4. Make sure that the members of the coalition/network know the issue and agree to the common goal. If a coalition is being created, members should also agree on the strategies and activities that will be used.
5. Build the identity of the coalition by creating a logo, slogan, or other materials that will help the public to identify your coalition.
6. Build communication and reporting mechanisms for the network/coalition. Plan to have regular meetings, exchange e-mails, and report regularly within the network/coalition so that all members stay informed.
7. Agree to the manner of decision making within the network/coalition.
8. Form a structure or hierarchy within the network/coalition. Determine what responsibilities need to be assigned and who will play the leadership roles. For example, it may be beneficial for someone to lead coalition meetings or be responsible for external communication.
9. Have regular meetings to keep the members of the network informed and involved.

10. Create materials to publicize the network/coalition's work. A brochure on A4 is inexpensive and can be an effective publicity tool. Online communication, such as through Facebook, websites, or email lists, can also be inexpensive and effective.
11. Work effectively as a network or coalition. If working as a network, develop a common approach for the issue and make public statements in support of that approach. If working as a coalition, plan a strategy and activities that will assist the coalition in achieving its goals. Consider activities such as organizing public debates or roundtables, meeting with civil society leaders and government officials, and using the media to communicate on the issue.
12. Monitor the implementation of the network/coalition's agenda. Be flexible in response to changing circumstances. Examine media coverage of the network or coalition's action and think of ways to increase or improve such coverage.
13. Research, research, research: Research should be done at all stages of the network or coalition formation. Research can be done on what individuals or groups to invite to participate, as well as on approaches, strategies, and activities that may be beneficial.

Monitoring and Evaluation of Activities or Strategies

Monitoring and evaluation of an advocacy campaign's activities should be done throughout the advocacy campaign. Every activity requires monitoring and evaluation in order to provide information about progress and allow for future activity plans to be modified if necessary. In order to properly conduct these assessments, it is important to understand the difference between monitoring and evaluation.

Monitoring is a systematic and continuous collection of information to investigate the progress of an activity, program, or project in accomplishing its objectives.

Evaluation is the analysis of the information collected during monitoring to determine whether an activity, program or project has accomplished its objectives.

Individuals who are doing monitoring and evaluation should be neutral in their observations and evaluations. Those doing monitoring should gather all relevant information about the activity, program, or project. Those doing evaluation should analyze the information collected in light of the intended goals of the advocacy campaign.

Chapter 3. Understanding the Three Pillars of State in Kosovo

The three main authorities (also called the pillars) of the state are:

- Legislative – Assembly of Kosovo
- Executive – Government of Kosovo
- Judiciary – Justice System

Legislative Pillar – the Assembly of Kosovo

The Assembly is the legislative institution of the Republic of Kosovo, also known as parliament. The Assembly of Kosovo is directly elected by the people and has the authority to:

1. Adopt laws, resolutions, and other general acts;
2. Decide to amend the Constitution;
3. Announce referenda in accordance with the law;
4. Ratify international treaties;
5. Approve the budget of the Republic of Kosovo;
6. Elect and dismiss the President and Deputy Presidents of the Assembly;
7. Elect and dismiss the President of the Republic of Kosovo in accordance with the Constitution;
8. Elect the Government and express no confidence in it;
9. Oversee the work of the Government and other public institutions that report to the Assembly in accordance with the Constitution and the law;
10. Elect members of the Kosovo Judicial Council and the Kosovo Prosecutorial Council in accordance with this Constitution;
11. Propose the judges for the Constitutional Court;
12. Oversee foreign and security policies;
13. Give consent to the President’s decree announcing a State of Emergency;
14. Decide in regard to general interest issues as set forth by law.

Proposals for a New Law

The Constitution of the Republic of Kosovo and the Rules of Procedure of the Assembly of Kosovo¹ define how new laws may be proposed in the Assembly of Kosovo. A new law may be proposed by the President of Kosovo, the Government, members of the Assembly,

a parliamentary commission, a parliamentary group, or at least ten thousand citizens. Once proposed, the draft law is sent by the Presidency of the Assembly to the Government for opinion. The Government must give its opinion in writing within one month from the day it receives the draft law. After this period, the draft law is sent to the Assembly for review.

The Table Office of the Assembly distributes the text of the draft law to the deputies of the Assembly and publishes it in the Assembly's web page. Proposed laws should be sent to the Table Office of the Assembly. Proposed laws may be sent in either hard copy or electronic format.

Hard copy means that the document has to be printed on paper and sent to the office in an envelope or folder that protects the safety of the document.

Electronic format allows a document to be submitted via memory card (USB) or the Internet (email)

After the document has been received, the Table Office verifies that the document complies with the law and then distributes the proposed law to the members of parliament. The Table Office then sends a request to the Presidency of the Assembly to place the proposed law on the agenda of the next session. The Presidency of the Assembly will review the request and decide whether to put the law on the agenda of the next plenary session of the Assembly. A plenary session is a meeting of the Assembly held within a specific time. Once the proposed law has been placed on the agenda, the law enters the reading process. The reading process is divided into three stages.

First Reading of a Draft Law

The first reading of the proposed law (also known as the draft law) must be held in no less than two working weeks and no more than four working weeks from the day the proposed law is distributed to the Assembly members. Before the first reading of the draft law in a plenary session, the Assembly must assign a functional-lead committee to review the law in principle, and the functional-lead committee must present a recommendation to the Assembly on whether to vote for adoption of the draft law in principle. The first reading begins when the draft law is introduced by its sponsor. Presentations are made by the rapporteur of the functional committee, representatives of parliamentary groups, and Assembly members. When Assembly members approve the draft law at the first reading, this means it has been approved in principle for consideration as a draft law.

Review of a Draft Law by Committees

After it is approved, the draft law is assigned to various committees for review. It is assigned to at least one functional committee. If it is sent to more than one functional committee, a lead functional committee must be chosen. The draft law is also assigned to the main committees: Legislation and Judiciary; Budget and Finance; European Integration; Human Rights; Gender Equality, Missing Persons, and Petitions; and Rights and Interests of Communities and Returns.

Proposals for amending the law may be considered by the committees at this time. The main committees and any non-lead functional committees must make their report to the lead functional committee. The lead functional committee then makes a report to the Assembly within two months from the first reading and at least five working days before the second reading. The report must contain amendments that have been proposed to the draft law as well as the opinions of the committees that have reviewed the draft law.

The most appropriate time moment for lobbying is while the draft law is being reviewed by committee. Lobbying during this stage allows an advocacy group to ensure that their draft law has the support of the committee members. Amendments, which may be introduced by any Assembly member, may be considered at this stage, so if an advocacy group wants a particular amendment, it should work to have an amendment introduced.

Public Hearings

For the purpose of obtaining information on a subject under debate, a committee may hold public hearings of experts, public organizations, representatives of interests groups, and other persons who can furnish information. The committee may enter into a general discussion with the persons furnishing information insofar as this is necessary to clarify the facts. In preparation for a public hearing, the committee advises the persons furnishing information of the questions which they will be asked. Proposals for amending a draft law should be given in a written form with reasoning and based on facts. Information regarding the schedule, time, and location for public hearings can be found on the Kosovo Assembly website: www.assembly-kosova.org.

Second Reading of a Draft Law

The second reading of the draft law begins with a presentation of the report from the lead functional committee. After the presentation of the report, a discussion is held between representatives of main committees, representatives of parliamentary groups, representatives of the Government, and other Assembly members. Amendments are

reviewed and voted on one by one. After voting on the amendments, a vote is held on the entire draft law. If it receives majority of votes, it becomes the law.

Third Reading of a Draft Law

If the draft law does not receive a sufficient number of votes during the second reading to be adopted into law, the sponsor² of the draft law can request a third reading. If such a request is made, the Assembly must present the draft law for a third reading. At the third reading, the draft law will be considered with the previously adopted amendments, but amendments that were reviewed and rejected during the second reading cannot be reconsidered. However, new amendments that were not considered during the second reading may now be considered.

Promulgation of a Law

Laws adopted by the Assembly are signed by the President of the Assembly within 10 working days, and promulgated by the President of Kosovo by his or her signature within eight days from its receipt. If the President of Kosovo does not wish to promulgate the law, he or she must return the law to the Assembly with a decision stating the reasons of for returning it. The President of Kosovo may exercise this right of return only once per law.

When a law is returned to the Assembly, it is referred to its lead functional committee for review. The lead functional committee considers only the issues contained in the President's decision and then issues a report with recommendations to the Assembly. The Assembly then votes on the recommendations. If the law receives a majority of votes, it is considered promulgated and enters into force in accordance with the law.

If the President of Kosovo fails to promulgate a law and does not return it to the Assembly, the law is considered promulgated and enters into force in accordance with the law.

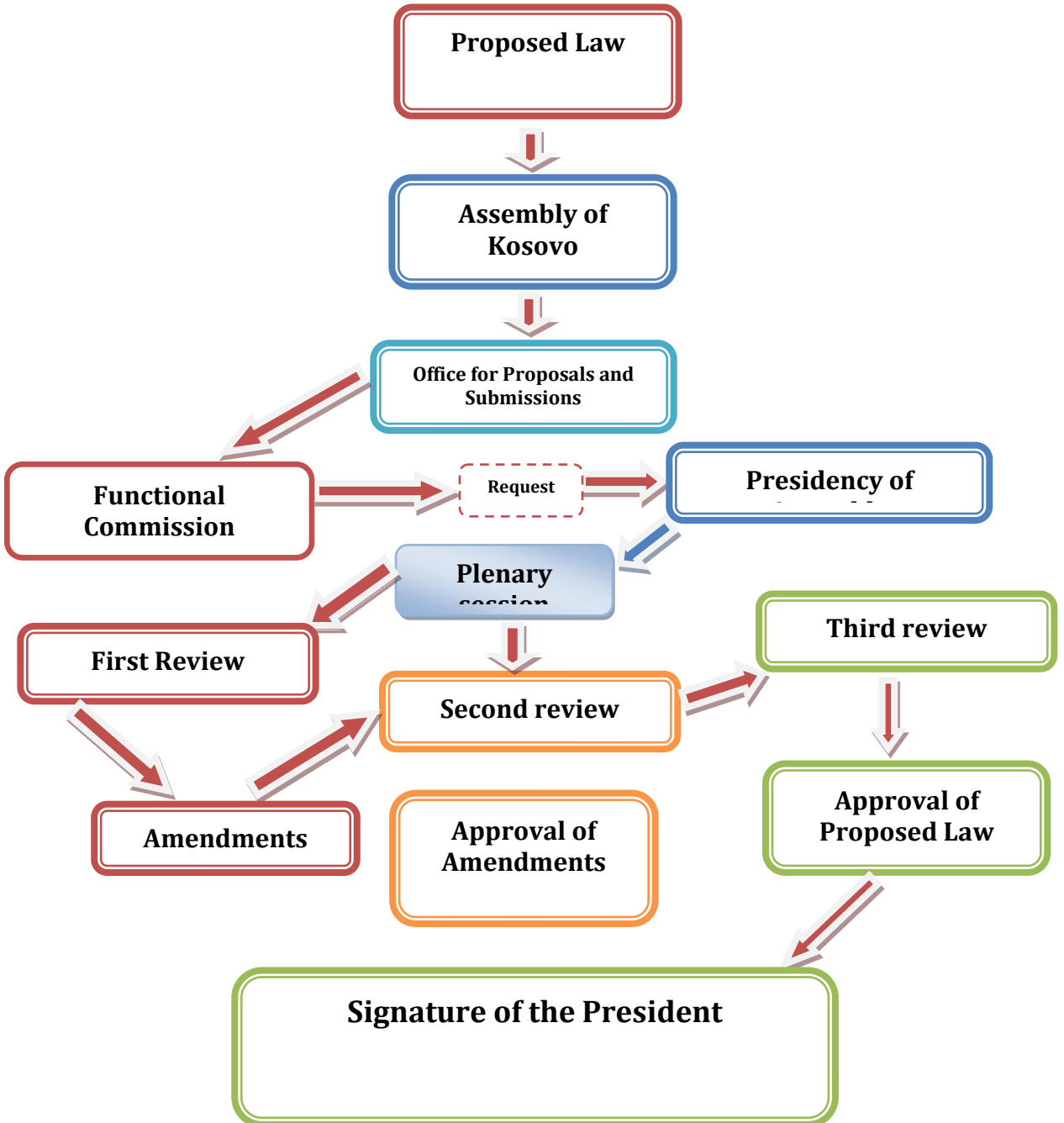
THE PROCES OF INITIATION, REVIEW, AMENDMENT, AND APROVAL OF LAWS

President

Government

Assembly
Members

10 000 citizens

Participation of Individuals and NGOs in the Kosovo Assembly

Initiation of Draft Laws

Both article 79 of the Kosovo Constitution and article 53 of the Rules of Procedure of the Kosovo Assembly allow the people to initiate a new law by gathering 10,000 signatures. The Law on Legislative Initiatives explains the process for citizens' initiation of a draft law in the Kosovo Assembly. Under this law, every legislative initiative that is brought as a result of the signature of at least 10,000 citizens must have a representative. The representative can be a citizen or an organization. This allows NGOs (also referred to as civil society organizations) to lead a campaign to gather signatures to introduce a draft law to the Kosovo Assembly.

Consultation

NGOs are permitted to participate in the Kosovo Assembly by articles 65 and 66 of the Rules of Procedure of the Kosovo Assembly. Under these rules, representatives of NGOs may be invited to attend committee meetings, and experts, representatives of NGOs, and other persons may be invited to public hearings. However, there is no right to participate in these meetings or hearings. It is up to the discretion of the committee who they will invite to participate.

Executive Pillar – the Government of Kosovo

The practice so far shows that in most cases the Government of Kosovo is the sponsor of most laws. Therefore, the engagement of advocates and their involvement in working groups that are considering the initiation of new laws is extremely important. Involvement at this first phase of initiation of laws is one of the best ways to get involved in decision making.

The Government of Kosovo's website announces its annual legislative calendar, which contains all the draft laws which are initiated by the Government of Kosovo.³ Citizens, NGOs, and informal groups may request in writing from the Government to be part of the working group for drafting a law; to submit opinions, recommendations, and suggestions in writing to the working group for the drafting of a law; and to meet the members of the working group in order to discuss the content of the draft law.

In order to effectively work with the Government, it is valuable to understand the Government's competencies, responsibilities, decision-making procedures, and organizational hierarchy. The Kosovo Constitution⁴ defines the structure and competencies of the Government of Kosovo.

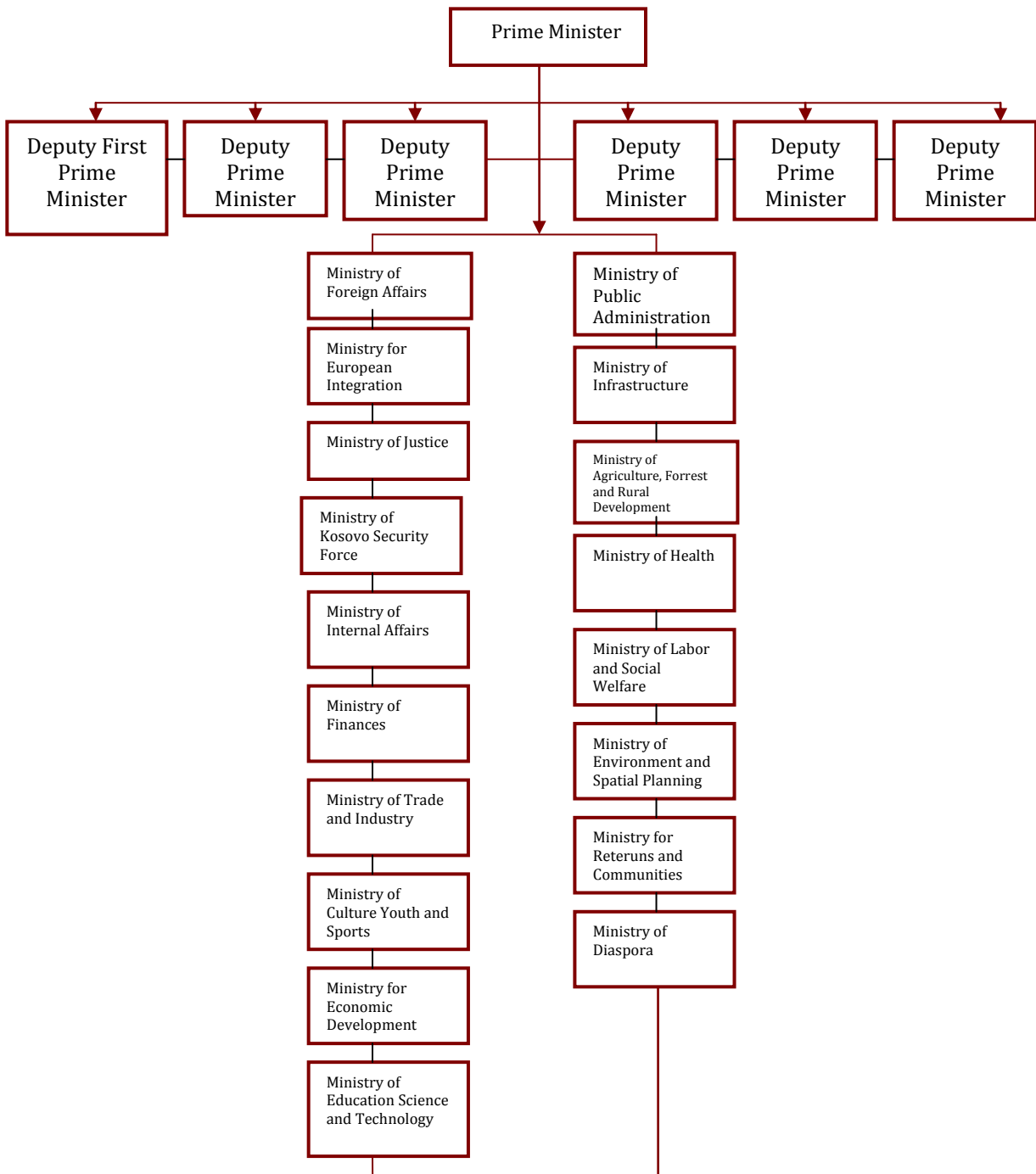
Constitution of the Republic of Kosovo, article 92

1. The Government consists of the Prime Minister, deputy prime minister(s), and ministers.
2. The Government of Kosovo exercises the executive power in compliance with the Constitution and the law.
3. The Government implements laws and other acts adopted by the Assembly of Kosovo and exercises other activities within the scope of responsibilities set forth by the Constitution and the law.
4. The Government makes decisions in accordance with this Constitution and the laws, proposes draft laws, proposes amendments to existing laws or other acts, and may give its opinion on draft laws that are not proposed by it.

Constitution of the Republic of Kosovo, article 93

The Government has the following competencies:

1. Proposes and implements the internal and foreign policies of the country;
2. Promotes the economic development of the country;
3. Proposes draft laws and other acts to the Assembly;
4. Makes decisions and issues legal acts or regulations necessary for the implementation of laws;
5. Proposes the budget of the Republic of Kosovo;
6. Guides and oversees the work of administration bodies;
7. Guides the activities and the development of public services;
8. Proposes to the President of the Republic of Kosovo the appointment and dismissal of the heads of diplomatic missions of the Republic of Kosovo;
9. Proposes amendments to the Constitution;
10. May refer constitutional questions to the Constitutional Court;
11. Exercises other executive functions not assigned to other central or local level bodies.

Participation of Individuals and NGOs in the Government of Kosovo

When the Government is considering taking an action that involves creating or amending certain types of legislation or that will have a significant social, economic, or other impact, the Government must seek the comments of NGOs that would be substantially affected by the proposed action. The Government is required by the Regulation on Rules and Procedures of the Government of Kosovo to cooperate with NGOs. This means that the Government must consider NGOs' opinions and initiatives, inform NGOs, and where necessary, invite NGOs to participate in Government working groups. Furthermore, when an NGO submits a question or proposal to the Government, it must respond within 30 days.

While there is not a similar obligation of the Government to cooperate with individuals, the Government is required to inform the public about the work and decisions of the Government. Each minister is responsible to inform the public about the work of his or her ministry.

Judiciary Pillar – the Justice System

Judiciary is the third pillar of the state. By law, the judiciary is independent and impartial. The judicial system includes the courts and prosecution offices. The Kosovo Judicial Council supervises the work of the courts,⁵ while the Kosovo Prosecutorial Council supervises the work of the prosecution offices.⁶

Regular Courts

Judicial power is exercised by courts established by law.⁷ Until the new Law on Courts takes effect on January 1, 2013, the structure of Kosovo's court system is set forth by the 1978 Law on Regular Courts. At present, the regular court system is composed of 26 municipal courts, five district courts, the Commercial Court of Kosovo, and the Supreme Court. The minor offenses court system includes 26 municipal courts of minor offenses and the High Court for Minor Offenses.⁸

When the reorganization of Kosovo's court structure is implemented according to the new Law on Courts, which goes into effect on January 1, 2013, the judiciary will consist of three tiers of courts: basic courts, the Court of Appeal, and the Supreme Court. Minor offenses courts and the Commercial Court of Kosovo will be eliminated. The basic courts will generally serve as first instance courts for all matters, including cases previously heard by the minor offenses courts and first instance crimes previously within the jurisdiction of the district courts.⁹

Courts serve to protect the rights that are guaranteed by the Constitution and the laws. The function of courts is to resolve disputes between citizens and/or legal entities including the government, and issue final decisions on such cases. Cases that are submitted to courts can be of a criminal or civil nature. Through their decisions, courts

may impose fines on persons or entities that are found guilty of committing violations that are punishable by law, or imprisonment for persons guilty of criminal acts. Court hearings are usually open to the public.

Courts must treat everyone equally, without any discrimination based on race, religion, ethnicity, or gender. Citizens shall have equal access to courts, and every person has the right to address the courts to protect his or her legal rights.¹⁰

Judges should be independent and impartial, act with the highest ethical standards,¹¹ and protect human rights. If there are cases in which judges do not do their work properly or the rights of persons are violated, a complaint can be filed against a judge. The complaint can be filed with the Office of Disciplinary Counsel, a body established within the Kosovo Judicial Council to investigate complaints against judges. A disciplinary procedure will be held and the Disciplinary Committee of the Kosovo Judicial Council will decide whether to impose a disciplinary sanction against the judge.

Constitutional Court of Kosovo

The Constitutional Court of Kosovo was established in January 2009 as the final authority to review legislation and individual complaints of rights violations. The Constitutional Court is the ultimate check on legislative and executive power in Kosovo and the final arbiter of the meaning of constitutional provisions enshrining human rights and fundamental freedoms. The Constitutional Court is independent in the performance of its responsibilities.

The Kosovo Constitution authorizes citizens to refer cases of violations by public authorities of their individual rights and freedoms guaranteed by the Constitution, but only after exhaustion of all legal remedies provided by law. Other individuals or institutions may also refer cases to the Constitutional Court. The Kosovo Assembly, the President of Kosovo, the Government, the Ombudsperson, a municipality, and a group of 10 or more members of the Assembly are also authorized to refer certain issues to the Constitutional Court.

Prosecution Offices

The main function of prosecutors is to investigate and prosecute crimes. Prosecutorial power is exercised by prosecution offices established by law.¹² The organization of prosecution offices consists of Basic Prosecution Offices, an Appellate Prosecution Office, a Special Prosecution Office, and an Office of Chief State Prosecutor.¹³ Different departments exist within Basic Prosecution Offices to make the work of the prosecutors more effective.

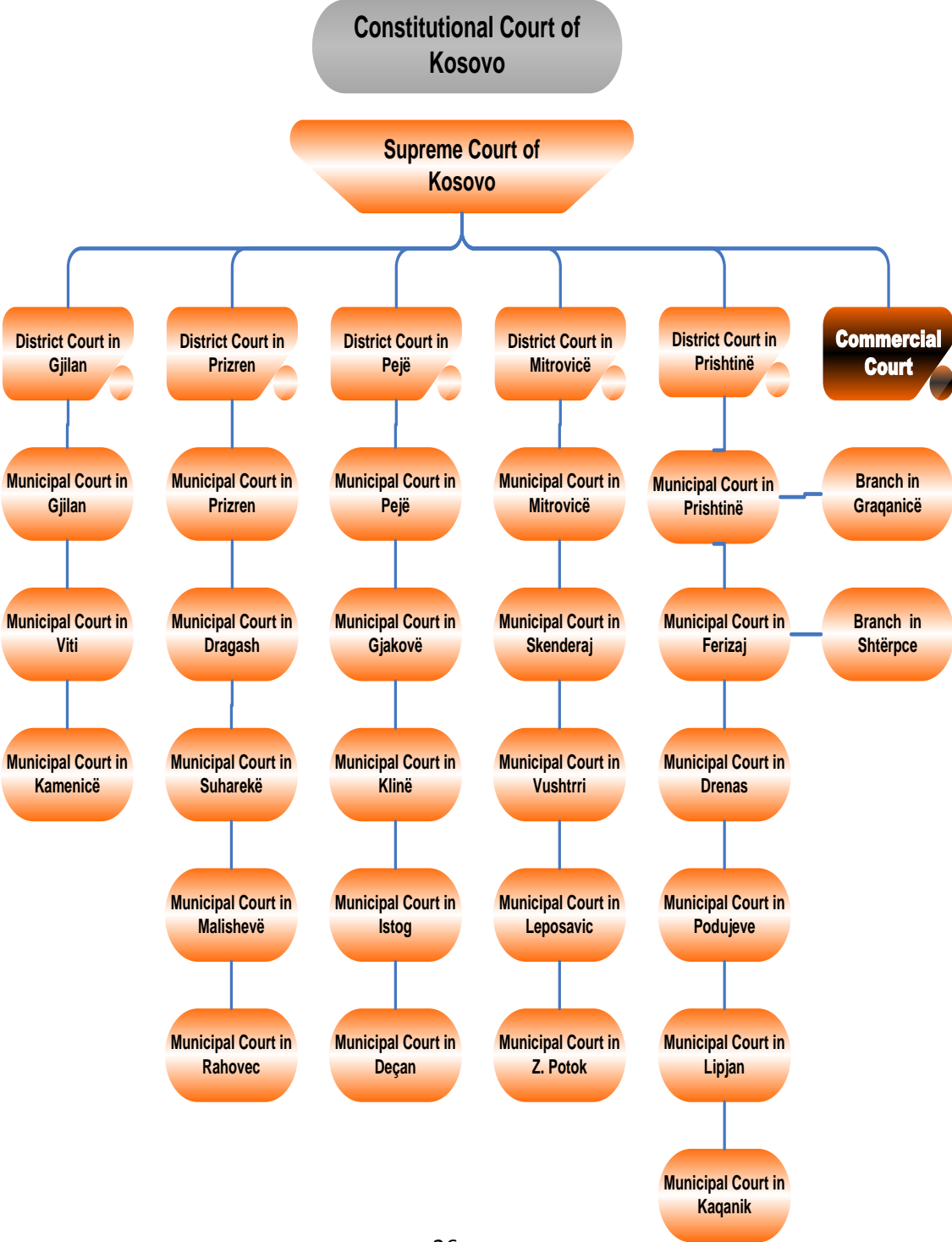
Prosecutors should be independent and impartial, act with the highest ethical standards,¹⁴ and protect human rights. If there are cases in which prosecutors do not do their work properly or the rights of the persons are violated, a complaint can be filed against a prosecutor. The complaint can be filed with the Office of Disciplinary Counsel, a body

established within the Kosovo Prosecutorial Council to investigate complaints against prosecutors. A disciplinary procedure will be held and the Disciplinary Committee of the Kosovo Prosecutorial Council will decide whether to impose a disciplinary sanction against the prosecutor.

Advocates can help citizens know more about these complaint mechanisms against judges and prosecutors, and advocate on their behalf, if necessary, so that their complaints are taken into consideration.

The Organizational Structure of the Kosovo Court System

(Constitutional Court, Supreme Court, District Courts, Municipal Courts)

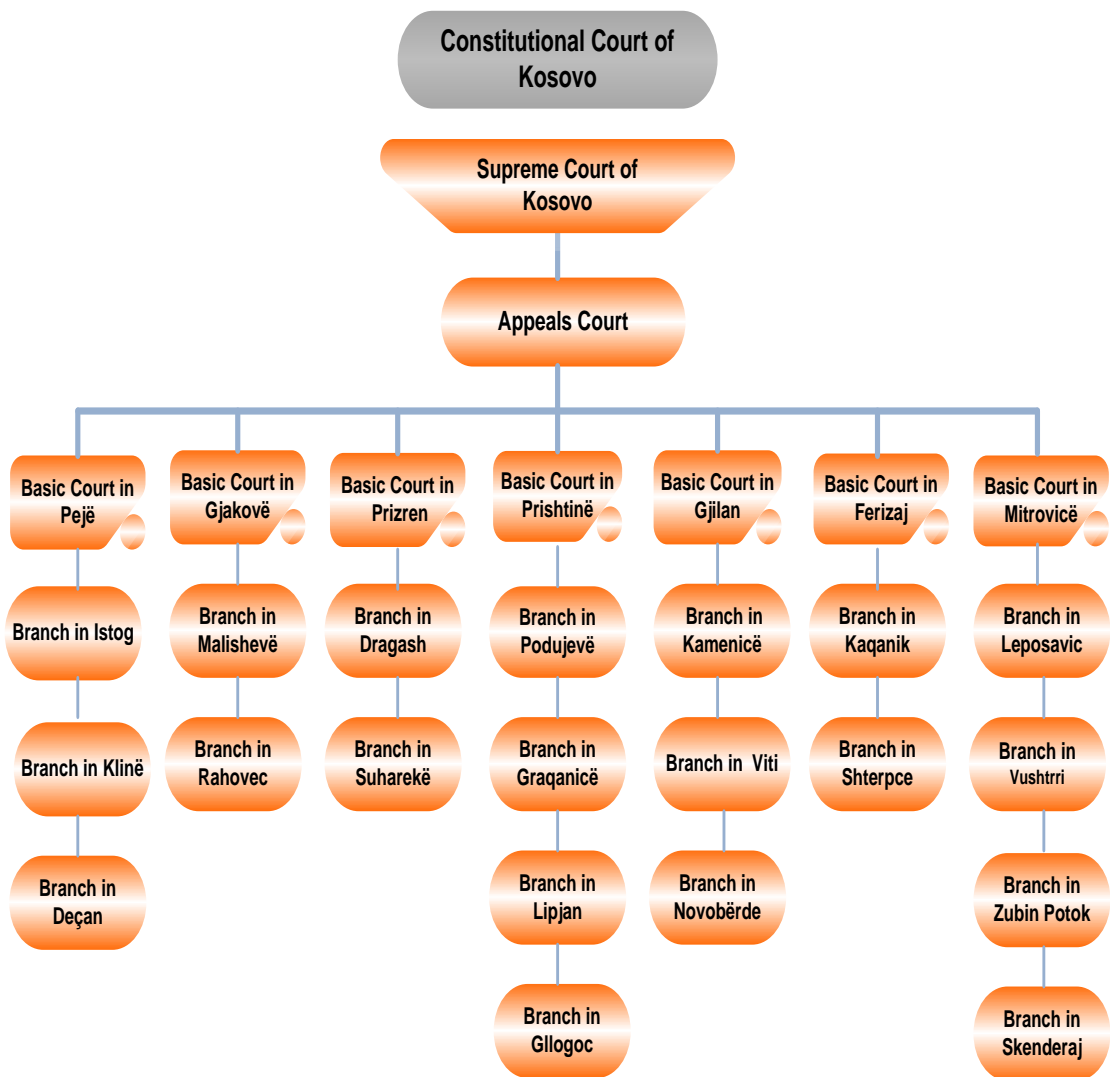

The Organizational Structure of the Kosovo Court System

(Municipal Courts of Minor Offences)

The Organizational Structure of the Kosovo Court System as of January 1, 2013
 (Supreme Court, Appeals Court, Basic Courts)

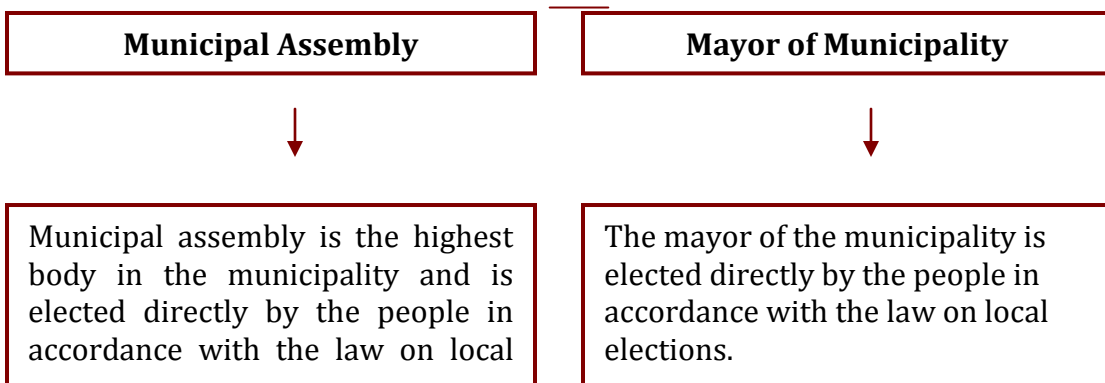

Chapter 4. Understanding Local Government

It is rightfully said that the legislative process in Kosovo is advanced in terms of offering opportunities to allow the public and groups to be part of the decision-making process. The Kosovo Constitution as well as laws and municipal regulations allow the inclusion of the public and groups in every phase of creation of legislation.

There are several laws that govern local government, including the Law on Local Self Government, the Law on Local Government Finances, the Law on Administrative Borders of Municipalities, and the Law on Public Private Partnerships. The most important of these for the purpose of individuals and NGOs wanting to influence local decision making is the Law on Local Self Government, which establishes the legal basis for the system of local self-governments.

According to the Law on Local Self Governance, there are two municipal bodies: the Municipal Assembly and the Mayor of the Municipality.

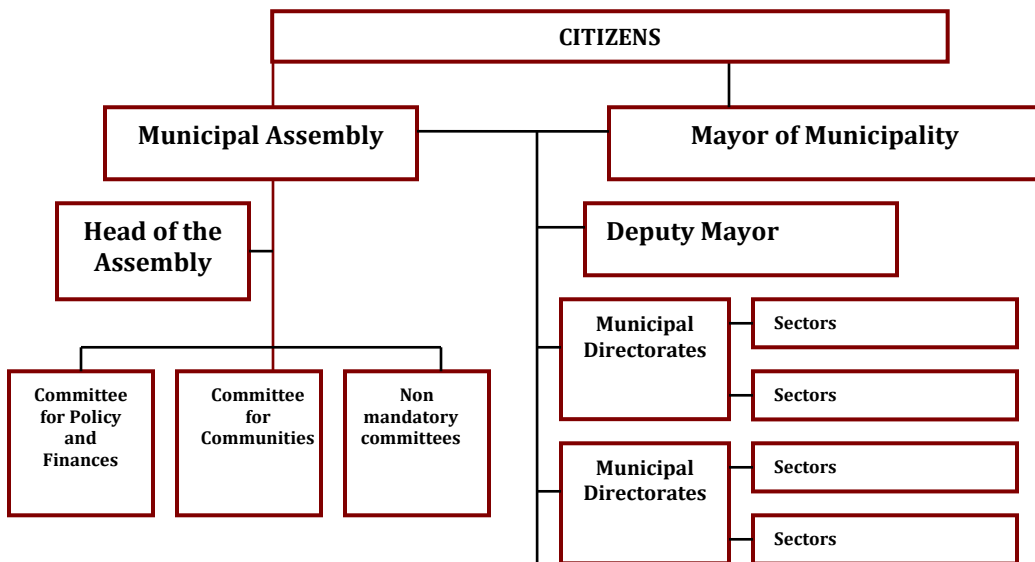

The municipal assembly has the authority to approve acts of the municipality, including:

1. Bylaws of the municipality;
2. Rules of procedure;
3. Municipal regulations; and
4. Any other act necessary for the efficient functioning of the municipality.

The mayor of the municipality has the authority to approve orders and decisions within the field of his or her competencies. A mayor's responsibilities include: ¹⁵

1. Leading and directing the work of the municipal government
2. Appointing and dismissing deputies and advisors
3. Proposing municipal regulations and an annual budget for approval by the Municipal Assembly
4. Proposing municipal development, regulatory, and investments plans

Municipal Assemblies

Meetings of a municipal assembly and its committees are open to the public, and individuals may participate in these meetings. However, there are some circumstances in which municipal assembly or committee meetings may be closed to the public, including when a public meeting might lead to public disorder or threaten to disclose protected information.

Every municipal assembly must establish and maintain two permanent committees: the Committee for Policy and Finances and the Committee on Communities.¹⁶ A municipal assembly may also establish other committees that it considers to be necessary to carry out its responsibilities.¹⁷

Committee on Policy and Finances

The Committee on Policy and Finances is chaired by the chairperson of the municipal assembly and its composition should reflect the representation of the political entities in the municipal assembly.¹⁸ The Committee on Policy and Finances is responsible for reviewing all policy and financial documents, plans, initiatives, and strategic planning documents.

Committee on Communities

The Committee on Communities includes members of the municipal assembly and also community representatives. Every community that lives in the municipality must be represented and a majority of the Committee must be comprised of community representatives. The Committee on Communities is responsible for making sure that all municipal policies and activities comply with the laws that protect various communities. The Committee may recommend actions the municipality should take to protect and develop the ethnic, cultural, religious, and linguistic heritage of communities in the municipality.¹⁹

Municipal Executive

The mayor is the head of a municipality's executive institutions. Each municipality also has a deputy mayor, and municipalities where at least 10 percent of citizens belong to non-majority communities must also have a deputy mayor for communities. A municipality's administration is organized into directorates, each of which is headed by a director who is appointed and dismissed by the mayor. Directors must act in accordance with the law, municipal regulations, and instructions from the mayor. Directors report regularly to the mayor and must provide the mayor with all information needed for the decision-making process.

Each municipality must hold at least two public meetings per year at which individuals and organizations with an interest in the municipality may participate. At these meetings, municipal officials inform the public about the municipality's activities and members of the public may ask questions and make proposals. Additionally, a municipality is required to inform its citizens about important plans or programs of public interest.

Participation of Individuals and NGOs at the Local Level

The interactions of individuals and NGOs with municipalities are governed by a variety of laws and regulations, including the Law on Local Self Government, the Law on Access to Public Documents, the Law on Classification of Official Documents, rules on the functioning of municipal assemblies, regulations on transparency, and statutes (bylaws) of municipalities. Individuals and NGOs that want to influence the municipal decision-making process have a number of options for becoming involved.

The Right to Petition

Any person or organization with an interest in a municipality has the right to petition a municipal assembly for a decision about a matter for which the municipality is responsible. The municipal assembly reviews the petition in accordance with its statute and work rules.

Citizen's Initiative

Just as citizens may propose a draft law for consideration by the Kosovo Assembly with the collection of at least 10,000 signatures, citizens may also initiate proposed regulation for consideration by a municipal assembly. A draft regulation submitted based on a citizens' initiative must be signed by at least 15 percent of registered voters in the municipality. It must deal with an issue over which the municipality has authority. When presented with such a proposed regulation, the municipal assembly must consider it and take action within 60 days of its receipt.

Local Referendum

If citizens of a municipality do not like a regulation that has recently been passed by a municipal assembly, they may collect signatures in support of holding a local referendum, in which voters would decide whether to support the regulation. They must get signatures from at least 10 percent of registered voters in the municipality and submit their request for a referendum to the chairperson of the municipal assembly within 30 days from the date the regulation was adopted. This requires citizens to organize quickly in response to a problematic regulation. The municipal assembly must consider and act upon the referendum request within 30 days; however, nothing in the Law on Local Self Government requires that a referendum be held.

Consultative Committees

Another way that citizens and NGOs can influence municipal actions is through consultative committees. Each municipal assembly is required to establish consultative committees with members who are citizens and representatives of NGOs. These consultative committees may submit proposals, conduct research, and provide opinions on municipal assembly initiatives.

Chapter 5. Key Information on Seeking Policy and Legislative Reform

How Citizens Can Gain Access to a Public Document

It is sometimes useful for an individual or NGO to gain access to information or documents possessed by public institutions. The Law on Access to Public Documents allows individuals to request and gain access to documents kept, drafted, or received by public institutions. An application for access to a document can be made in any form that allows the public institution to identify the document. The application does not have to state the reasons why the applicant wants access to the document. If an application is not precise enough to allow the public authority to know what document is sought, the public authority must work with the applicant to clarify the request. A public institution must not disclose the identity of applicants to third parties. Public institutions must provide

information and assistance on how and where to file applications for access to public documents.

How to Complain About Denial of Access to a Public Document

When an applicant requests access to a public document, the public authority is required to provide a decision within seven days from registration of the application, although in some circumstances, the public authority may have 15 days in which to issue a decision. The decision must either grant access or deny access in whole or in part. If access is denied, the public authority must provide a reason for the denial in writing and must also inform the applicant that he or she may apply for review of the decision. The applicant has 15 days from the receipt of the reply from the public institution to submit an application for review.

It is possible that a public authority may not respond to a request for access to a public document. When that happens, it is treated as denial of access. When access is denied, the applicant may initiate a procedure with the Ombudsperson Institution, other public institutions, or a court.

How Citizens Can Influence Elected Representatives

Successful advocacy campaigns at the local and central level have demonstrated the fact that communication and good relations with decision makers such as Assembly members and government officials are especially crucial to accomplishing the intended goal of an advocacy campaign.

Because Kosovo Assembly members and members of municipal assemblies are elected directly by the vote of the people, they may be more ready to participate and prove their dedication to the interests of the people. This is often in contrast to appointed officials, who may be less responsive to the voting public because they were appointed to their position rather than elected.

The most effective ways to influence elected officials are:

- Maintain contact with the elected official;
- Organize meetings between Assembly members or municipal assembly members with the people of the neighborhood that they represent;
- Follow the writings of Assembly members or municipal assembly members that discuss the laws or municipal regulations; and
- Offer arguments and request concrete actions.

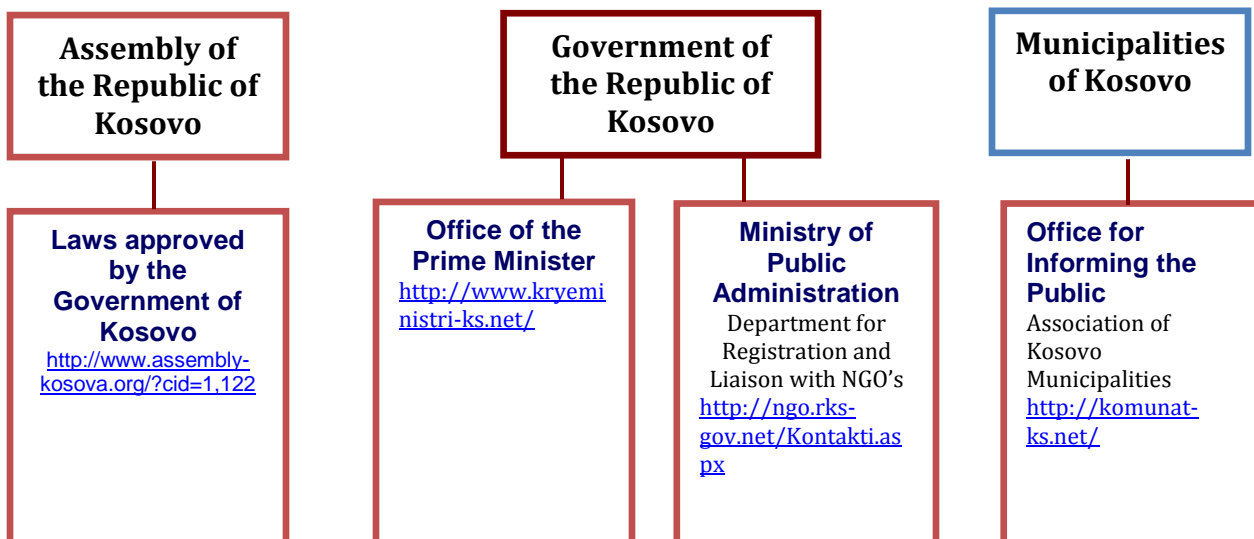
How Citizens Can Influence the First Phase of Initiation of Laws from the Government

The Government of Kosovo is responsible for initiating, or proposing, laws and sending them to the Kosovo Assembly for review. Individuals and NGOs that have a special expertise on an area of law being drafted by the Government may submit a written request to the Legal Office of the Prime Minister to permit them to participate in the drafting of the law. The involvement of individuals and NGOs at the first stage of initiation of laws has proved that an inclusive process with wide participation has produced enduring laws that are easier to enforce in practice.

The involvement of citizens in governmental working groups is usually done on the basis of individual relations between government officials and individuals or NGOs. Thus far, the efforts of the Government of Kosovo to encourage participation by individuals or NGOs through information provided on Government websites have not been very effective .

Key Legal Actors and Institutions at the Central and Local Level

The structure and website addresses of government units responsible for communication with the public are:

Importance of Partnership between NGOs and Institutions in Legal Reform

Cooperation, partnership, and coordination among civil society and public institutions are vital for encouraging a vibrant democracy and promoting transparency, responsibility, and accountability. In most cases, NGOs have the information and the experience to be worthy partners of institutions in decision-making processes. The existing legal infrastructure in Kosovo at both the central and local level is rightfully considered advanced in offering opportunities to the public and NGOs to be involved in decision-making processes, starting from the ability of the public to:

- Participate in role of observer in plenary sessions of the Kosovo Assembly and municipal assemblies;
- Participate in the role of observer in the meetings of the committees of the Kosovo Assembly, and participate in the role of member or observer in the committees of municipal assemblies;
- Participate in public hearings organized by the committees of the Kosovo Assembly and municipal assemblies;
- Participate in working groups in the Kosovo Assembly and municipal assemblies
- Petition both levels of government;
- Initiate consideration of a draft law or regulation; and
- Request a local referendum.

Participation in the discussion of the committees is the best method to understand the viewpoints of the institutional representatives about a proposed law, and to directly impact the process as the law is enacted. Participation in committee meetings also allows advocates to identify which assembly members may be sympathetic to their cause. They can use this information to concentrate their efforts on members in order to turn an active opponent into passive opponent, or in the best case, to turn an active opponent into an active proponent.

Chapter 6. Examples of Successful Advocacy Campaigns in Kosovo

There are many cases of successful advocacy campaigns initiated by an organization or a group of organizations in Kosovo. While this handbook is unable to mention them all, it presents several case studies that illustrate a variety of advocacy strategies intended to address different issues.

Campaign Against Raising Tariffs on Electricity

The Kosovo Constitution allows the people to initiate a new law after the signatures of 10,000 more voters have been collected. A group of civil society organizations for the first time in Kosovo used this petition mechanism in a campaign against raising tariffs on electricity. Within one month this group of organizations, led by Movement FOL 08, gathered 10,529 signatures from people who opposed the request of the Office for Regulation of Energy to increase the price of electricity by 18.3 percent.

The Petition was conducted in several municipalities, including Prishtina, Prizren, Peja, Gjilan, Ferizaj, and Mitrovica. The petition with all the signatures was then submitted to the Kosovo Assembly and several other relevant institutions, including the Office for Regulation of Energy and the Ombudsman Institution. As a result of the public pressure resulting from the petition, the Office for Regulation of Energy decided to increase the price of energy by only 2.5 percent rather than 18.3 percent.

Campaign Against the Degradation of Germia Park

In early 2005 the Kosovo Assembly approved a decision to build the Administrative Protocol Center in Germia Park. This decision to build the Administrative Protocol Center was made in violation of the laws in force. At the initiative of the Civil Society Program of the National Democratic Institute (NDI), a temporary coalition of organizations, individuals, and green political parties called “Germia 2005,” was established. Germia 2005 began a campaign against building the Administrative Protocol Center.

During the course of the advocacy campaign, Germia 2005 organized several activities, including:

- Comprehensive research on the Assembly's decision-making process, the procedures that were followed, and the permission for construction that was granted.
- Several press conferences, aimed at informing the public about the issue.
- Many interviews, which resulted in articles in daily newspapers and TV.
- Meetings with the presidency of the Kosovo Assembly to convince them that the decision to build the Administrative Protocol Center was against the law and as such should not have been made.
- Collection of signatures from people in Germia Park. Within only two days, 2,500 signatures were collected. The petition was then presented to the Kosovo Assembly.
- Organization of a peaceful march in Germia Park. A number of partner organizations and individuals marched in a peaceful manner to the construction site inside Germia Park. There they planted plants to symbolize that the protesters were planting while the builders were destroying.
- Preparation and submission of claims to both a municipal court and the Supreme Court to request the termination of building activities and a decision that the building was against the law.

As a result of continued pressure, the Kosovo Assembly decided to suspend the work and all building activities at the site have been on hold. At the end of 2009, the Kosovo Assembly proposed to provide three million Euros for the three-year period from 2010-2012 to finalize the construction. The Germia 2005 coalition met with the president of the Kosovo Assembly, provided him with information about the laws and procedures that were violated in this case, and requested that this budget item be removed. When the Kosovo Assembly approved the budget, it did not include funding for the construction of the Administrative Protocol Center.

Campaign to Change the Regulation Legalizing Objects Built without Permission

In mid 2010, the municipality of Pristina started to implement a regulation on legalizing structures that were built without permission in the municipality of Prishtina. Realizing that this process is important but also difficult, the Advocacy Training and Resource Center (ATRC), in cooperation with Municipal Assembly of Prishtina, organized nine public meetings with citizens in nine zones of Prishtina. During the nine meetings, 889 people participated along with senior officials from the municipality of Prishtina.

Through these public meetings, ATRC intended to inform the public about the procedures and deadlines for applying to legalize structures that were built without permission and to encourage members of the public to apply to legalize their structures. At the conclusion of the meetings, ATRC compiled recommendations that resulted from the meetings and sent them to the municipality of Pristina with the suggestion that the municipality revisit the procedures and deadlines in accordance with the requests of the people.

The municipality of Pristina changed the regulation to modify the procedures and deadlines in accordance with the recommendations of the public compiled by ATRC. The changes that were made included:

- The deadline for application was extended by two months;
- The fine on an illegal builder was removed;
- The measurement unit of cubic meter was replaced with square meter;
- Tariffs for legalizing structures built without permission were lowered; and
- The application was reduced to only three pages in length.

The organization of informational meetings, interviews on TV, publication of newspaper articles, and the changes made in the procedures and deadlines by the municipality resulted in an increase in the number of applications for legalizing structures from 1000 to 6500 through the end of the application period.

Campaign Against the Degradation of the Drini i Bardhe River Bank

In 2010, the Center for Policy and Advocacy (CPA) and Kosovo United States Alumni (KUSA) began a campaign against the degradation of the Drini i Bardhe river bank with the support of roughly 15 organizations, including environmental associations and fishermen associations, mainly from the region of Anadrini. Even though the Ministry of Environment had adopted a decision to protect the Drini i Bardhe river bank from degradation, the unlawful extraction of gravel was occurring and enforcement of the protection decision had not started because of the lack of political will.

A coalition of organizations agreed to put pressure on the Ministry of Environment to request the ministry to enforce its decision to protect the river bank. They did this by organizing a range of activities, including:

- Submission of a petition to the Ministry of Environment;
- Distribution of brochures to residents on the streets with a message opposing the degradation of the Drini i Bardhe river bank;

- TV programs, interviews, and newspaper articles; and
- Direct meetings with the Ministry of Environment and Spatial Planning and other responsible officials.

As a result of continued pressure, the Ministry of Environment and Spatial Planning in late 2011 and early 2012 started enforcing its decision by terminating the activities of all illegal operators who were violating the law by degrading the Drini i Bardhe bank of river.

Campaign to Install Acoustic Traffic Lights

Because of the difficulties that blind people face in dealing with the heavy traffic in the city of Prishtina, the Association of Blind People and People with Vision Impairment of Kosovo (Association of Blind People), with support from ATRC and USAID, conducted an advocacy campaign in 2007-2008 to encourage the municipality of Prishtina to install acoustic traffic lights at crossroads. The campaign used many activities designed to put pressure on the municipality of Prishtina to install the traffic lights, including:

- Research on statistics of traffic accidents resulting from the lack of acoustic traffic lights;
- Production of a video showing the difficulties that blind persons have in traffic;
- Meetings with municipal officials;
- Roundtables and public debates; and
- Interviews.

As a result of the activities conducted by the Association of Blind People, the municipality of Prishtina has installed acoustic traffic lights at some crossroads. The Association of Blind People has continued its advocacy campaign to encourage the municipality add additional acoustic traffic lights and maintain the existing ones. In response, the municipality of Prishtina has provided a budget to add and maintain acoustic traffic lights in the city.

This handbook was prepared by the Advocacy Training & Resource Center (ATRC) as part of the Justice and the People Campaign, a citizens' campaign that aims to increase access to justice and to foster public demand for justice in Kosovo. The Campaign is implemented by ATRC, the Center for Legal Aid and Regional Development, and Sejdiu & Qerkini G.P., with support from the Public International Law & Policy Group. Funding is provided through a grant from the United States State Department's Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs.

Justice and the People Campaign

Web: www.justiceandthepeople.org

Facebook: www.facebook.com/drejtjesiadheqytetaret

Advocacy Training & Resource Center - ATRC

tel: Office: + 381 38 244 810

Str. Gazmend Zajmi No.20,

10 000 Prishtina, Kosova

E-mail: info@advocacy-center.org

Web: www.advocacy-center.org

"Bringing out the advocate in everyone"

Endnotes

- ¹ Constitution of the Republic of Kosovo, art. 79; Rules of Procedure of the Assembly of Kosovo, art. 53.
- ² The sponsor of the draft law is the individual or entity that introduced the draft law.
- ³ Government Website, <http://www.kryeministri-ks.net>.
- ⁴ Constitution of the Republic of Kosovo art. 92 (2008).
- ⁵ Law on Kosovo Judicial Council (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,555>.
- ⁶ Law on Kosovo Prosecutorial Council (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,558>.
- ⁷ Law on Courts art. 4 (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.
- ⁸ ABA/Rule of Law Initiative, *Judicial Reform Index for Kosovo* 10 (2010), available at http://apps.americanbar.org/rol/publications/kosovo_jri_vol_iv_12_2010_en.pdf
- ⁹ Law on Courts art. 11 (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.
- ¹⁰ Law on Courts art. 7 (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,546>.
- ¹¹ Ethical standards, for judges are laid out on the Code of Conduct for Judges available at <http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/Gjyqtar%20anglisht.pdf>
- ¹² Law on State Prosecutor (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,603>.
- ¹³ Law on State Prosecutor art. 14 (2010), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,603>.
- ¹⁴ Ethical standards, for prosecutors are laid out on the Code of Conduct for Prosecutors <http://www.kgjk-ks.org/repository/docs/prokuror%20anglisht.pdf>
- ¹⁵ Law on Local Self Government, art. 58 (2008), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.
- ¹⁶ Law on Local Self Government, art. 51.1 (2008), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.
- ¹⁷ Law on Local Self Government, art. 52.2 (2008), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.
- ¹⁸ Law on Local Self Government, art. 52.1 (2008), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.
- ¹⁹ Law on Local Self Government, art. 53.2 (2008), available at <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,191,249>.

Ky doracak prezantohet nga kampanja Drejtësia dhe Qytetarët; kampanjë e qytetarëve e cila synon rritjen e qasjes në drejtësi dhe nxitjen e qytetarëve për të kërkuar drejtësi në Kosovë. Financimi është siguruar nëpërmjet një granti nga Departamenti Amerikan i Shtetit - Zyra Ndërkombëtare e Narkotikëve dhe Çështjeve të Zbatimit të Ligjit. Na vizitoni në faqen e internetit: <http://www.drejtesiadheqytetaret.org> dhe www.facebook.com/drejtesiadheqytetaret.

Ovaj priručnik je predstavljen od strane kampanje Pravda i Narod; kampanja građana koja ima za cilj da poboljša pristup pravdi i da podrži zahteve naroda za pravdom na Kosovu. Finansiranje se obezbeđuje preko donacije Biroa Stejt Departmenta SAD za Međunarodna Pitanja Narkotika i Sprovođenja Zakona. Posetite nas: <http://www.justiceandthepeople.org/sr/> i www.facebook.com/drejtesiadheqytetaret.